

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ:
ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΛΙΑΚΟΥΡΑΣ

ΘΕΜΑ:

Οι εξελίξεις σε δικονομικές ρυθμίσεις στο σύστημα δικαστικής
προστασίας στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του
Ανθρώπου: Οι αποφάσεις των κρατών-μελών.

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΚΡΟΝΤΗΡΑ ΜΥΡΤΩ

A.M.: ΜΘ/06020

Μάρτιος 2009

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία εκπονήθηκε έχοντας ως στόχο την αποτύπωση και κατανόηση του πυρήνα της ΕΣΔΑ και τη μελέτη του συστήματος της ένδικης προστασίας που η ίδια προσφέρει σε κάθε πρόσωπο, το οποίο βρίσκεται στη δικαιοδοσία των οργάνων του Κράτους που έχει κυρώσει την ΕΣΔΑ. Η εργασία δομείται σε οχτώ κεφαλαία με στόχο την σταδιακή κατανόηση της εξέλιξης του συστήματος ένδικης προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της ΕΣΔΑ και την αποτύπωση των ανακυπτόντων προβλημάτων που αντιμετωπίζει το σύστημα του Στρασβούργου και τις αντίστοιχες προσπάθειες αντιμετώπισής τους.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μία σύντομη αναφορά στο θεσμικό περιβάλλον της ΕΣΔΑ, το Συμβούλιο της Ευρώπης. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρατίθενται οι λόγοι που οδήγησαν στην θέσπιση της ΕΣΔΑ, καθώς και η ιστορία της κύρωσης της από την Ελλάδα. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μία σύντομη αναφορά στο περιεχόμενο της ΕΣΔΑ. Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο αρχικό σύστημα ένδικης προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, καθώς και στην πορεία των εξελίξεων που οδήγησαν στην σημαντικότερη μεταβολή στο εν λόγω σύστημα ένδικης προστασίας με την υιοθέτηση του 11^{ου} Πρωτοκόλλου. Στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύονται τα βασικά χαρακτηριστικά του ισχύοντος ευρωπαϊκού συστήματος προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, ενώ παρατίθενται τόσο οι προϋποθέσεις άσκησης του παραδεκτού όσο και η διαδικασία υποβολής των προσφυγών. Στο έκτο κεφάλαιο αναλύεται η πορεία προς το 14^ο Πρωτόκολλο, με αναφορά στην ανάγκη διασφάλισης της βιωσιμότητας του ΕΔΔΑ, στις πρώτες προτάσεις, στις παρατηρήσεις των Ευρωπαϊκών Εθνικών Επιτροπών για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των μη-Κυβερνητικών Οργανώσεων πάνω στις προτάσεις για την διασφάλιση της βιωσιμότητας του ΕΔΔΑ, στη σύνοψη των προτάσεων της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη βελτίωση των διαδικασιών προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, στις αλλαγές που υιοθετήθηκαν με το 14^ο Πρωτόκολλο και, τέλος, στις προτάσεις που δεν υιοθετήθηκαν. Στο έβδομο κεφάλαιο ακολουθούν παρατηρήσεις επί της πορείας των διαπραγματεύσεων του 14^{ου} Πρωτοκόλλου. Στο όγδοο κεφάλαιο γίνεται αναφορά επί της μετά το 14^ο Πρωτόκολλο πορείας, κυρίως στην Έκθεση του Λόρδου Woolf και στην Ομάδα των Σοφών, και, τέλος, ακολουθούν τα τελικά συμπεράσματα της εργασίας με την μορφή επιλόγου.

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	2
Εισαγωγή	5
I. Το θεσμικό περιβάλλον της Ευρωπαϊκής Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: το Συμβούλιο της Ευρώπης. ...	7
II. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.10	
α. Οι λόγοι που οδήγησαν στην θέσπιση της Ε.Σ.Δ.Α.....	10
β. Η κύρωση της ΕΣΔΑ από την Ελλάδα.....	12
III. Το περιεχόμενο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.	14
IV. Το αρχικό σύστημα ένδικης προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου	16
α. Η πορεία προς το 11 ^ο Πρωτόκολλο.....	18
V. Το ισχύον ευρωπαϊκό σύστημα προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.	21
α. Προϋποθέσεις άσκησης του παραδεκτού.....	24
β. Διαδικασία υποβολής της προσφυγής.....	25
VI. Η πορεία προς το 14^ο Πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ.....	27
α. Η ανάγκη της διασφάλισης της βιωσιμότητας του ΕΔΔΑ	27
β. Οι πρώτες προτάσεις.....	29
γ. Παρατηρήσεις του ΕΔΔΑ σχετικά με τις προτάσεις της Διευθύνουσας Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για την αναμόρφωση του ΕΔΔΑ.....	31
δ. Οι παρατηρήσεις των Ευρωπαϊκών Εθνικών Επιτροπών για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των μη-Κυβερνητικών Οργανώσεων στις προτάσεις για την διασφάλιση της βιωσιμότητας του ΕΔΔΑ.	33

ε. Σύνοψη Προτάσεων της Επιτροπής Εμπειρογνομώνων του Συμβούλιου της Ευρώπης για τη Βελτίωση των Διαδικασιών Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.....	36
στ. Οι αλλαγές του 14 ^{ου} Πρωτοκόλλου	38
1. «Επαναλαμβανόμενες υποθέσεις»	39
2. Προφανώς απαράδεκτες προσφυγές.....	40
3. Το νέο άρθρο 29, 39 και 26 της ΕΣΔΑ	42
4. Η απόρριψη, ως απαραδέκτων, προσφυγών «ήσσονος σημασίας».....	43
5. Η ενίσχυση των εγγυήσεων ανεξαρτησίας των δικαστών του ΕΔΔΑ	45
6. Το δικαίωμα παρέμβασης του Επιτρόπου για τα δικαιώματα του ανθρώπου.....	46
7. Η ενίσχυση του μηχανισμού συμμόρφωσης προς τις προτάσεις του ΕΔΔΑ	47
ζ. Οι προτάσεις που δεν υιοθετήθηκαν	49
VII. Παρατηρήσεις επί των διαπραγματεύσεων	51
VIII. Μετά το 14^ο Πρωτόκολλο.....	54
α. Η Έκθεση του Λόρδου Woolf.....	55
β. Η Ομάδα των Σοφών.....	57
Αντί Επιλόγου	61
Βιβλιογραφία	65
α. Συγγράμματα	65
β. Επίσημα Έγγραφα του ΣτΕ και Άρθρα.....	67
γ. Ηλεκτρονική Βιβλιογραφία	73
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	74
Ερωματολόγιο	74
Το ισχύον ευρωπαϊκό σύστημα προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.....	75
Οι αλλαγές του 14 ^{ου} Πρωτοκόλλου.....	76

Εισαγωγή

Έπειτα από τις οδυνηρές επιπτώσεις που επέφερε στην ανθρωπότητα ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, γεννήθηκε η ανάγκη για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο. Πέραν της συνταγματικής προστασίας τους σε εθνικό επίπεδο, κρίθηκε απαραίτητη η ανάληψη πρωτοβουλιών για τη διασφάλισή τους στα δύο παραπάνω επίπεδα. Αποτέλεσμα της κοινής αυτής συνείδησης υπήρξε η υιοθέτηση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου¹, το 1950, σε περιφερειακό επίπεδο, της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το 1948 και σε διεθνές επίπεδο το Σύμφωνο του ΟΗΕ για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, το 1966.

Το ιδιαίτερος αναπτυγμένο σύστημα ένδικης προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της ΕΣΔΑ, δεδομένης της ύπαρξης ενός ανεξάρτητου δικαιοδοτικού οργάνου, του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου², στο πλαίσιο του διεθνούς πολιτικού οργανισμού του Συμβουλίου της Ευρώπης³, αποτέλεσε κίνητρο για τη μελέτη των εξελίξεων στις διαρκείς και ανταποκρινόμενες στις νέες συνθήκες οικονομικές μεταβολές του εν λόγω συστήματος. Συνεπώς, στόχος της εργασίας είναι να αποτυπώσει τα ανακύπτοντα προβλήματα που αντιμετωπίζει το σύστημα του Στρασβούργου, καθώς και τις προσπάθειες επίλυσής τους. Ζητούμενο υπήρξε η κατανόηση της πορείας των δικονομικών μεταρρυθμίσεων, μέσω του εντοπισμού των παραγόντων που συνέβαλαν στην υιοθέτηση των τελικών αλλαγών, αλλά κυρίως των τάσεων που επικράτησαν κατά την διάρκεια των διαβουλεύσεων. Η παραπάνω προσπάθεια κατέστη εφικτή, κυρίως μέσω της μελέτης των επισήμων εγγράφων που κατατέθηκαν κατά την πορεία σύνταξης του 14^{ου} Πρωτοκόλλου και των αντιστοίχων Εκθέσεων που εκπονήθηκαν μετά από αυτό, αλλά και με τη μελέτη ακαδημαϊκών Συγγραμμάτων και εξειδικευμένων άρθρων. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να αναφερθεί, ότι η παρούσα μελέτη θα ήταν ιδιαίτερα δυσχερής, χωρίς την πολύτιμη συμβολή του επιβλέποντος καθηγητή κ. Πέτρου Λιάκουρα⁴ και την καθοδήγηση μέσω της παραχώρησης συνέντευξης από τους κα. Μαριαλένα Τσίρλη⁵, κ. Χρήστο Λ. Ροζακη⁶ και κ. Γιάννη Κτιστάκι⁷.

¹ Εφεξής ΕΣΔΑ ή Σύμβαση.

² Εφεξής ΕΔΔΑ ή Δικαστήριο.

³ Εφεξής ΣτΕ.

⁴ Επίκουρος καθηγητής του Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Πειραιά.

⁵ Δρ. Ν. Référéndaire στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Η εργασία εκπονήθηκε έχοντας ως στόχο την αποτύπωση και κατανόηση του πυρήνα της ΕΣΔΑ, τη μελέτη του συστήματος της ένδικης προστασίας που η ίδια προσφέρει σε κάθε πρόσωπο, το οποίο βρίσκεται στη δικαιοδοσία των οργάνων του Κράτους που έχει κυρώσει την ΕΣΔΑ⁶, καθώς και αν τελικά οι τελευταίες τροποποιήσεις θα συμβάλλουν στην αποτελεσματικότερη και ταχύτερη προστασία αποφεύγοντας τις προϋποθέσεις και άλλες δικονομικές τυπικότητες, ώστε να αποκαθίσταται το πνεύμα της έννομης προστασίας που η τρέχουσα αντίληψη υπογραμμίζει. Η έννομη τάξη της ΕΣΔΑ είναι καθολική και εκφράζει το ευρωπαϊκό επίπεδο, στο οποίο κάθε κράτος-μέλος πρέπει να προσαρμόζεται. Στη βάση αυτή, γίνεται αναφορά στο θεσμικό περιβάλλον της ΕΣΔΑ και τους λόγους που οδήγησαν στην ίδρυσή του (πρώτο κεφάλαιο)· ακολουθεί σύντομη ανάλυση των αιτιών υιοθέτησης της ΕΣΔΑ και της πορείας κύρωσής της από την Ελλάδα (δεύτερο κεφάλαιο) και μία σύντομη παράθεση του περιεχομένου της (τρίτο κεφάλαιο). Στη συνέχεια, αναλύονται το αρχικό σύστημα ένδικης προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, ήτοι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το ΕΔΔΑ (τέταρτο κεφάλαιο), το ισχύον σύστημα προστασίας με την ενοποίηση των δύο παραπάνω οργάνων σε ένα διαρκές δικαστήριο, το ΕΔΔΑ (πέμπτο κεφάλαιο), ενώ κυρίως αναλύεται η πορεία των διαπραγματεύσεων προς το 14^ο Πρωτόκολλο (έκτο κεφάλαιο) και ακολουθούν ορισμένες παρατηρήσεις επί αυτών ένεκα της αναγκαίας δικονομικής προσαρμογής λόγω του μεγάλου αριθμού προσφυγών και του πολλαπλασιασμού των νέων χωρών (έβδομο κεφάλαιο). Έπεται η ανάλυση των προτάσεων και των πρωτοβουλιών στη μετά τη σύνταξη του 14^{ου} Πρωτοκόλλου πορεία (όγδοο κεφάλαιο) και τέλος, παρατίθενται τα τελικά συμπεράσματα με τη μορφή επιλόγου (ένατο κεφάλαιο).

Θα πρέπει, τέλος, να αναφερθεί το γεγονός, ότι κατά το αρχικό στάδιο της μελέτης υπήρχε η πεποίθηση, ότι η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στον ευρωπαϊκό χώρο ακολουθεί μία σταθερή ανοδική πορεία προς την ενδυνάμωσή της.

⁶ Καθηγητής Διεθνούς Δικαίου του Πανεπιστημίου Αθηνών και Αντιπρόεδρος του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

⁷ Δικηγόρος και Λέκτορας Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου της Νομικής Σχολής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης.

⁸ Άρθρο 1 της ΕΣΔΑ: «**Υποχρέωση σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου.** Τα Υψηλά συμβαλλόμενα μέρη αναγνωρίζουν, εις όλα τα εξαρτώμενα εκ της δικαιοδοσίας των πρόσωπα, τα καθοριζόμενα εις το πρώτον μέρος της Συμβάσεως δικαιώματα και ελευθερίες.» και Άρθρο 14 της ΕΣΔΑ: «**Απαγόρευση των διακρίσεων.** Η χρήση των αναγνωριζομένων εν της παρούσα Σύμβαση δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθή ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσης, θρησκείας, πολικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνική μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως.»

Στο τελικό, δε, στάδιο της μελέτης από τα πορίσματα γίνεται κατανοητό πως το σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου της ΕΣΔΑ βρίσκεται συνεχώς αντιμέτωπο με νέες προκλήσεις και δυσκολίες, οι οποίες χρήζουν άμεσης αναδιοργάνωσής του, ώστε να μην καθίσταται δυσλειτουργικό, αλλά αντίθετα να εξελίσσεται και να διασφαλίζει τη βιωσιμότητα του.

I. Το θεσμικό περιβάλλον της Ευρωπαϊκής Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: το Συμβούλιο της Ευρώπης.

Το ΣτΕ ιδρύθηκε το 1949 με τη Συνθήκη του Λονδίνου ως αποτέλεσμα των ιστορικών διεργασιών για τη θεσμοποίηση της ευρωπαϊκής συνεργασίας και ενοποίησης. Η ίδρυση του ΣτΕ υπήρξε τμήμα της προσπάθειας αναδόμησης της δυτικής Ευρώπης ως επακόλουθο του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Πολιτικός, κυρίως, οργανισμός έχει ευρείες αρμοδιότητες και στον οικονομικό, κοινωνικό, επιστημονικό, πολιτιστικό, νομικό, και διοικητικό τομέα. Το ΣτΕ εδρεύει στο Στρασβούργο και τα ιδρυτικά του μέλη ήταν η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία, το Βέλγιο, η Ολλανδία, το Λουξεμβούργο, η Δανία, η Ιρλανδία, η Ιταλία, η Νορβηγία και η Σουηδία⁹. Στις πρώτες δεκαετίες της λειτουργίας του είχε ως μέλη κυρίως δυτικοευρωπαϊκά κράτη. Οι καταλυτικές εξελίξεις, όμως, που έλαβαν χώρα στην Ευρώπη το 1989 οδήγησαν στη διεύρυνσή του προς τις σοσιαλιστικές χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, με στόχο την εδραίωση της δημοκρατίας. Σήμερα, ο αριθμός των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης ανέρχεται στα 47¹⁰.

Ως όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης θεσπίστηκαν η Γραμματεία, με επικεφαλής τον Γενικό Γραμματέα, η Συμβουλευτική Συνέλευση, η οποία το 1974 μετονομάστηκε σε Κοινοβουλευτική Συνέλευση, και η Επιτροπή Υπουργών. Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση απαρτίζεται από αντιπροσώπους των κρατών-μελών, οι οποίοι διορίζονται από τα εθνικά κοινοβούλια κατά σχετική αναλογία προς το μέγεθος του πληθυσμού της κάθε χώρας, κατά τρόπο όμως που η σύνθεση να είναι ναί μεν εθνική και διακρατική, εφόσον συμμετέχουν και βουλευτές της αντιπολίτευσης. Στο πλαίσιο της

⁹ Π. Ι. Κανελλόπουλος, *Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2003, 4^η Έκδοση, σελ.36-38.

¹⁰ St. Greer, *The European Convention on Human Rights. Achievements, Problems and Prospects*, Cambridge University Press 2006, σελ. 1.

Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης εκφράζονται οι θέσεις των χωρών σε θέματα αρμοδιότητας του ΣΤΕ. Η Συνέλευση έχει απλώς συμβουλευτική αρμοδιότητα, εκφράζει γνώμες, ενώ δεν έχει υπερεθνική αρμοδιότητα αντίστοιχη του Ευρωκοινοβουλίου· οι συστάσεις της προς την Επιτροπή Υπουργών έχουν αποτελέσει την αφετηρία για πρωτοβουλίες σε πολλούς καίριους τομείς στο έργο του Συμβουλίου¹¹.

Η Επιτροπή Υπουργών συγκροτείται, καταρχήν, από Υπουργούς Εξωτερικών, ενεργεί εξ ονόματος του Οργανισμού και προσδιορίζει την κοινή δράση στο πλαίσιο των κρατών-μελών, ενώ παράλληλα αποτελεί, σε σχέση με το ΕΔΔΑ, το όργανο επίβλεψης της συμμόρφωσης προς τις δικαστικές αποφάσεις. Συνέρχεται και σε επίπεδο Αναπληρωτών, αποτελούμενο από τους Πρέσβεις – Μόνιμους Αντιπροσώπους των κρατών-μελών στον Οργανισμό και εκδίδει, κυρίως, κατά πλειοψηφία αποφάσεις και συστάσεις που απευθύνονται προς τα κράτη μέλη. Τα δύο αυτά όργανα επικουρούνται από τη Γραμματεία. Ο Γενικός Γραμματέας, ως επικεφαλής της, εκλέγεται από τη Συνέλευση για πενταετή θητεία και έχει κυρίως διοικητικά καθήκοντα.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, 60 χρόνια μετά την ίδρυση του, έχει να επιδείξει έναν εντυπωσιακό κατάλογο επιτευγμάτων στην προσπάθεια του να ενοποιήσει σε τομείς αρμοδιότητας του τα ευρωπαϊκά κράτη-μέλη. Κύριοι τομείς δραστηριότητας του είναι τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, οι Κοινωνικές και Οικονομικές Υποθέσεις, η Εκπαίδευση, ο Πολιτισμός και ο Αθλητισμός, η Νεότητα, η Υγεία, η Προστασία του Περιβάλλοντος, η Τοπική και Περιφερειακή Αυτοδιοίκηση και οι Νομικές Υποθέσεις. Περισσότερες από 170 Συνθήκες και Συμφωνίες έχουν υπογραφεί στο πλαίσιο του Οργανισμού, ανάμεσα στις οποίες και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η οποία αντανακλά τις επιδιώξεις των οργάνων της Σύμβασης στον τομέα της προστασίας των ατομικών εγγυήσεων¹². Γνωστά παραδείγματα διεθνών συμβάσεων που καταρτίστηκαν από το Συμβούλιο της Ευρώπης και έχουν προέλθει από συστάσεις της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης είναι: ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή απαξιοτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας και οι Συμβάσεις για την καταστολή της τρομοκρατίας, το

¹¹ Στ. Ε. Περράκης, *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003, Β΄ Έκδοση αναθεωρημένη με συμπλήρωμα, σελ.83-84.

¹² Π. Νάσκου-Περράκη, *Το Δίκαιο των Διεθνών Οργανισμών. Η Θεσμική Διάσταση*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2002, σελ.267.

καθεστώς των μεταναστών εργαζομένων, την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα κ.α¹³.

Τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι 47 και είναι τα ακόλουθα: Αλβανία(1995), Ανδόρα(1994), Αρμενία(2001), Αυστρία(1956), Αζερμπαϊτζάν(2001), Βέλγιο(1949), Βουλγαρία(1992), Βοσνία και Ερζεγοβίνη(2002), Γαλλία(1949), Γεωργία(1999), Γερμανία(1950), Δανία(1949), Ελβετία(1963), Ελλάδα(1949), Εσθονία(1993), Ηνωμένο Βασίλειο(1949), Ιρλανδία(1949), Ισλανδία(1950), Ισπανία(1977), Ιταλία(1949), Κροατία(1996), Κύπρος(1961), Λετονία(1995), Λιθουανία(1993), Λιχτενστάιν(1978), Λουξεμβούργο(1949), Μάλτα(1965), Μολδαβία(1995), Νορβηγία(1949), Ολλανδία(1949), Ουγγαρία(1990), Ουκρανία(1995), Πολωνία(1991), Πορτογαλία(1976), Ρουμανία(1993), Ρωσία(1996), Σαν Μαρίνο(1998), Σλοβακία(1993), Σλοβενία(1993), Σουηδία(1949), Τουρκία(1949), Τσεχία(1993), Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας(1995), Φινλανδία(1989), Σερβία(2003), Μαυροβούνιο(2003) και Μονακό(2004). Κράτη με την ιδιότητα του παρατηρητή στην Επιτροπή Υπουργών είναι ο Καναδάς, η Ιαπωνία, το Μεξικό, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και το Βατικανό. Τέλος, κράτη με την ιδιότητα του παρατηρητή στην Κοινοβουλευτική Συνέλευση είναι ο Καναδάς, το Ισραήλ και το Μεξικό. Οι εν λόγω χώρες μετέχουν των συνεδριάσεων της ολομέλειας και των επιτροπών της χωρίς δικαίωμα ψήφου.¹⁴

¹³ D. Gomien, D. Harris, L. Zwaak, *Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Δίκαιο και Πρακτική*, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα 2001, σελ.34-35.

¹⁴ www.coe.int (Συμβούλιο της Ευρώπης) και σε παρένθεση η χρονολογία προσχώρησης.

II. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

α. Οι λόγοι που οδήγησαν στην θέσπιση της Ε.Σ.Δ.Α

Η ιδέα ενός ευρωπαϊκού συμβατικού πλαισίου προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου ξεπήδησε από την Ευρωπαϊκή Κίνηση στο συνέδριό της στη Χάγη, το Μάιο του 1948. Μέσα σ' ένα διεθνές περιβάλλον ευνοϊκό για την υλοποίηση τέτοιων μεγαλόπνων σχεδίων – στα Ηνωμένα Έθνη ψηφίζοταν η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ενώ συνεχίζονταν κι οι εργασίες για την κατάρτιση των Συμφώνων για τα δικαιώματα του ανθρώπου – η Ευρωπαϊκή Κίνηση προχώρησε στη σύνταξη ενός σχεδίου Συμβάσεως των δικαιωμάτων του ανθρώπου που υπέβαλε, τον Ιούνιο του 1949, στην Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Οι διαπραγματεύσεις για την κατάρτιση της ΕΣΔΑ ξεκίνησαν το 1949. Η Ευρώπη είχε μόλις εξέλθει από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, με σοβαρότατες απώλειες. Την ίδια χρονιά, η ίδρυση του Συμβουλίου της Ευρώπης από τους νικητές και ηττημένους του πολέμου είχε ως σκοπό την συμβολή στην ενοποίηση της Ευρώπης, την εμπέδωση της ειρήνης, την διασφάλιση του κράτους δικαίου και την εγγύηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου (Προοίμιο του Καταστατικού του Συμβουλίου της Ευρώπης).¹⁵ Η περιπετειώδης διαδρομή της ΕΣΔΑ εδράζεται σε εμφανείς ιστορικές συγκυρίες, καθώς «γεννήθηκε μέσα στην πολιτική συγκυρία των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων στο πλαίσιο της δραστηριότητας του τότε νεοσύστατου ΣτΕ»¹⁶.

Τα επόμενα βήματα για την κατάρτιση της ΕΣΔΑ έγιναν μέσα από ένα γόνιμο αλλά και δύσκολο διάλογο μεταξύ της Συνέλευσης και της Επιτροπής Υπουργών, που επέτρεψε σε εμπειρογνώμονες και στελέχη των κρατών-μερών να ολοκληρώσουν τις εργασίες το καλοκαίρι του 1950. Με την υπογραφή της από 14 κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, στις 4 Νοεμβρίου του 1950, η Σύμβαση περί προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών ήταν πλέον γεγονός.

Η ΕΣΔΑ είναι φανερό ότι συνιστά ένα κείμενο βασισμένο σε μία υπερεθνική προσπάθεια για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και πιο συγκεκριμένα μία προσπάθεια άμυνας και υπεράσπισης των πρακτικά απροστάτευτων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η Σύμβαση συνιστά ένα διεθνές καταστατικό κείμενο για την προστασία

¹⁵ Γ. Κτιστάκης, *Θρησκευτική Ελευθερία και ΕΣΔΑ*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2004, σελ 15 επ.

¹⁶ Κ. Χρυσόγονος, «Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου μισό αιώνα μετά», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2001, Τεύχος 5.

των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο χώρο των ευρωπαϊκών δημοκρατικών κρατών και του κράτος δίκαιου¹⁷. Η εν λόγω Σύμβαση έχει επικυρωθεί μέχρι σήμερα από 47 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και συμπληρώνεται από 14¹⁸ Πρόσθετα Πρωτόκολλα¹⁹, τα οποία διευρύνουν τον κατάλογο των προβλεπόμενων δικαιώματα, ενώ δύο από αυτά τροποποιούν το σύστημα ένδικης προστασίας.

Εμπνευσμένη από την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948, έκφραση μιας ενοποιητικής διαδικασίας στον δυτικοευρωπαϊκό χώρο, αλλά και μιας ορισμένης ιδεολογίας, αντανάκλαση κοινών δημοκρατικών αρχών και παραδόσεων στα δυτικοευρωπαϊκά κράτη, η ΕΣΔΑ αποτελεί την πρώτη υλοποίηση των αρχών της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σε περιφερειακό επίπεδο. Το κείμενο της ΕΣΔΑ προβλέπει έναν κατάλογο προστατευόμενων δικαιωμάτων και ανεξάρτητο δικονομικό σύστημα με δυνατότητα ατομικής προσφυγής για την προστασία αυτών. Το Δικαστήριο έχει παίξει σπουδαίο ρόλο στην προστασία ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσα από το δικαστικό ακτιβισμό, με το να υπάγει στις διατάξεις της ΕΣΔΑ αιτήματα προστασίας με γνώμονα την αποτελεσματική προστασία και ερμηνεύοντας το κείμενο σύμφωνα με τις τρέχουσες αντιλήψεις και ανταποκρινόμενο στις ανάγκες της εποχής. Κατά την πορεία των ετών, οι αντιλήψεις αυτές όχι μόνο έχουν ανοίξει το δίκτυο προστασίας, αλλά έχουν οδηγήσει το Δικαστήριο σε προσαρμογή της νομολογίας ανάλογα με το πνεύμα της εποχής και τις ανάγκες της δημοκρατίας.

Η ΕΣΔΑ αποτελεί το παλαιότερο διεθνές νομικό κείμενο που έχει ως σκοπό την εγγύηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η Σύμβαση θέσπισε το πρώτο σε διεθνές επίπεδο, δικαστικό μηχανισμό διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και χάραξε με τον τρόπο αυτό την απαρχή μιας νέας εποχής στη θεσμική προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το σύστημα προστασίας της είναι το πιο αναπτυγμένο και αποτελεί την πιο πλούσια νομολογία για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η νομολογία έχει εμπλουτίσει ένα ολιγόλογο σώμα διατάξεων έχοντας συμβάλλει με το δικαστικό ακτιβισμό του ΕΔΔΑ στη ανάπτυξη των διατάξεων με στόχο την αποτελεσματικότερη προστασία. Η ρητή αποστολή των οργάνων του Στρασβούργου υπαινίσσεται την

¹⁷ St. Greer, *ο.π.*, σελ. 1.

¹⁸ Το 14^ο Πρωτόκολλο αφορά σε κάποιες αλλαγές στο σύστημα ελέγχου παραβίασεως των προστατευόμενων από τη Σύμβαση δικαιωμάτων, το οποίο όμως δεν έχει τεθεί ακόμα σε ισχύ.

¹⁹ Χρ. Νικ. Σατλάνης, *Θεμελιώδεις έννοιες και διαστάσεις της διεθνούς και ευρωπαϊκής έννομης τάξης*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005, σελ. 565.

ύπαρξη κάποιου βαθμού προσοχής στο εσωτερικό δίκαιο, προκειμένου να διασφαλιστεί η ακεραιότητα του συστήματος σε διεθνές επίπεδο²⁰.

β. Η κύρωση της ΕΣΔΑ από την Ελλάδα

Η Ελλάδα ανήκε στο πρώτο κύμα των ευρωπαϊκών κρατών που επικύρωσαν την ΕΣΔΑ. Από το Ελληνικό Κράτος, λοιπόν, κυρώθηκε μαζί με το Πρόσθετο Πρωτόκολλο με το Ν. 2329/1953. Στη συνέχεια, το καθεστώς της δικτατορίας την κατήγγειλε για να αποφύγει την αποπομπή μετά την καταδικαστική έκθεση της Επιτροπής σε βάρος της Ελλάδας για σωρεία παραβιάσεων και τέθηκε εκ νέου σε ισχύ με το Ν.Δ. 53/1974 με την αποκατάσταση της δημοκρατίας. Από τότε η Σύμβαση δεσμεύει την Ελλάδα διεθνώς και οι διατάξεις της αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου που υπερισχύουν κάθε άλλης διάταξης νόμου (άρθρο 28 παρ.1 Συντάγματος)²¹.

Η αποκατάσταση της δημοκρατίας το 1974, όμως, άφησε αποδυναμωμένη την κανονιστική εμβέλεια της ΕΣΔΑ, καθώς οι ελληνικές κυβερνήσεις δεν προχώρησαν άμεσα στην δήλωση του άρθρου 34 για την άσκηση ατομικών προσφυγών· επιπλέον ο ίδιος ο νομοθέτης την αγνόησε και η νομολογία την αντιμετώπισε με χαρακτηριστική επιφυλακτικότητα. Το αποτέλεσμα ήταν η Ελλάδα να δεσμεύεται από τις διατάξεις, αλλά να είναι αδύνατος ο έλεγχος τυχόν παραβιάσεων τους με ατομική προσφυγή των θιγομένων από την Επιτροπή και το ΕΔΔΑ²². Μόλις το 1985, η χώρα μας υποβάλλει τη δήλωση του άρθρου 34 για την ενεργοποίηση της άσκησης της ατομικής προσφυγής²³. Η αναγνώριση του δικαιώματος ατομικής προσφυγής, η οποία τότε ήταν προαιρετική, σύμφωνα με το άρθρο 25 της ΕΣΔΑ (ήδη άρθρο 34, μετά το 11ο Πρωτόκολλο) το 1985 υπήρξε αποφασιστικό βήμα στην προσπάθεια της χώρας μας να ενσωματώσει στην έννομη τάξη της την καθοριστική συνιστώσα της ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης: τον έλεγχο της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου από τα δικαιοδοτικά όργανα του Στρασβούργου.

²⁰ D. Gomien, D. Harris, L. Zwaak, *ο.π.*, σελ.42-49.

²¹ Αντ. Δ. Μαγγάνας, Λίλα Χ. Καρατζά, *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Αποφάσεις και πρακτική του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2002, σελ.20.

²² Φ. Βέγλερης, «Η Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το Σύνταγμα», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1974, σελ 547-552.

²³ Φ. Βέγλερης, «Η ατομική προσφυγή στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1985, σελ 412 επ..

Η πρώτη ατομική προσφυγή κατά της Ελλάδας κατατέθηκε το 1991²⁴. Οι ατομικές προσφυγές κατά της Ελλάδας πλήθυναν. Οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ αφορούσαν κυρίως παραβιάσεις των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, της θρησκευτικής ελευθερίας και των περιουσιακών δικαιωμάτων. Τα τελευταία χρόνια, το μεγαλύτερο ποσοστό ατομικών προσφυγών κατά της Ελλάδας αφορά σε παραβιάσεις του δικαιώματος στη χρηστή απονομή της δικαιοσύνης, και συγκεκριμένα σε θέματα διάρκειας της δίκης, καθώς και του άρθρου 1 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου για την προστασία της ιδιοκτησίας, συνήθως σε θέματα απαλλοτριώσεων υπέρ του Δημοσίου, για τις οποίες είτε δεν καταβλήθηκε ικανοποιητική αποζημίωση, είτε έλαβε χώρα με σημαντικές καθυστερήσεις στην καταβολή της²⁵. Στην έννοια της περιουσίας δεν ανήκει μόνο η ιδιοκτησία, αλλά κάθε περιουσιακό στοιχείο, όπως μισθοί, συντάξεις κλπ. Η στέρηση ιδιοκτησιακού στοιχείου χωρίς την αρχή της αναλογικότητας, δηλαδή την εύλογη και εις ολόκληρον αποζημίωση για την ικανοποίηση δημόσιου αγαθού απαραίτητου σε μια δημοκρατική κοινωνία, έχει συμβεί σε αρκετές περιπτώσεις.

Τέλος, το 4^ο Πρωτόκολλο δεν έχει κυρωθεί από την χώρα μας. Θα πρέπει, όμως, να αναφερθεί πως η προβλεπόμενη απαγόρευση της φυλάκισης για συμβατικές οφειλές περιέχεται στο άρθρο 11 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα που κυρώθηκε με το νόμο 2462/1997²⁶. Η ΕΣΔΑ αποτελεί πλέον κεκτημένο του ελληνικού δικαιοσύνητος συστήματος, αλλά και του ευρύτερου ελληνικού νομικού πολιτισμού²⁷.

Η υπερίσχυση των διατάξεων της ΕΣΔΑ κατά το άρθρο 28§1 του Συντάγματος έναντι των κοινών νόμων δεν συνεπάγεται τη υπερίσχυσή τους έναντι του Συντάγματος. Κατ' αρχάς οι διατάξεις του διεθνούς δικαίου που αντιτίθεται στο Σύνταγμα δεν εφαρμόζονται, ενώ επιπλέον η υπερίσχυση της ΕΣΔΑ περιπεύει όπου το εύρος

²⁴ Η προσφυγή αυτή ήταν η Φίλης κατά Ελλάδος, στις 27.08.1991, η οποία έγινε δεκτή. Κρίθηκε δε, ότι η αποκλειστικά μέσω του Τεχνικού Επιμελητηρίου δικαστική επιδίωξη της αμοιβής μηχανικών, υπό την ισχύ του β.δ. της 30/31-5-1956, ενείχε την παραβίαση του δικαιώματος της ελεύθερης πρόσβασης σε δικαστήριο, κατά το άρθρο 6 παρ. 1 της Ε.Σ.Δ.Α. Η Ελλάδα συμμορφώθηκε με την έκδοση του π.δ. 48/94, με το οποίο και αναγνωρίστηκε η ενεργητική νομιμοποίηση των δικαιούχων μηχανικών, οι οποίοι έκτοτε δύνανται να ασκήσουν οι ίδιοι αγωγή για την αμοιβή τους.

²⁵ Αντ. Δ. Μαγγάνας, Λίλα Χ. Καρατζά, ο.π., σελ. 19-21.

²⁶ Στ. Μαθίας, Γ. Κτιστάκης, Λ. Σταυρίτη, Κ. Στεφανάκη, *Η Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην Ευρώπη*, Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, Αθήνα 2006, σελ.26.

²⁷ Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, *Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, πενήντα χρόνια εφαρμογής 3^ο Συνέδριο*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2004., σελ. 43 επ.

προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που παρέχεται από το εθνικό δίκαιο είναι το ίδιο ή μεγαλύτερο της ΕΣΔΑ²⁸. Σε αντίθετη περίπτωση, η ΕΣΔΑ κατισχύει της εθνικής νομοθεσίας, η οποία απολύει προσωρινά την κανονιστική ισχύ της (π.χ. το δικαίωμα του άρθρου 12 της ΕΣΔΑ της συνάψεως γάμου). Επομένως, στόχος είναι η παροχή της αποτελεσματικής προστασίας του ατόμου, κριτήριο με το οποίο αναζητείται η εκάστοτε εφαρμοστέα διάταξη²⁹.

III. Το περιεχόμενο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που εγγυάται η ΕΣΔΑ αφορούν ατομικά και πολιτικά δικαιώματα και ελευθερίες του ανθρώπου, παρέχοντας στα άτομα που διαμένουν στα 47 κράτη-μέλη πλήρη προστασία σε περίπτωση παραβίασής τους³⁰. Ο κατάλογος των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που προασπίζει η ΕΣΔΑ συμπίπτει σε μεγάλο βαθμό με τα κλασικά συνταγματικώς κατοχυρωμένα ατομικά δικαιώματα, ενώ διαρκώς εκσυγχρονίζεται προκειμένου να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις και τις ανάγκες της σύγχρονης εποχής. Περιλαμβάνει 59 άρθρα και συμπληρώνεται από 14 Πρωτόκολλα, κάποια από τα οποία προσθέτουν στην ΕΣΔΑ νέα δικαιώματα, ενώ άλλα αναμορφώνουν τα όργανα και τη διαδικασία εκδίκασης των ατομικών προσφυγών από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου³¹. Τα εν λόγω δικαιώματα έχουν «αμυντικό» περιεχόμενο αντιπαρατιθέμενο στο Κράτος, από το οποίο οι φορείς των δικαιωμάτων απαιτούν αποχή από ενέργειες επέμβασης της ελεύθερης δράσης³². Το προοίμιο υπογραμμίζει ότι στα ευρωπαϊκά κράτη επικρατεί ενιαίος τρόπος σκέψης και ότι όλοι μοιράζονται την κοινή «κληρονομιά» της ελεύθερης πολιτικής παράδοσης, των κοινών ιδεωδών, ελευθεριών και του κράτους δικαίου³³. Επιπλέον, τονίζεται η προσήλωση των Κυβερνήσεων στην προστασία των παραπάνω ως πρωταρχικό

²⁸ Για τη σχέση Συντάγματος και ΕΣΔΑ βλ. Νάσκου-Περράκη, Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2001, σελ. 200 επ.

²⁹ Για περισσότερα βλ. Γ. Παπαδημητρίου, «Ο Έλληνας δικαστής και η ΕΣΔΑ», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002, Τεύχος 5.

³⁰ Για περισσότερα βλ. G. Letsas, *A Theory of Interpretation of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, Oxford 2007.

³¹ Στ. Μαθίας, Γ. Κτιστάκης, Λ. Σταυρίτη, Κ. Στεφανάκη, ο.π., σελ. 25-26.

³² Στ. Ε. Περράκης, ο.π., σελ. 18-19.

³³ Γ. Ι. Μίντσης, ο.π., σελ. 36.

θεμέλιο της δημοκρατίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης³⁴, με το ΕΔΔΑ να κρίνει την παρέμβαση του κράτους στην άσκηση ελευθεριών αν συνάδει με το επίπεδο προστασίας που έχει αναπτύξει.

Τα δικαιώματα που καλύπτει η ίδια η Σύμβαση περιλαμβάνουν το δικαίωμα στη ζωή (άρθρο 2)³⁵, την απαγόρευση των βασανιστηρίων και κάθε απάνθρωπης μεταχείρισης, της απαγόρευσης της δουλείας και της καταναγκαστικής εργασίας (άρθρα 3 και 4)³⁶, το δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια του προσώπου (άρθρο 5)³⁷, το δικαίωμα δημόσιας δικαστικής ακρόασης (χρηστή απονομή δικαιοσύνης) εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος και από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο που συγκροτείται κατά Νόμο (άρθρο 6)³⁸, την απαγόρευση αναδρομικότητας των ποινικών νόμων (άρθρο 7)³⁹, το δικαίωμα του σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (άρθρο 8)⁴⁰, ελευθερία έκφρασης (άρθρο 10)⁴¹, ελευθερία του «συνέρχεσθαι» και του «συνεταιρίζεσθαι» (άρθρο 11)⁴², το δικαίωμα στο γάμο και την ίδρυση οικογένειας (άρθρο 12)⁴³, το δικαίωμα προς ένα αποτελεσματικό ένδικο βοήθημα ενώπιον των εθνικών Αρχών σε περίπτωση παραβίασης των διατάξεων της Σύμβασης (άρθρο 13)⁴⁴, η απαγόρευση πάσης φύσεως διάκρισης λόγω φυλής, φύλλου, εθνικότητας, χρώματος, θρησκείας, γλώσσας κ.τ.λ. (άρθρο 14)^{45,46}.

³⁴ Στ. Μαθθίας, Γ. Κτιστάκης, Λ. Σταυρίτη, Κ. Στεφανάκη, *ο.π.*, σελ. 26-27.

³⁵ Ενδεικτικά βλ. απόφαση Μακαρατζή κατά Ελλάδας στις 20.12.2004.

³⁶ Ενδεικτικά βλ. απόφαση Ιρλανδίας κατά Ηνωμένου Βασιλείου στις 18.01.1978.

³⁷ Ενδεικτικά βλ. απόφαση Μπρόγκαν και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου στις 29.11.1988.

³⁸ Ενδεικτικά βλ. απόφαση Καθολική Εκκλησία Χανίων κατά Ελλάδας στις 16.12.1997.

³⁹ Ενδεικτικά βλ. απόφαση Καντονί κατά Γαλλίας στις 15.11.1996.

⁴⁰ Ενδεικτικά βλ. απόφαση Κοσμοπούλου κατά Ελλάδας στις 05.02.2003.

⁴¹ Ενδεικτικά βλ. απόφαση Ρίζος και Ντάσκας κατά Ελλάδος στις 27.05.2004.

⁴² Ενδεικτικά βλ. απόφαση Τζαβίτ Αν κατά Τουρκίας στις 20.02.2003.

⁴³ Ενδεικτικά βλ. απόφαση Φ. κατά Ελβετίας στις 18.12.1987.

⁴⁴ Ενδεικτικά βλ. απόφαση Βαλσάμης κατά Ελλάδας στις 18.12.1996.

⁴⁵ Ενδεικτικά βλ. απόφαση Αζίζ κατά Κύπρου στις 22.06.2004.

⁴⁶ Ειδικότερα, το άρθρο 15 δίνει το δικαίωμα στα Κράτη-μέλη να άρουν την ισχύ των περισσότερων διατάξεων στην επικράτεια τους, κάτω όμως από αυστηρότατους περιορισμούς προς αποφυγή καταχρήσεων. Έτσι, η άρση μπορεί να διαταχθεί από την υπεύθυνη κυβέρνηση μόνο σε περίοδο πολέμου ή άλλης έκτακτης ανάγκης που να απειλεί τη ζωή του έθνους (συνήθως έξαρση της τρομοκρατίας ή κάποια καταστροφική επιδημία), η έκταση της άρσης πρέπει να είναι η απολύτως αναγκαία βάση της κρισιμότητας της καταστάσεως· πρέπει να γίνονται σεβαστές οι υπόλοιπες υποχρεώσεις της χώρας κατά το διεθνές δίκαιο, υπό τη διαδικαστική προϋπόθεση ότι έχει εγκαίρως ενημερωθεί για την άρση της ισχύος των διατάξεων της ΕΣΔΑ ο Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου της Ευρώπης και πρέπει να κηρυχθεί επίσημα η χώρα σε κατάσταση ανάγκης. Δεν επιτρέπεται σε καμία περίπτωση άρση τη ισχύος άρθρων 2 (δικαίωμα

Η Σύμβαση συμπληρώνεται και τροποποιείται επίσης από 14 Πρωτόκολλα, έχει κύριο όργανό της το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που επαγρυπνεί για το σεβασμό των παραπάνω δικαιωμάτων. Η εσωτερική νομοθεσία των Κρατών-μερών έχει ενσωματώσει τη Σύμβαση κατά ποικίλους τρόπους, αν και η ίδια η Σύμβαση δεν αναφέρει πως ακριβώς τα κράτη πρέπει να εφαρμόσουν τις διατάξεις της⁴⁷. Με την προσχώρηση στην ΕΣΔΑ έχουν εκχωρήσει τα συμβαλλόμενα μέρη στο ΕΔΔΑ μέρος της κυριαρχικής τους εξουσίας στο τομέα της δικαιοσύνης, υποχρεούμενα κατά αυτόν τον τρόπο να συμπλεύσουν προς την νομολογία του στα ζητήματα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁴⁸.

IV. Το αρχικό σύστημα ένδικης προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου

Τα πρώτα όργανα ένδικης προστασίας ήταν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και η Επιτροπή των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, αρμόδια για την παρακολούθηση της εκτέλεσης των Αποφάσεων, τόσο του Δικαστηρίου όσο και των Εκθέσεων της Επιτροπής. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου είχε αρμοδιότητες πλήρους εξέτασης με όλες τις δικονομικές εγγυήσεις και το Δικαστήριο είχε δικαιοδοτικές⁴⁹.

Στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου είχαν δικαίωμα προσφυγής τόσο τα κράτη όσο και άτομα⁵⁰, δηλαδή με την διακρατική προσφυγή του άρθρου 24

στη ζωή), 3 (απαγόρευση βασανιστηρίων), 4 παρ.1 (απαγόρευση της δουλείας), 7 (απαγόρευση της αναδρομικής ισχύος των ποινικών νόμων) και 3 του Πρωτοκόλλου VI (απαγόρευση της θανατικής ποινής).

⁴⁷Π. Νάσκου-Περράκη, *ο.π.*, σελ.268-269.

⁴⁸ Κ. Χορομίδης, *Ζητήματα Προστασίας της Ιδιοκτησίας και Αναγκαστικής Απαλλοτρίωσης κατά το Σύνταγμα, την ΕΣΔΑ και το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο*, Εταιρία Δικαστικών Μελετών, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή 2007, σελ.13-14.

⁴⁹ Ι. Δ. Σαρμάς, *Κράτος και Δικαιοσύνη, Ελευθερία με Υπεροχή του Δικαίου, η Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, Τόμος 1, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003, σελ.3.

⁵⁰ Οι ατομικές προσφυγές σε αντίθεση με τις διακρατικές προσφυγές έχουν προαιρετικό χαρακτήρα. Προκειμένου δηλαδή να υπάρχει δυνατότητα άσκησης τους θα πρέπει το ενοχοποιούμενο κράτος να έχει

και την ατομική προσφυγή του άρθρου 25 της Σύμβασης, υπό την αρχική της μορφή. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ήταν ένα προδικαστικό όργανο ενώπιον του οποίου προσέφευγε ο ιδιώτης, οποίος θεωρούσε ότι παραβιάστηκαν στο πρόσωπο του ένα ή περισσότερα προστατευόμενα από την Σύμβαση δικαιώματα.

Κατά το αρχικό στάδιο, τόσο η ατομική όσο και η διακρατική προσφυγή υποβάλλονταν στον έλεγχο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία αρχικά εξέταζε το παραδεκτό και το βάσιμο αυτής⁵¹. Το επόμενο στάδιο κάθε παραδεκτής και βάσιμης προσφυγής αφορούσε στην περαιτέρω έρευνα⁵², η οποία διεξαγόταν προκειμένου η ίδια η Επιτροπή να διατυπώσει την γνώμη της σε Έκθεση επί της προσφυγής, καθώς παράλληλα ελάμβανε χώρα προσπάθεια συμφιλίωσης ή συμβιβασμού των μερών. Στις περιπτώσεις, κατά τις οποίες πραγματοποιούταν φιλικός διακανονισμός ή ο συμβιβασμός των μερών, η υπόθεση δεν ήταν πλέον εκκρεμής, υπό την προϋπόθεση ότι δεν αφορούσε η παραβίαση σε ζήτημα δημόσιας τάξεως⁵³. Η επίτευξη συμβιβασμού ή φιλικού διακανονισμού είχε ως αποτέλεσμα την διαβίβαση της Έκθεσης στην Επιτροπή Υπουργών. Από την χρονική στιγμή της διαβίβασης της Έκθεσης στην Επιτροπή Υπουργών, κάθε ενδιαφερόμενο μέρος⁵⁴ είχε τη δυνατότητα παραπομπής της υπόθεσης ενώπιον του Δικαστηρίου μέσα σε διάστημα τριών μηνών. Αν το παραπάνω δεν ελάμβανε χώρα, η Επιτροπή Υπουργών επιλαμβανόταν της υποθέσεως εκδίδοντας μία πολιτική απόφαση. Από την άλλη πλευρά στην περίπτωση παραπομπής της υπόθεσης ενώπιον του Δικαστηρίου, το τελευταίο ελάμβανε πλήρη δικαιοδοσία εξέτασης επί αυτής. Αυτό που διέκρινε το ΕΔΔΑ από της Επιτροπή ήταν, ότι στο πρώτο τηρείτο ο κανόνας της δημοσιότητας. Θα πρέπει να αναφερθεί, ότι το ίδιο το Δικαστήριο δεν δεσμευόταν από τη απόφαση της Επιτροπής επί του παραδεκτού, αλλά ούτε και επί των εκτιμήσεων και των συμπερασμάτων της επί του πραγματικού της υποθέσεως. Το Δικαστήριο συνεδρίαζε είτε σε ολιγομελή σύνθεση είτε σε ευρεία σύνθεση, με την συμμετοχή του οριζόμενου δικαστή από το κράτος κατά του οποίου είχε πραγματοποιηθεί η προσφυγή⁵⁵, και ακολούθως το Δικαστήριο εξέδιδε

δηλώσει ότι αποδέχεται ότι την εν λόγω αρμοδιότητα της Επιτροπής. Η αρμοδιότητα εξέτασης ατομικών προσφυγών έλαβε χώρα για πρώτη φορά στις 5 Ιουλίου 1955.

⁵¹ Άρθρο 27 της Συμβάσεως στην αρχική της μορφή.

⁵² Άρθρο 28 παρ. 1 της Σύμβασης στην αρχική της μορφή.

⁵³ Άρθρο 28 παρ. 2 της Σύμβασης στην αρχική της μορφή.

⁵⁴ Άρθρο 32 της Σύμβασης στην αρχική της διατύπωση.

⁵⁵ Σε περίπτωση κωλύματός του διοριζόταν από το εκάστοτε Κράτος ad hoc δικαστής.

απόφαση⁵⁶. Η απόφαση διαβιβαζόταν στην Επιτροπή Υπουργών, η οποία είχε την εποπτεία για την παρακολούθηση και τον έλεγχο εκτέλεσης της από τα εκάστοτε μέρη⁵⁷.

α. Η πορεία προς το 11^ο Πρωτόκολλο

Η δεκαετία του '80 υπήρξε η καίρια χρονική περίοδος, κατά την οποία εκφράστηκαν ανησυχίες αναφορικά με την αποτελεσματικότητα των οργάνων ελέγχου της ΕΣΔΑ., κυρίως αυτήν της Επιτροπής. Μία σειρά από γεγονότα συνέβαλλαν στην κατανόηση της αναγκαιότητας, πως θα έπρεπε να ληφθούν μία σειρά από μέτρα με στόχο την αποτροπή των καθυστερήσεων στην διαδικασία ελέγχου, χωρίς να μειωθεί η ποιότητα της εργασίας των οργάνων. Τα γεγονότα αυτά ήταν τα ακόλουθα: η σημαντική αύξηση του αριθμού των ατομικών προσφυγών, κατάσταση η οποία υπήρξε και επακόλουθο της αναγνώρισης από τα περισσότερα κράτη-μέλη του ΣτΕ του δικαιώματος ατομικής προσφυγής, η πολυπλοκότητα των υποθέσεων, η έλλειψη προσωπικού στη γραμματεία του οργάνου, οι παρατάσεις για την υποβολή υπομνημάτων εκ μέρους των διαδίκων και ιδιαίτερα των κυβερνήσεων και ο περιορισμένος αριθμός συνεδριάσεων του ίδιου του οργάνου⁵⁸.

Το πρώτο βήμα προς την επίλυση των παραπάνω θεμάτων πραγματοποιήθηκε με την υιοθέτηση του 8^{ου} Πρωτοκόλλου το 1985. Με το Πρωτόκολλο αυτό η Επιτροπή απέκτησε τις απαραίτητες θεσμικές δυνατότητες, ώστε η διαδικασία εξέτασης των ατομικών προσφυγών να καταστεί πιο ευέλικτη. Η θέση σε ισχύ του 8^{ου} Πρωτοκόλλου έλαβε χώρα το 1990, ενώ παράλληλα δημιουργήθηκε η ανάγκη αναζήτησης περαιτέρω μέτρων⁵⁹. Οι εξελίξεις αυτές έλαβαν χώρα στο τέλος της δεκαετίας του 1980 και ήταν η

⁵⁶ Εφόσον γινόταν δεκτή η προσφυγή, το Δικαστήριο ως επί το πλείστον διέταζε αποδείξεις αναφορικά με το ύψος της ζημιάς ή ανέμενε συμβιβασμό των μερών προτού προχωρήσει στη λήψη της οριστικής απόφασης.

⁵⁷ Αντ. Δ. Μαγγάνας, *ο.π.*, σελ 21.

⁵⁸ Βλ. την Απιολογική Έκθεση του 11^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, § 19-25.

⁵⁹ Το 8^ο Πρωτόκολλο τέθηκε σε ισχύ την 1^η Ιανουαρίου του 1990, παρέχοντας στην Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου την δυνατότητα λειτουργίας Τμημάτων, καθένα από τα οποία θα είχε επτά μέλη για την εξέταση ατομικών προσφυγών, οι οποίες θα μπορούσαν να διεκπεραιωθούν βάσει της καθιερωμένης νομολογίας ή πάντως δεν θα έγειραν κανένα σοβαρό ερώτημα αναφορικά με την ερμηνεία ή την εφαρμογή της ΕΣΔΑ. Επιπλέον, παρείχε στην Επιτροπή την δυνατότητα λειτουργίας τριμελών Τμημάτων, τα οποία θα μπορούσαν είτε να κηρύξουν μια ατομική προσφυγή, με μυστική ψηφοφορία, απαράδεκτη είτε να την διαγράψουν από το πινάκιο, όταν μια τέτοια απόφαση θα μπορούσε να ληφθεί χωρίς περαιτέρω εξέταση. Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι αυτές οι δυνατότητες της Επιτροπής δεν

αξιοσημείωτη αύξηση του αριθμού των συμβαλλομένων Κρατών στην ΕΣΔΑ, όπως επίσης και η αποδοχή από αυτά της αρμοδιότητας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου να εξετάζει ατομικές προσφυγές. Η πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων και η διεύρυνση της δημοκρατικής Ευρώπης μέχρι το Βλαδιβοστόκ είχε ως αποτέλεσμα την είσοδο στο ΣτΕ και υποχρεωτικά στην ίδια την ΕΣΔΑ των νέων αυτών δημοκρατιών της Ανατολικής Ευρώπης, χώρες πλέον ενταγμένες στο ευρωπαϊκό σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁶⁰. Επιπλέον, ο αριθμός των ατομικών προσφυγών παρουσίαζε μία διαρκώς αυξανόμενη πορεία, καθώς ο νομικός κόσμος των συμβαλλομένων κρατών-μερών να μεν σταδιακά, αλλά όλο και περισσότερο, εκμεταλλευόταν το προσφερόμενο αυτό ένδικο μέσο και πολλοί άρχισαν να κατανοούν τη χρησιμότητα της ΕΣΔΑ σε περίπτωση μη ικανοποίησης τους από τα εθνικά δικαστήρια. Όλα τα παραπάνω έκαναν έκδηλα τα προβλήματα που θα ξεπρόβαλλαν στο προσεχές μέλλον αναφορικά με την ενώπιον της Επιτροπής διαδικασία. Θα πρέπει να αναφερθεί, ότι πολλές φορές μια προσφυγή ήταν ικανοποιητική με την Έκθεση της Επιτροπής, την οποία η Επιτροπή των Υπουργών επεδίωκε να επενδύσει με δεσμευτικότητα.

Το αποτέλεσμα ήταν να προταθεί μία ρηζικέλευθη, κυρίως για τα δεδομένα της εποχής, λύση. Προτάθηκε η συγχώνευση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με το Δικαστήριο σε ένα ενιαίο όργανο, ήτοι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το οποίο θα λειτουργούσε μόνιμα. Η ίδια η δυσλειτουργία του συστήματος υπήρξε ιδιαίτερα σημαντικός παράγων, καθώς το Δικαστήριο δεν λειτουργούσε σε διαρκή βάση, αλλά περιοδικά, μία εβδομάδα το μήνα⁶¹.

Η δυνατότητα συγχώνευσης της Επιτροπής και του Δικαστηρίου προτάθηκε για πρώτη φορά από την τότε Επιτροπή Εμπειρογνομόνων για την Βελτίωση των Διαδικασιών της ΕΣΔΑ τον Ιούλιο του 1982. Σε πολιτικό, δε, επίπεδο τέθηκε για πρώτη φορά η παραπάνω πρόταση στην Ευρωπαϊκή Υπουργική Συνδιάσκεψη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στην Βιέννη το 1985⁶². Τα επόμενα χρόνια, οι αντιπροσωπείες της Δανίας και της Σουηδίας και αυτές τις Ολλανδίας και της Ελβετίας διατύπωσαν σχεδόν ταυτόχρονα δύο παρόμοιες προτάσεις. Κεντρική ιδέα και στις δύο προτάσεις ήταν να μετατραπούν οι γνώμες της Επιτροπής κατά το άρθρο 31 της ΕΣΔΑ στην αρχική της

προβλέπονταν για τις διακρατικές προσφυγές. Για περισσότερα βλ. <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=118&CM=0&CL=ENG>.

⁶⁰ Ι. Δ. Σαρμάς, *ο. π.*, σελ. 6-7.

⁶¹ Στ. Ε. Περάκης, *ο. π.*, σελ. 155-156.

⁶² Βλ. για περισσότερα doc. MDH(85)1.

διατύπωση αναφορικά με τις ατομικές προσφυγές, σε νομικά δεσμευτικές αποφάσεις. Με άλλα λόγια, προτάθηκε η καθιέρωση ενός δικαστικού συστήματος δύο βαθμών. Σύμφωνα με το σύστημα αυτό, η Επιτροπή θα λειτουργούσε ως πρωτοβάθμιο δικαστήριο, κατά την απόφαση του οποίου θα είχαν το δικαίωμα τόσο τα Κράτη όσο και οι ατομικώς προσφεύγοντες άσκησης εφέσεως στο ΕΔΔΑ. Αυτές οι προτάσεις δεν περιείχαν σημαντικές τροποποιήσεις αναφορικά με τις διακρατικές προσφυγές και θα τοποθετούσαν τις ατομικές και διακρατικές προσφυγές στο ίδιο επίπεδο δυνατότητας παραπομπής των υποθέσεων ενώπιον του Δικαστηρίου. Επιπλέον, συνέπεια των προτάσεων αυτών υπήρξε η εγκατάλειψη του ρόλου που είχε η Επιτροπή Υπουργών κατά το άρθρο 32 της ΕΣΔΑ στην αρχική της διατύπωση σε σχέση με τις ατομικές προσφυγές⁶³. Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω, υπήρξε η 89^η Σύνοδος της Επιτροπής Υπουργών τον Νοέμβριο του 1991, με την οποία συμφωνήθηκε πως αποτελεί προτεραιότητα στο πλαίσιο του ΣτΕ η ταχεία μεταρρύθμιση του μηχανισμού ελέγχου του Στρασβούργου.

Το Μάιο του 1993, η Επιτροπή των Υπουργών συνεργώμενη σε επίπεδο Αναπληρωτών, κάλεσε την Διευθύνουσα Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου⁶⁴ να ετοιμάσει ένα προκαταρκτικό σχέδιο ενός τροποποιητικού Πρωτοκόλλου, με το οποίο θα αντικαθίστατο ο τότε μηχανισμός ελέγχου του Στρασβούργου από ένα Δικαστήριο, καθώς και να εξετάσει το προαιρετικό ή το υποχρεωτικό της ατομικής προσφυγής. Προς υποβοήθηση του έργου αυτού της CDDH κλήθηκε και το υφιστάμενο προς αυτήν όργανο, αυτό της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων για την Βελτίωση των Διαδικασιών Προστασίας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων⁶⁵.

Στην Συνδιάσκεψη Κορυφής της Βιέννης τον Οκτώβριο του 1993, οι Αρχηγοί κρατών-μελών του ΣτΕ έδωσαν εντολή στην Επιτροπή των Υπουργών να οριστικοποιήσει το κείμενο του νέου Πρωτοκόλλου, ώστε να καταστεί δυνατή η υιοθέτηση του στην Υπουργική Συνάντηση το Μάιο του 1994. Έτσι, το προσχέδιο του Πρωτοκόλλου εκπονήθηκε από την DH-PR και οριστικοποιήθηκε από την CDDH, κατόπιν διαβουλεύσεων με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το ΕΔΔΑ και την Κοινοβουλευτική Συνέλευση και υιοθετήθηκε τον Απρίλιο του 1994, ενώ οι αλλαγές που επέφερε στο σύστημα ένδικης προστασίας τέθηκαν σε ισχύ την 1^η Νοεμβρίου του 1998⁶⁶.

⁶³ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση του 11^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, § 15-17.

⁶⁴ CDDH (=Steering Committee for Human Rights)

⁶⁵ DH-PR

⁶⁶ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση του 11^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, § 1-14.

V. Το ισχύον ευρωπαϊκό σύστημα προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Η υιοθέτηση του 11^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ υπήρξε η σημαντικότερη μεταβολή στο σύστημα ένδικης προστασίας, καθώς με την θέση σε ισχύ του εν λόγω Πρωτοκόλλου ενοποιήθηκε η Επιτροπή και το Δικαστήριο σε ένα διαρκές Δικαστήριο, ενώπιον του οποίου μπορεί πλέον να προσφύγει άμεσα ο ιδιώτης. Το βασικό χαρακτηριστικό του συστήματος του Στρασβούργου είναι, λοιπόν, η απορρόφηση των αρμοδιοτήτων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου από το νέο Δικαστήριο και η υποχρεωτική του δικαιοδοσία⁶⁷. Με το 11^ο Πρωτόκολλο αντικαταστάθηκαν τα άρθρα 19-56 της ΕΣΔΑ με την αρχική της διατύπωση και το 2^ο Πρωτόκολλο, το οποίο αναγνώριζε στο ΕΔΔΑ γνωμοδοτική αρμοδιότητα⁶⁸. Το Δικαστήριο δεν αναδικάζει την υπόθεση, ούτε ελέγχει την ορθότητά της οιονεί αναιρετικά⁶⁹. Αποστολή του είναι η τήρηση της Σύμβασης και ως εκ τούτου το δικαιοδοτικό αντικείμενο των προσφυγών είναι η εξέταση παραβίασης ή όχι της ΕΣΔΑ. Επιπλέον, ελέγχει και το αν η παραβίαση ήταν θεμιτή. Το τελευταίο ενδέχεται να συμβεί στην πλειοψηφία των προστατευόμενων από την ΕΣΔΑ δικαιωμάτων⁷⁰, με εξαίρεση τα απόλυτα δικαιώματα, όπως η απαγόρευση της θανατικής ποινής ή της δουλείας. Οι περιορισμοί και οι εξαιρέσεις που προβλέπονται στις περιπτώσεις, που η επέμβαση στο δικαίωμα αποσκοπούσε στη θεραπεία ενός υπέρμετρου σκοπού, που ο σκοπός αυτός προβλεπόταν από το εθνικό δίκαιο ως λόγος εξαιρέσεως από την προστασία του δικαιώματος και όπου τηρήθηκε η επέμβαση της αναλογικότητας, δηλαδή η επέμβαση στο δικαίωμα δεν υπερέβη το ανάλογο μέτρο⁷¹.

Το νέο Δικαστήριο εκδικάζει τόσο ατομικές όσο και διακρατικές προσφυγές, με τις τελευταίες να είναι πιο σπάνιες. Ο μικρός αριθμός τους οφείλεται στο γεγονός ότι τα ευρωπαϊκά κράτη, πλην ελάχιστων εξαιρέσεων, έχουν αναπτύξει τέτοιες διακρατικές σχέσεις, ώστε είναι μάλλον απίθανο να οδηγηθούν σε επίλυση των διαφορών τους στο

⁶⁷ Ι. Δ. Σαρμάς, *ο. π.*, σελ. 7.

⁶⁸ Στ. Ε. Περράκης, *ο.π.*, σελ. 214.

⁶⁹ Στ. Μαθθίας, Γ. Κτιστάκης, Λ. Σταυρίτη, Κ. Στεφανάκη, *ο.π.*, σελ. 29.

⁷⁰ Κυρίως τα αναφερόμενα στα άρθρα 8 έως 11 της ΕΣΔΑ και το άρθρο 1 του πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου.

⁷¹ Π. Μηλιαράκης, *Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο του Στρασβούργου*, 2001, Εκδόσεις Σάκκουλας Π.Ν., Αθήνα 2001, σελ. 21.

ΕΔΔΑ, ενώ κάποτε η διακρατική προσφυγή υποκαθιστούσε την ατομική από τα ενδιαφερόμενα κράτη. Επιπλέον η ατομική προσφυγή τείνει να υποκαταστήσει τη διακρατική προσφυγή, όπως στην περίπτωση της Κύπρου, η οποία έχει προσφύγει κατά της Τουρκίας⁷². Ατομική προσφυγή θεωρείται η προερχόμενη από φυσικά πρόσωπα, μη κυβερνητικές οργανώσεις, σύνολα προσώπων που ισχυρίζονται ότι είναι θύματα παραβίασης, εκ μέρους ενός από τα συμβαλλόμενα μέρη, των δικαιωμάτων που αναγνωρίζει η Σύμβαση ή τα Πρωτόκολλα της. Τα δύο είδη προσφυγών έχουν την ίδια διαδικασία και παράγουν τα ίδια έννομα αποτελέσματα.

Το Δικαστήριο συνεδριάζει σε Επιτροπές, αποτελούμενες από τρεις δικαστές, σε τέσσερα Τμήματα, από επτά δικαστές, και σε Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως, από δέκα επτά δικαστές. Μετά την καταχώριση της προσφυγής στο πρωτόκολλο της Γραμματείας, η υπόθεση ανήκει στην αρμοδιότητα του οικείου τμήματος του Δικαστηρίου, και χρεώνεται σε ορισμένο εισηγητή. Στις ατομικές προσφυγές, ο εισηγητής, αφού εξετάσει την υπόθεση και σχηματίσει άποψη, την εισηγείται σε αντίστοιχη επιτροπή τριών δικαστών. Η βασική αρμοδιότητα των Επιτροπών είναι να αποφαινόνται επί του παραδεκτού μιας ατομικής προσφυγής με ομοφωνία ή να αποφασίζουν για την διαγραφή μιας υποθέσεως από το πινάκιο⁷³ αν δεν απαιτείται συμπληρωματική εξέταση. Στη συνέχεια, η υπόθεση παραπέμπεται στο Τμήμα, το οποίο εξετάζει τόσο το παραδεκτό όσο και την ουσία της υπόθεσης. Στις δικαστικές αποφάσεις του Τμήματος μπορεί να ασκηθεί έφεση ενώπιον του Τμήματος Ευρείας Συνθέσεως. Ωστόσο, όταν μια δικαστική απόφαση είναι τελεσίδικη -ύστερα από την πάροδο 3 μηνών- δεν είναι δυνατόν να ασκηθεί έφεση. Οι αποφάσεις του Τμήματος Ευρείας Συνθέσεως θεωρούνται τελικές αμέσως μόλις απαγγελθούν, ενώ κοινοποιούνται γραπτώς. Το Τμήμα Ευρείας Συνθέσεως επίσης συντάσσει και γνωμοδοτήσεις έπειτα από αίτηση άλλων οργάνων⁷⁴.

Η επίβλεψη της εκτέλεσης των αποφάσεων ανήκει κατ' αρχήν στην αρμοδιότητα της Επιτροπής των Υπουργών, η οποία στην πρόσφατη πρακτική της δείχνει να ασκεί πίεση για λήψη από μέρους των Κρατών και άλλων ατομικών ή γενικών μέτρων, πέραν της συμμόρφωσης προς το διατακτικό της αποφάσεως. Η διπλωματική αυτή πίεση

⁷² Γ. Ι. Μίντσης, *ο.π.*, σελ. 59-63.

⁷³ Η διαγραφή από το πινάκιο λαμβάνει χώρα σε περίπτωση αδράνειας του προσφεύγοντος, σε περίπτωση επίλυσης του ζητήματος (π.χ. με φιλικό διακανονισμό) ή σε περίπτωση που για οποιοδήποτε λόγο δεν δικαιολογείται η περαιτέρω εξέταση της προσφυγής.

⁷⁴ Στ. Μαθίας, *Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1999, σελ. 12-13.

λαμβάνει χώρα με την έκδοση «προσωρινών ψηφισμάτων». Από την άλλη πλευρά, εκτός από την Επιτροπή των Υπουργών, έχει δραστηριοποιηθεί και το ίδιο το Δικαστήριο σχετικά με το ζήτημα της συμμόρφωσης των Κρατών-μερών προς τις αποφάσεις του. Το ΕΔΔΑ, λοιπόν, προβαίνει στην εκ νέου καταδίκη των Κρατών λόγω μη συμμόρφωσης προς προηγούμενη απόφασή του επί των ίδιων ή παρόμοιων πραγματικών περιστατικών, ενώ πολλές φορές εξετάζει τον βαθμό συμμόρφωσης των Κρατών προς τις αποφάσεις του επί της ουσίας, όταν αποφαίνεται με χωριστή απόφαση επί του αιτήματος για δίκαιη ικανοποίηση. Εάν κατά το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί μεταξύ των δύο αποφάσεων το εναγόμενο Κράτος δεν έχει συμμορφωθεί πλήρως ή έχει συμμορφωθεί πλημμελώς προς την απόφαση επί της ουσίας, τότε το ΕΔΔΑ επιδικάζει δίκαιη ικανοποίηση. Στη βάση αυτή φαίνεται το ΕΔΔΑ να ασκεί ουσιαστικά συντρέχουσα αρμοδιότητα στο πλαίσιο της συμμόρφωσης των Κρατών προς τις αποφάσεις του, δεδομένου ότι η δίκαιη ικανοποίηση που επιδικάζει στις παραπάνω περιπτώσεις έχει οιονεί κυρωτικό χαρακτήρα⁷⁵.

Κατά το στάδιο σύνταξης και υποβολής της προσφυγής δεν είναι απαραίτητη η παρουσία δικηγόρου, ενώ αντίθετα στα μεταγενέστερα στάδια της διαδικασίας η εκπροσώπηση είναι απαραίτητη. Εάν ο προσφεύγων δεν έχει τους αναγκαίους πόρους για να καλύψει τα έξοδα του δικηγόρου, το Δικαστήριο μπορεί να του παράσχει, με το ευεργέτημα της πενίας, νομική βοήθεια εφόσον αποφασίσει να κοινοποιήσει την προσφυγή στο κράτος κατά του οποίου στρέφεται και εφόσον το κρίνει αναγκαίο για την καλή διεξαγωγή της υπόθεσης. Το Δικαστήριο τίθεται επίσης στη διάθεση των μερών για την επίτευξη φιλικού διακανονισμού στη βάση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁷⁶. Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ο επικουρικός χαρακτήρας της ΕΣΔΑ και της δικαιοδοσίας του ΕΔΔΑ. Η επικουρικότητα καταδεικνύει την υποχρέωση εφαρμογής της Σύμβασης προεχόντως από τα εθνικά δικαστήρια, η οποία δεν είναι τυπική, αλλά ουσιαστική, δεδομένου ότι ερευνάται τόσο η εξάντληση των εσωτερικών ενδίκων μέσων όσο και η κατ' ουσία αποτελεσματικότητα αυτών⁷⁷ σε κάθε προσφυγή.

⁷⁵ Λ. – Αλ. Σισιλιάνος, «Οι διεθνείς πτυχές», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002, Τεύχος 4. Για περισσότερα βλ. Φ. Γεωργακόπουλου, «Οι Ελληνικές Εμπειρίες», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002, Τεύχος 4 και Γ. – Π. Κατρούγκαλου, «Η επίδραση της ΕΣΔΑ στην εσωτερική έννομη τάξη», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002, Τεύχος 5.

⁷⁶ Γ. Ι. Μίντσης, *ο.π.*, σελ.46-58.

⁷⁷ Χρ. Λ. Ροζάκης, εισήγηση στο 3^ο Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινολόγων, «Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – 50 χρόνια εφαρμογής», Ποινικά Χρονικά, Νοέμβριος 2003,

α. Προϋποθέσεις άσκησης του παραδεκτού

Κατά το άρθρο 35 της ΕΣΔΑ, οι προϋποθέσεις του παραδεκτού⁷⁸ μιας ατομικής προσφυγής, δηλαδή οι προϋποθέσεις για να εξεταστεί στην ουσία η προσφυγή και για να μην απορριφθεί ως απαράδεκτη, είναι οι ακόλουθες:

α) Κατά την αρχή της συμπληρωματικότητας, επιβάλλεται η εξάντληση των εσωτερικών ενδίκων μέσων, ενώ ο προσφεύγων δεν μπορεί κατευθείαν να απευθυνθεί στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, παρακάμπτοντας τα εθνικά δικαστήρια. Ο κανόνας της εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων αποτελεί ένα μηχανισμό άμυνας που τίθεται εις όφελος των κρατών-μερών της Σύμβασης και εναρμονίζεται με την αρχή ότι το ισχύον σύστημα ευρωπαϊκού ελέγχου του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει επικουρικό χαρακτήρα⁷⁹.

β) Η προσφυγή πρέπει να ασκηθεί εντός εξάμηνης προθεσμίας από την επομένη μέρα της έκδοσης της τελεσίδικης αποφάσεως του εθνικού δικαστηρίου. Η προθεσμία αυτή αρχίζει από την κοινοποίηση στον προσφεύγοντα της τελευταίας δικαστικής απόφασης επί τακτικού ενδίκου μέσου. Η εξάμηνη προθεσμία διακόπτεται μόλις το Δικαστήριο λάβει το σχετικό έντυπο προσφυγής ή την πρώτη επιστολή που να παρουσιάζει με σαφήνεια τα περιστατικά. Μία απλή αίτηση πληροφοριών δεν αρκεί για να διακοπεί η εξάμηνη προθεσμία⁸⁰.

Τεύχος 11, σελ. 1052. Για περισσότερα βλ του ιδίου, «Ορισμένες σκέψεις για το νέο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002, Τεύχος 1.

⁷⁸ «Ως απόρροια του επικουρικού χαρακτήρα του συστήματος του Στρασβούργου θα πρέπει να δούμε και τις επιμέρους προϋποθέσεις του κανόνα της εξάντλησης, των οποίων η τήρηση μας εξασφαλίζει ότι πριν την έναρξη της διαδικασίας ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου δόθηκε πράγματι στο υπόλογο Κράτος η ευκαιρία να λάβει γνώση της υπόθεσης και να επανορθώσει την παραβίαση των διεθνών υποχρεώσεών του.» Βλ. Μ. Τσίρλη, «Προϋποθέσεις του παραδεκτού της ατομικής προσφυγής», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Τεύχος 2, 2002, βλ. <http://tosyntagma.ant-sakkoulas.gr/theoria/item.php?id=570>.

⁷⁹ Μ. Τσίρλη, «Προϋποθέσεις του παραδεκτού της ατομικής προσφυγής», *ο.π.*

⁸⁰ Μ. Τσίρλη, «Προϋποθέσεις του παραδεκτού της ατομικής προσφυγής», *ο.π.*: «Θεωρητικά τρεις λόγοι επιβάλλουν την θέσπιση προθεσμίας: Πρώτον, για να μη μένει μετέωρη η τύχη μιας υπόθεσης, η οποία κατά τα άλλα έχει ήδη κριθεί αμετάκλητα σε εθνικό επίπεδο. Δεύτερον, για να παρέχεται ένα εύλογο χρονικό διάστημα στον ενδιαφερόμενο για να αποφασίσει αν θα προσφύγει, ή όχι. Και τρίτον, και σημαντικότερο, η θέσπιση προθεσμίας επιβάλλεται από την ανάγκη να εξετάζεται η υπόθεση από το Δικαστήριο πριν επέλθει ριζική μεταβολή των νομικών και πραγματικών της δεδομένων.»

γ) Το δικαίωμα, το οποίο θεωρεί ο προσφεύγων ότι παραβιάστηκε, πρέπει να προβλέπεται από τη Σύμβαση και τα Πρωτόκολλα της, που έχουν τεθεί σε ισχύ από το εκάστοτε κράτος. Αρκεί για το παραδεκτό της προσφυγής το ότι ο ασκών την προσφυγή επικαλέσθηκε διατάξεις του εσωτερικού δικαίου, οι οποίες συμφωνούν κατά τα ουσιώδη με τις διατάξεις της ΕΣΔΑ.

δ) Η προσφυγή πρέπει να μην είναι όμοια με άλλη που εξετάστηκε από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, εκτός αν αυτή περιέχει νέα στοιχεία, όπως γεγονότα και αποδεικτικά μέσα.

ε) Η προσφυγή πρέπει να μην είναι ασυμβίβαστη με τις διατάξεις της ΕΣΔΑ και να μην είναι πρόδηλα καταχρηστική.

στ) Το κράτος κατά του οποίου στρέφεται η προσφυγή πρέπει να έχει επικυρώσει την ΕΣΔΑ και τα Πρωτόκολλα και το περιστατικό να έχει λάβει χώρα σε χρονικό διάστημα που καλύπτεται από την πράξη επικύρωσης.

ζ) Τέλος, πρέπει να στρέφεται κατά δημόσιας αρχής και όχι κατά ιδιωτών ή νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου^{81, 82}.

β. Διαδικασία υποβολής της προσφυγής

Η διαδικασία για την υποβολή της προσφυγής στο Δικαστήριο είναι εξαιρετικά απλή, με οδηγίες που το ίδιο το Δικαστήριο παρέχει στους προσφεύγοντες⁸³, χωρίς ανάγκη παραστάσεως δικηγόρου, τουλάχιστον κατά τα πρώτα στάδια της διαδικασίας, ενώ η εξέταση της υπόθεσης γίνεται δωρεάν. Με τη συμβολή δε του ίδιου του ΕΔΔΑ η διαδικασία γίνεται ακόμα πιο απλή, καθώς αίτηση από τη Γραμματεία μπορεί να λάβει οιοσδήποτε, συνοδευόμενη με τα κατάλληλα έντυπα για την άσκηση της προσφυγής και επεξηγηματικό δελτίο⁸⁴.

⁸¹ Χρ. Νικ. Σατλάνης, *Θεμελιώδεις έννοιες και διαστάσεις της διεθνούς και ευρωπαϊκής έννομης τάξης*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005, σελ. 566-571.

⁸² Αντ. Δ. Μαγγάνας, *ο.π.*, σελ. 23-24.

⁸³ Άρθρα 45 και 47 του Εσωτερικού Κανονισμού του Δικαστηρίου.

⁸⁴ Οι απαραίτητες πληροφορίες είναι εξάλλου αναρτημένες και στην ιστοσελίδα του Ε.Δ.Δ.Α., www.echr.coe.int.

α) Η υποβολή της προσφυγής μπορεί να γίνει στη γλώσσα ενός από τα κράτη που έχουν επικυρώσει τη Σύμβαση. Οι επίσημες, πάντως, γλώσσες είναι η αγγλική και η γαλλική.

β) Η προσφυγή υποβάλλεται στο Δικαστήριο ταχυδρομικά ή με τηλεμοιότυπο. Η ημερομηνία κατάθεσης προκύπτει από την σφραγίδα του ταχυδρομείου ή από την ένδειξη της συσκευής τηλεμοιότυπου του προσφεύγοντος. Δεν απαιτείται αυτοπρόσωπη εμφάνιση του προσφεύγοντος προκειμένου να εκθέσει και προφορικά τα γεγονότα.

γ) Με τη παραλαβή της προσφυγής ο Γραμματέας του Δικαστηρίου, ανοίγει στο όνομα του προσφεύγοντος ένα φάκελο. Μετά την καταχώρηση η προσφυγή ανατίθεται σε ένα Τμήμα του Δικαστηρίου. Ο Πρόεδρος του Τμήματος ορίζει ένα εισηγητή-δικαστή, ο οποίος μπορεί να εισαγάγει την προσφυγή σε μια τριμελή επιτροπή δικαστών, που θα αποφασίσει για το παραδεκτό της προσφυγής. Αν η προσφυγή κριθεί απαράδεκτη, η υπόθεση σταματάει εδώ. Διαφορετικά εισάγεται προς συζήτηση στο αρμόδιο Τμήμα του Δικαστηρίου.

δ) Τυχόν καθυστέρηση ή έλλειψη απάντησης στις επιστολές του Γραμματέα μπορεί να εκληφθεί ως αδιαφορία του προσφεύγοντος για την συνέχιση της διαδικασίας. Μετά την πάροδο ενός έτους από την επιστολή του Γραμματέα, αν δεν απαντήσει ο προσφεύγων, ο φάκελος καταστρέφεται λόγω έλλειψης ενδιαφέροντος για την εξέταση της υπόθεσης.

ε) Το έγγραφο της προσφυγής θα πρέπει απαραίτητως να περιέχει: σύντομη περίληψη των περιστατικών για τα οποία παραπονείται ο προσφεύγων, αναφορά των δικαιωμάτων που θεωρεί ο προσφεύγων ότι έχουν παραβιασθεί, τα ένδικα μέσα που έχει χρησιμοποιήσει ο προσφεύγων προκειμένου να επιτύχει επανόρθωση της κατάστασης και έναν κατάλογο των επισήμων αποφάσεων που έχουν εκδοθεί για την υπόθεση με διευκρινίσεις για την αρχή που τις εξέδωσε, την ημερομηνία καθώς και περίληψη του περιεχομένου της.

στ) Το έντυπο της προσφυγής υπογράφεται από τον προσφεύγοντα ή τον εκπρόσωπο του, εφόσον συνοδεύεται από σχετική πληρεξουσιότητα. Η ανωνυμία μπορεί να επιτραπεί μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις και εφόσον υπάρχουν ιδιαίτεροι λόγοι⁸⁵.

⁸⁵ Αντ. Δ. Μαγγάνας, ο.π., σελ. 25-27.

VI. Η πορεία προς το 14^ο Πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ

α. Η ανάγκη της διασφάλισης της βιωσιμότητας του ΕΔΔΑ

Το Νοέμβριο του 2000, έλαβε χώρα στη Ρώμη η Ευρωπαϊκή Υπουργική Συνδιάσκεψη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, κατά την διάρκεια της οποίας γιορτάστηκαν τα πενήντα χρόνια από την υπογραφή της ΕΣΔΑ. Η Σύμβαση ωρίμασε μέσα από τα αβέβαια πρώτα της βήματα κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου σε ένα σύστημα προστασίας βαθειά εμπεδωμένο στη δυτική Ευρώπη και έτοιμο να εισέλθει στις νέες Δημοκρατίες του πρώην Σοβιετικού Μπλοκ. Πριν όμως από αυτό το χρονικό σημείο ήταν εμφανές, ότι το σύστημα θα καλούνταν να αντιμετωπίσει καιρία ζητήματα που θα αφορούσαν το μέλλον και το σκοπό του. Επομένως, από την θέση σε ισχύ του 11ου Πρωτοκόλλου, ήτοι το Νοέμβριο του 1998, άρχισαν να έρχονται στην επιφάνεια σοβαρά προβλήματα αναφορικά με την ίδια τη βιωσιμότητα του συστήματος ένδικης προστασίας της ΕΣΔΑ⁸⁶, αυτήν δηλαδή που το ΕΔΔΑ προσφέρει κυρίως με την δυνατότητα άσκησης της ατομικής προσφυγής⁸⁷. Οι λόγοι που οδήγησαν στην ανάγκη υιοθέτησης του 14^{ου} Πρωτοκόλλου υπήρξαν κυρίως η αύξηση των Κρατών-μελών, με κύριο χαρακτηριστικό την πανσπερμία χωρών που ως το 1990 ήταν κομμουνιστικές, η αύξηση των προσφυγών, η σταθεροποίηση της νομολογίας και το γεγονός ότι θα έπρεπε να μετουσιωθεί μέρος της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα κράτη και αντίστοιχα να ελαφρυνθεί το σύστημα του Στρασβούργου.

Κατά την διάρκεια της Διάσκεψης δόθηκε έμφαση στο γεγονός, ότι η ανάπτυξη του συστήματος ένδικης προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο ΣΤΕ συνιστά σημαντική συμβολή στην προώθηση των σκοπών του Ο.Η.Ε. και των δικαιωμάτων που προστατεύονται από την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Τονίστηκε δε, παράλληλα, ότι παραμένει έντονη η ανάγκη αποτελεσματικής ενίσχυσης και προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Με βάση τα παραπάνω συμπεράσματα

⁸⁶ «Μεταξύ του έτους 1955 και 1982, κατατέθηκαν στο ΕΔΔΑ 22.000 προσφυγές, ήτοι 800 περίπου το χρόνο. Το 2000, ο αριθμός των προσφυγών ανήλθε στις 27.000, αριθμός μεγαλύτερος του συνολικού αριθμού των πρώτων 30 χρόνων. Από το 2004 μέχρι σήμερα, κατατίθενται στο Δικαστήριο 40.000 το χρόνο. Ο αριθμός των αποφάσεων που εκδόθηκαν από το 1955 μέχρι το 1990 ανήλθε στις 235. Το 2000, ο αριθμός αυτός ανήλθε στις 700, ενώ το 2005 για πρώτη φορά ανήλθε στις 1.000 και το 2006 στις 1.300. Το 2006, ο αριθμός των εκκρεμών προσφυγών ανήλθε στις 89.887, ενώ το 2007 στις 100.000.» βλ. Π. Βογιατζής, *ο.π.*, «Protocol No 14, present challenges and perspectives for the European Court of Human Rights», *The Global Community Yearbook of International Law and Jurisprudence*, 2008.

⁸⁷ St. Greer, *ο.π.*, σελ 1-2.

κλήθηκαν τα κράτη-μέλη του ΣτΕ να συμβάλουν περαιτέρω, αναφορικά με την διεκπεραίωση των συμβατικών τους υποχρεώσεων από την ΕΣΔΑ, καθώς συνιστούν απαραίτητη προϋπόθεση για την διατήρηση της ασφάλειας του κοινωνικού συνόλου, αλλά και της γενικότερης ισορροπίας στην ευρωπαϊκή ήπειρο⁸⁸.

Η ανάγκη διασφάλισης της βιωσιμότητας του ΕΔΔΑ και η ενίσχυση της αρμοδιότητας της Επιτροπής των Υπουργών αναφορικά με την παρακολούθηση της εκτέλεσης των αποφάσεων του ΕΔΔΑ αντιμετωπίστηκαν ως μείζονα θέματα. Αναφορικά με το πρώτο, τονίστηκε η ανάγκη αντιμετώπισης των δυσκολιών που αναφέρονται στο έργο του ΕΔΔΑ, και συγκεκριμένα αυτής του συνεχώς αυξανόμενου αριθμού των προσφυγών. Σε αυτή τη βάση συγκροτήθηκε από την Επιτροπή Υπουργών η Ενδιάμεση Επιτροπή (Liaison Committee) με το ΕΔΔΑ, η οποία είχε το καθήκον συντονισμού ενός διαλόγου ανάμεσα στην ίδια την Επιτροπή Υπουργών και του ΕΔΔΑ με επίκεντρο το μέλλον της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρώπη, καθώς και γενικότερων ζητημάτων του Δικαστηρίου. Στο πλαίσιο αυτό έπρεπε η Επιτροπή Υπουργών να προσδιορίσει τα απαραίτητα μέτρα, ώστε το Δικαστήριο να διεκπεραιώνει αποτελεσματικά το έργο του, καθώς και να εκπονήσει μία εκ βαθέων μελέτη των δυνατοτήτων και επιλογών με στόχο την διασφάλιση της βιωσιμότητας του Δικαστηρίου μέσω της Ενδιάμεσης Επιτροπής με το ΕΔΔΑ και της Διευθύνουσας Επιτροπής των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Steering Committee for Human Rights)⁸⁹.

Αναφορικά με το δεύτερο θέμα, αυτό της παρακολούθησης εκτέλεσης των αποφάσεων του ΕΔΔΑ από την Επιτροπή Υπουργών⁹⁰, τονίστηκε η ανάγκη βελτίωσης του τρόπου παρακολούθησης, με απώτερο σκοπό την αποφυγή νέων παραβιάσεων από τα κράτη-μέλη. Στόχος, επομένως, ήταν η εξεύρεση τρόπων, ώστε η παρακολούθηση εκτέλεσης των αποφάσεων να καταστεί αποτελεσματικότερη, κυρίως στις περιπτώσεις που οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ αποκαλύπτουν ένα υπάρχον δομικό πρόβλημα στο εκάστοτε κράτος· η συνεχής ενημέρωση των προσφευγόντων για την πορεία επίβλεψης, η δυνατότητα επανεξέτασης των υποθέσεων, και, τέλος, η αποφυγή οποιασδήποτε καθυστέρησης στην εκτέλεση των αποφάσεων και η αποφυγή ακόμα και περιπτώσεων μη εκτέλεσης αυτών⁹¹. Η ανάγκη διασφάλισης του κεντρικού ρόλου που διαδραματίζει η

⁸⁸European Ministerial Conference on Human Rights (Rome, 3-4 November 2000), «Resolution I on institutional and functional arrangements for the protection of human rights at national and European level», doc. CM(2000)172, §1-6.

⁸⁹ European Ministerial Conference on Human Rights (Rome, 3-4 November 2000), *ο.π.*, §16-18.

⁹⁰ Βλ. άρθρο 46§2 της Ε.Σ.Δ.Α.

⁹¹ European Ministerial Conference on Human Rights (Rome, 3-4 November 2000), *ο.π.*, §19-22.

ΕΣΔΑ ως όργανο της ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης αποτυπώνεται και από το γεγονός, ότι η ΕΣΔΑ αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την σταθερότητα της Δημοκρατίας στην Ευρώπη⁹². Τέλος, στη Συνδιάσκεψη διατυπώθηκε η απόλυτη αναγκαιότητα της άμεσης λήψης μέτρων για την αντιμετώπιση όλων των παραπάνω καταγεγραμμένων ζητημάτων⁹³.

β. Οι πρώτες προτάσεις

Το Φεβρουάριο του 2001, συστάθηκε από την Επιτροπή των Υπουργών, συνεργώμενη σε επίπεδο Αναπληρωτών, και με τη συμβολή του τότε Προέδρου του ΕΔΔΑ, Luzius Wildhaber, μία Ομάδα Αξιολόγησης με στόχο την εξεύρεση λύσεων για τη διασφάλιση της βιωσιμότητας του ΕΔΔΑ⁹⁴. Η Έκθεση της Ομάδας Αξιολόγησης, που κατατέθηκε στην Επιτροπή Υπουργών στις 27 Σεπτεμβρίου του 2001⁹⁵, υιοθετεί τις εξής τρεις προτάσεις: πρώτον, τα θεμελιώδη δικαιώματα που προστατεύονται από την ΕΣΔΑ δεν θα πρέπει να περιοριστούν, δεύτερον, η δυνατότητα άσκησης ατομικής προσφυγής θα πρέπει να διατηρηθεί στην ουσία της και, τρίτον, το ΕΔΔΑ επιβάλλεται στο να εξετάζει τις προσφυγές μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα και να διατηρεί την ποιότητα των αποφάσεών του⁹⁶.

Τα προβλήματα που καταγράφηκαν στην Έκθεση είναι κυρίως ο δυσβάστακτος φόρτος εργασίας του ΕΔΔΑ, κυρίως εξαιτίας του ρυθμού με τον οποίο αυξάνονται οι εκκρεμείς υποθέσεις ενώπιόν του, δημιουργώντας ανησυχίες για την παραγωγικότητα του και την ταχεία απονομή του συστήματος ένδικης προστασίας. Παράγοντες που συνέβαλαν

⁹² European Ministerial Conference on Human Rights (Rome, 3-4 November 2000), Resolution II on the Respect for Human Rights, a Key Factor for Democratic Stability and Cohesion in Europe: Current Issues.

⁹³ Declaration European Ministerial Conference on Human Rights (Rome, 3-4 November 2000): "The European Convention on Human Rights at 50: What future for the Protection of Human Rights in Europe?"

⁹⁴ Η Ομάδα Αξιολόγησης ήταν τριμελής, υπό την προεδρία του Ιρλανδού μόνιμου αντιπροσώπου, Πρέσβη J. Harman και με τη συμμετοχή του Προέδρου του ΕΔΔΑ L. Wildhaber και του αναπληρωτή Γενικού Γραμματέα του ΣτΕ Η. –Ch. Krüger.

⁹⁵ Στο παράρτημα III της οποίας έχει ενσωματωθεί η Έκθεση της Ομάδας Μελέτης για την Ενίσχυση του Μηχανισμού Προστασίας των Ατομικών Προσφυγών, η οποία συστήθηκε από την Διευθύνουσα Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, η οποία κατατέθηκε στην Επιτροπή Αξιολόγησης τον Ιούνιο του 2001, ώστε να ληφθεί υπόψη.

⁹⁶ Report of the Evaluation Group to the Committee of Ministers on the European Court of Human Rights, EG Court(2001)1, 27.09.2001, § 41.

στην δημιουργία αυτής της κατάστασης υπήρξαν ο υπερδιπλασιασμός των κρατών-μερών της ΕΣΔΑ και κυρίως η ύπαρξη σημαντικών αποκλίσεων μεταξύ των μερών αναφορικά με το επίπεδο προώθησης και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο εσωτερικό τους⁹⁷.

Η Ομάδα πρότεινε πέντε συγκεκριμένους ξεχωριστούς τομείς, μέσα από τους οποίους πρέπει να αναζητηθεί λύση στα παραπάνω προβλήματα. Ο πρώτος αφορά στην υιοθέτηση μέτρων σε εθνικό επίπεδο, καθώς την πρωταρχική ευθύνη για την αναγνώριση και προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου έχουν τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη⁹⁸, ενώ ο ρόλος του Δικαστηρίου είναι επικουρικός⁹⁹. Ο δεύτερος τομέας είναι η αποτελεσματική εκτέλεση των αποφάσεων με τη δικαιολογητική βάση, ότι αυτά συσχετίζονται άμεσα με όλα τα παραπάνω και αφετέρου είναι ένας τομέας, ο οποίος θα μπορούσε να συμβάλει στη μείωση αλλά και ενδεχομένως στην εξαφάνιση των «επαναλαμβανόμενων υποθέσεων» και ακόμη περισσότερο στη γενικότερη μείωση των παραβιάσεων από τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη¹⁰⁰. Ο τρίτος τομέας είναι η υιοθέτηση μέτρων χωρίς τροποποίηση της ίδιας της Σύμβασης για την αποφυγή της πολυπλοκότητας και του χρόνου που απαιτείται για την υιοθέτηση ενός νέου Πρωτοκόλλου¹⁰¹. Ο τέταρτος είναι οι πόροι του ΕΔΔΑ για την αύξηση του προσωπικού και των κτηριακών εγκαταστάσεων¹⁰². Τέλος, είναι η υιοθέτηση μέτρων συμπεριλαμβανομένης της τροποποίησης της ΕΣΔΑ, καθώς διαφάνηκε τελικά πως κάτι τέτοιο θα ήταν μάλλον αναπόφευκτο, έτσι ώστε το Δικαστήριο να είναι σε θέση να απορρίπτει ως απαράδεκτες προσφυγές «ήσσονος σημασίας», εκλογής των δικαστών για εννεαετή θητεία χωρίς δικαίωμα επανεκλογής, καθώς και τη δυνατότητα μεταβίβασης συγκεκριμένων θεμάτων μικρότερης σημασίας σε ένα ξεχωριστό νέο όργανο, το οποίο θα μπορούσε να τροποποιήσει ζητήματα με απλουστευμένη

⁹⁷ Report of the Evaluation Group to the Committee of Ministers on the European Court of Human Rights, ο.π., § 22-40.

⁹⁸ Βλ. άρθρο 1 της Ε.Σ.Δ.Α.

⁹⁹ Report of the Evaluation Group to the Committee of Ministers on the European Court of Human Rights, ο.π., § 44-47.

¹⁰⁰ Report of the Evaluation Group to the Committee of Ministers on the European Court of Human Rights, ο.π., § 48-53.

¹⁰¹ Report of the Evaluation Group to the Committee of Ministers on the European Court of Human Rights, ο.π., § 54-67.

¹⁰² Report of the Evaluation Group to the Committee of Ministers on the European Court of Human Rights, ο.π., § 68-79.

διαδικασία, όπως παραδείγματος χάριν τον αριθμό των μελών των Τμημάτων του Δικαστηρίου¹⁰³.

γ. Παρατηρήσεις του ΕΔΔΑ σχετικά με τις προτάσεις της Διευθύνουσας Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για την αναμόρφωση του ΕΔΔΑ

Το ΕΔΔΑ υπογράμμισε αρχικά στις παρατηρήσεις του το αναγνωριζόμενο από όλους τους συμμετέχοντες παράγοντες στην διαδικασία μεταρρύθμισης ζήτημα της υπερφόρτωσης του ΕΔΔΑ. Συμμερίστηκε, δε, στην πλειοψηφία των μελών του, τις περισσότερες προτάσεις της Διευθύνουσας Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και τάχθηκε κυρίως υπέρ τριών ζητημάτων.

Πρώτον, συντάχθηκε υπέρ της ανάγκης τροποποίησης του άρθρου 28 της Σύμβασης για την αντιμετώπιση των «επαναλαμβανόμενων» υποθέσεων, έτσι ώστε να υπαχθούν οι τελευταίες στην αρμοδιότητα των επιτροπών που συγκροτούνται από τρεις Δικαστές και όχι στην αρμοδιότητα των επταμελών Τμημάτων κατά το ισχύον σύστημα¹⁰⁴. Στη συνέχεια, εκτός από το παραπάνω ζήτημα, η πλευρά του ΕΔΔΑ εκτίμησε ότι, η ήδη αυξημένη πίεση που ασκείται στο σύστημα από τις προσφυγές που θα κηρυχθούν αμέσως προφανώς απαράδεκτες (*manifestly ill-founded*) θα καταστεί ασφυκτική, και πρότεινε την δημιουργία ενός ξεχωριστού οργάνου που θα λειτουργούσε ως «φίλτρο» και θα είχε ως μοναδικό αντικείμενο την απόρριψη των εν λόγω προσφυγών. Το όργανο αυτό θα στελεχωνόταν από δικαστικό προσωπικό, το οποίο θα είχε καθεστώς διαφορετικό από αυτό των εκλεγμένων δικαστών¹⁰⁵. Τέλος, η πλευρά του ΕΔΔΑ τόνισε την ανάγκη της επάρκειας των οικονομικών πόρων για την βελτίωση του δικαστικού μηχανισμού του Στρασβούργου¹⁰⁶.

¹⁰³ Report of the Evaluation Group to the Committee of Ministers on the European Court of Human Rights, ο.π., § 80-98.

¹⁰⁴ *Mémoire indiquant la position de la Cour européenne de Droits de l'Homme sur les propositions de réforme de la Convention européenne des Droits de l'Homme et autres mesures figurant dans le rapport du Comité directeur pour les Droits de l'Homme du 4 avril 2003*, doc. CDDH-GDR(2003)024, 26.09.2003. §13 επ.

¹⁰⁵ *Mémoire ο.π.*, § 47-47. Την πρόταση αυτή επανέλαβε και σε μεταγενέστερες παρατηρήσεις του στο *Réponse de la Cour européenne des Droits de l'Homme au Rapport d'activités intérimaire du CDDH*, doc. CDDH-GDR(2004)1Rev., 10.2.2004, §5.

¹⁰⁶ *Mémoire ο.π.*, § 19-21.

Από την άλλη πλευρά, η πρόταση υιοθέτησης ενός νέου κριτηρίου που θα επέτρεπε στο ΕΔΔΑ να απορρίπτει ως απαράδεκτες ορισμένες προσφυγές «ήσσονος σημασίας» δίχασε έντονα τα μέλη του ΕΔΔΑ. Η αρχική ιδέα της εν λόγω πρότασης έλαβε χώρα με την Έκθεση της Ομάδας Αξιολόγησης το Σεπτέμβριο του 2001¹⁰⁷, αντιπρόταση προς την οποία κατάθεσαν η Γερμανική και η Ελβετική κυβέρνηση θέτοντας ως κριτήριο τη μειονεκτική θέση του προσφεύγοντος¹⁰⁸. Αντίστοιχα, ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου πρότεινε την κήρυξη μιας προσφυγής ως απαράδεκτης υπό την προϋπόθεση ότι αυτή δεν θα συνεπαγόταν ένα σημαντικό μειονέκτημα για τον προσφεύγοντα. Κατά το ΕΔΔΑ ο διχασμός του είχε το παρακάτω σκεπτικό: ο αριθμός τέτοιων προσφυγών είναι περιορισμένος και δεν δικαιολογεί το περιορισμό του δικαιώματος ατομικής προσφυγής, κάτι που εξάλλου θα υπομόνευε τη συνοχή της ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης, στην οποία έχει συμβάλει και η νομολογία του Δικαστηρίου, και θα επέτρεπε τελικά στα κράτη-μέλη να θεωρήσουν τις «μικρές» παραβιάσεις ενδεχομένως ως ασήμαντες. Το ΕΔΔΑ δεν κατόρθωσε να υιοθετήσει μία κοινή θέση επί του θέματος, δεδομένου ότι μία μερίδα δικαστών ήταν της άποψης πως κάθε περιορισμός της δυνατότητας ατομικής προσφυγής θα έθιγε τις ίδιες τις αρχές της ΕΣΔΑ, ενώ άλλη μερίδα δικαστών τάχθηκε υπέρ της εισόδου ενός μέτρου διάκρισης ως προς το ποιές προσφυγές θα εξετάζονταν πλήρως ως λύση για την αποσυμφόρηση του φόρτου εργασίας του ΕΔΔΑ. Θα πρέπει, πάντως, να σημειωθεί, ότι το σύνολο των μελών του ΕΔΔΑ τόνισε πως όποια λύση κι αν υιοθετηθεί, θα πρέπει να είναι δυνατή η προσφυγή κάθε ατόμου στον μηχανισμό του Στρασβούργου για παραβίαση διατάξεων της ΕΣΔΑ¹⁰⁹.

¹⁰⁷ Βλ. παραπάνω υπό κεφάλαιο VI.β.

¹⁰⁸ *Mémorandum ο.π.*, § 27: «...les gouvernements allemande et suisse ont présenté une nouvelle formulation selon laquelle une requête pourrait être déclarée irrecevable si le requérant n'a pas été placé dans une position qui entraîne pour lui un préjudice important ...»

¹⁰⁹ *Mémorandum ο.π.*, § 31-32.

δ. Οι παρατηρήσεις των Ευρωπαϊκών Εθνικών Επιτροπών για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου¹¹⁰ και των μη-Κυβερνητικών Οργανώσεων στις προτάσεις για την διασφάλιση της βιωσιμότητας του ΕΔΔΑ.

Η υιοθέτηση του 14^{ου} Πρωτοκόλλου υπήρξε προϊόν σειράς διαβουλεύσεων και διαπραγματεύσεων, στις οποίες συμμετείχαν με συμβουλευτικό ρόλο οι Εθνικές Επιτροπές για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου¹¹¹, συμπεριλαμβανομένης και της ελληνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου¹¹², καθώς και ένας μεγάλος αριθμός μη-κυβερνητικών οργανώσεων¹¹³. Οι

¹¹⁰ Οι ΕΕΔΑ αποτελούν συμβουλευτικό όργανο στο πλαίσιο κάθε Κράτους-μέλους σε θέματα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η βασική ιδέα που ενέπνευσε τη δημιουργία της ΕΕΔΑ είναι η διαρκής παρακολούθηση των εξελίξεων που σχετίζονται με το καθεστώς των δικαιωμάτων του ανθρώπου στα κράτη-μέλη, η ενημέρωση της κοινής γνώμης για τους σχετικούς κινδύνους παραβίασης που ελλοχεύουν και προπαντός η παροχή συμβουλών για τη χάραξη σωστής κεντρικής πολιτικής για δικαιώματα του ανθρώπου. Σκοπός των ΕΕΔΑ είναι η συνεχής επισήμανση σε όλα τα όργανα της κάθε Πολιτείας της ανάγκης αποτελεσματικής κατοχύρωσης των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Κύρια αποστολή των ΕΕΔΑ είναι η διαρκής παρακολούθηση της εξέλιξης των θεμάτων προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, η συνεχής ενημέρωση και η προώθηση της σχετικής έρευνας, η ανταλλαγή εμπειριών σε διεθνές επίπεδο με τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς, όπως ο ΟΗΕ, το Συμβούλιο της Ευρώπης, ο ΟΑΣΕ ή με τις ομοταγείς Επιτροπές άλλων Κρατών ή και με Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις άλλων Κρατών και η διαμόρφωση προτάσεων πολιτικής σε θέματα δικαιωμάτων του ανθρώπου.

¹¹¹ Η ίδρυση Εθνικών Επιτροπών για την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προβλέφθηκε με τη σύσταση της Επιτροπής των Υπουργών R(97)14 για την ίδρυση ανεξάρτητων εθνικών οργανισμών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στις 30 Σεπτεμβρίου του 1997.

¹¹² Συγκεκριμένα, οι θέσεις της ελληνική ΕΕΔΑ μπορούν να συνοψιστούν στην παρακάτω πρόταση. Η ελληνική ΕΕΔΑ υποστήριξε την ανάγκη αποτελεσματικής οργάνωσης του «φιλτραρίσματος» για την αντιμετώπιση των προφανώς अपαράδεκτων προσφυγών στο στάδιο του παραδεκτού, την ευρεία διάδοση στους δικαστές και δικηγόρους των διατάξεων της ΕΣΔΑ και της ερμηνείας τους από το ΕΔΔΑ, την αποφυγή της μετατροπής από τους εθνικού δικηγόρους της ατομικής προσφυγής σε τετάρτου βαθμού ένδικο μέσο, την αναγνώριση του δικαιώματος παρέμβασης του Επιτρόπου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου σε υποβληθείσες ατομικές προσφυγές, την αύξηση του αρμόδιου προσωπικού (δικαστικού και γραμματειακού), ενδεχομένως την προσθήκη Επιτρόπου κατά το πρότυπο του ΔΕΚ (για την διατύπωση αιτιολογημένων προτάσεων με πλήρη αμεροληψία και ανεξαρτησία για τις υποθέσεις) και, τέλος, την αποφυγή συρρίκνωσης του δικαιώματος ατομικής προσφυγής, καθώς το εν λόγω συμβάλλει στην ενοποίηση της έννοιας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και στην διαμόρφωση ενός κοινού ευρωπαϊκού πνεύματος. Για περισσότερα βλέπε την *Έκθεση της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου για το 2003*, Εθνικό Τυπογραφείο, 2004, σελ. 216-224.

¹¹³ Λ.-Αλ. Σισιλιάνου, «Η Αναθεώρηση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: το 14^ο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ», Νομικό Βήμα, Τόμος 53, Φεβρουάριος 2005, σελ.220.

παρατηρήσεις των Εθνικών Επιτροπών¹¹⁴ για τις προτάσεις για την διασφάλιση της μελλοντικής βιωσιμότητας του ΕΔΔΑ κατατέθηκαν το 2003. Οι απόψεις των ΕΕΔΑ είχαν ως αφετηρία την αναγνώριση του προβλήματος που αντιμετωπίζει η απονομή της ευρωπαϊκής δικαιοσύνης σε τρία στάδια, ήτοι την εφαρμογή της ΕΣΔΑ στις εθνικές έννομες τάξεις, την διαδικασία ενώπιον του ΕΔΔΑ, την εκτέλεση των αποφάσεων, και την υπογράμμιση του ρόλου που οι ίδιες (οι Εθνικές Επιτροπές) είναι ταγμένες να διαδραματίζουν στο πρώτο και το τρίτο από τα ανωτέρω στάδια.

Πρωταρχικός στόχος των ΕΕΔΑ υπήρξε η διασφάλιση στο ακέραιο της δυνατότητας ατομικής προσφυγής, καθώς οι οποιοσδήποτε αλλαγές επί της τελευταίας θα μείωναν τον εξέχοντα ρόλο του ΕΔΔΑ, επιτρέποντας παράλληλα στα κράτη-μέλη να αδιαφορήσουν για τις «ήσσονος σημασίας» παραβιάσεις των διατάξεων της ΕΣΔΑ. Προς την παραπάνω άποψη, είναι εμφανές πως οι στόχοι των αλλαγών θα έπρεπε να βάλουν προς δύο κατευθύνσεις, αφενός μεν προς την κατεύθυνση της μείωσης των παραβιάσεων των διατάξεων της ΕΣΔΑ στο εσωτερικό των Κρατών, ώστε αντίστοιχα να μειωθεί ο αριθμός των ατομικών προσφυγών, και αφετέρου προς την κατεύθυνση της μείωσης του απαιτούμενου χρόνου της διαδικασίας εκδίκασης ενώπιον του ΕΔΔΑ, χωρίς παράλληλα να επιβαρυνθεί η πλήρης και εξαντλητική εξέταση των προσφυγών. Η επίτευξη της μείωσης των ατομικών προσφυγών θα μπορούσε να λάβει χώρα μόνο μέσα από την περαιτέρω συμμόρφωση των εθνικών δικαστηρίων προς το κεκτημένο της ΕΣΔΑ. Σ' αυτό το σημείο επισημάνθηκε ο εξέχων ρόλος που μπορούν να διαδραματίσουν οι ΕΕΔΑ στην υποβοήθηση της συμμόρφωσης των εκάστοτε εθνικών αρχών προς τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ.

Με τις παρατηρήσεις τους, οι ευρωπαϊκές ΕΕΔΑ τάχθηκαν υπέρ της υιοθέτησης μιας σύστασης προς τα κράτη-μέλη σχετικά με την εγκαθίδρυση αποτελεσματικότερων μηχανισμών ελέγχου της συμβατότητας της ισχύουσας και της σχεδιαζόμενης νομοθεσίας τους και των διοικητικών τους πρακτικών με την ΕΣΔΑ και της βελτίωσης των εθνικών μέσων δικαστικής και διοικητικής προστασίας, έτσι ώστε να μην παραβιάζεται το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ¹¹⁵. Επιπλέον τάχθηκαν υπέρ της συμβολής τους στην παροχή πληροφοριών, και συγκεκριμένα στην ενημέρωση του κοινού, στην εκπαίδευση και στην περαιτέρω μεταξύ τους συνεργασία για την υποστήριξη του έργου

¹¹⁴ Εφεξής ΕΕΔΑ ή Εθνικές Επιτροπές.

¹¹⁵ Άρθρο 13 της ΕΣΔΑ: «**Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής.** Παν πρόσωπον του οποίου τα αναγνωριζόμενα εν τη παρούσα Σύμβαση δικαιώματα παραβιάσθηκαν, έχει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής, έστω κι αν η παραβίαση διαπράχθηκε υπό πρόσωπων ενεργούντων εν τη εκτέλεση των δημοσίων καθηκόντων του.»

τους, καθώς και υπέρ του συστήματος «φιλτραρίσματος» σε υποθέσεις παρόμοιες με καθιερωμένη νομολογία του ΕΔΔΑ.

Διατύπωσαν εντούτοις σοβαρές επιφυλάξεις αναφορικά με τις προτεινόμενες αλλαγές των ρυθμίσεων του άρθρου 35 για τις προϋποθέσεις του παραδεκτού της ατομικής προσφυγής. Οι αλλαγές αυτές αφορούσαν στην κήρυξη ως απαράδεκτης μια προσφυγής, της οποίας ο προσφεύγων δεν είχε υποστεί σημαντική βλάβη. Οι αντιρρήσεις των ΕΕΔΑ εδράζονται στην δικαιολογητική βάση του περιορισμού, μ' αυτόν τον τρόπο, του δικαιώματος της ατομικής προσφυγής για μία δίκαιη και διαφανή προστασία. Αντίστοιχες αντιρρήσεις διατυπώθηκαν τόσο όσον αφορά τις «επαναλαμβανόμενες υποθέσεις» υπό τις προτάσεις τροποποίησης του άρθρου 28 της ΕΣΔΑ¹¹⁶, όσο και αναφορικά με την αύξηση του αριθμού των δικαστών, υπό την επιφύλαξη, όμως, πως κάτι τέτοιο δεν θα αποδεικνυόταν μελλοντικά αναπόφευκτο.

Τέλος, τάχθηκαν υπέρ της δημιουργίας πενταμελών Τμημάτων, της διατύπωσης κρίσεων σε αποφάσεις του ΕΔΔΑ αναφορικά με δομικά προβλήματα που εντοπίζονται στην εκάστοτε εθνική έννομη τάξη (κρίνοντας όμως παράλληλα ακατάλληλο τον προσδιορισμό συγκεκριμένων μέτρων), της ενίσχυσης του ρόλου του Επιτρόπου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, της ενίσχυσης του ρόλου της Επιτροπής των Υπουργών για την εφαρμογή του άρθρου 46§2 της ΕΣΔΑ¹¹⁷ για την υποχρεωτική ισχύ και εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων και της διοργάνωσης μιας συζήτησης με στόχο την καλύτερη εφαρμογή του άρθρου 47 της ΕΣΔΑ¹¹⁸ που αποσκοπούσε στο μεγαλύτερο σεβασμό των διατάξεων της Σύμβασης¹¹⁹.

Οι μη-κυβερνητικές οργανώσεις δήλωσαν, επίσης, την αντίθεση τους προς την τροποποίηση των προϋποθέσεων του παραδεκτού, εκτιμώντας πως κάτι τέτοιο αναπόφευκτα θα αντιμετωπιστεί από τα κράτη-μέλη ως ένα είδος διάβρωσης του συστήματος της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και ναι μεν θα συμβάλει στη μείωση του αριθμού των ατομικών προσφυγών, αλλά, περαιτέρω, θα επιτρέψει τη

¹¹⁶ Κυρίως όσον αφορά στη σύσταση μονομελών επιτροπών. Βλ. παρακάτω υπό Κεφάλαιο VI.Στ.2.

¹¹⁷ Βλ. Παρακάτω, «Rules adopted by the Committee for the application of article 46, paragraph 2, of the European Convention of Human Rights», doc. CDDH(2004)015.

¹¹⁸ Άρθρο 47 της ΕΣΔΑ: «Γνωμοδοτήσεις. Το Δικαστήριο μπορεί, μετά από αίτηση της Επιτροπής των Υπουργών, να εκδίδει γνωμοδοτήσεις για νομικά θέματα που αφορούν στην ερμηνεία της Σύμβασης και των Πρωτοκόλλων της. ...»

¹¹⁹ Έκθεση της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου για το 2003, Εθνικό Τυπογραφείο, 2004, σελ. 239-242.

μη αποκατάσταση της βλάβης που θα υποστούν τα θύματα παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων, επιτρέποντας, ενδεχομένως, και την επανάληψη τους. Επιπλέον, κατά την άποψη των ΜΚΟ, μία τέτοια τροποποίηση δεν θα συνέβαλε στη μείωση του ποσοστού του 90% των προσφυγών, οι οποίες κηρύσσονται απαράδεκτες πριν το ΕΔΔΑ υπεισέλθει στην εξέταση επί της ουσίας¹²⁰. Αντίθετα, ισχυρίστηκαν, ότι η διαδικασία ελέγχου του παραδεκτού θα καταστεί πολυπλοκότερη και πιο χρονοβόρα, καθώς οι προτεινόμενες προϋποθέσεις του παραδεκτού -εάν ο προσφεύγων εκτιμάται ότι δεν υπέστη σημαντική βλάβη, εκτός αν ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων απαιτεί την εξέταση της προσφυγής επί της ουσίας της-, είναι απαράδεκτες, ασαφείς και δύναται να ερμηνευθούν διαφορετικά από τα Κράτη-μέλη. Επίσης, επισήμαναν, πως όλες οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι σημαντικές και αξίζουν εξέτασης, και ως εκ τούτου η οποιαδήποτε διαβάθμιση σοβαρότητάς του είναι ανεπίτρεπτη¹²¹. Τέλος, συγκεκριμένα η Διεθνής Αμνηστία συμπλήρωσε στην παραπάνω κοινή θέση, ότι το δικαίωμα ατομικής προσφυγής απευθείας ενώπιον του ΕΔΔΑ συνιστά τον πυρήνα του ευρωπαϊκού συστήματος για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και πως θα πρέπει να παραμείνει αλώβητο και ακέραιο¹²².

ε. Σύνοψη Προτάσεων της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων του Συμβούλιου της Ευρώπης για τη Βελτίωση των Διαδικασιών Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Ιδιαίτερη συμβολή στο έργο της CDDH (Steering Committee for Human Rights), κατά την διάρκεια των διαβουλεύσεων και διαπραγματεύσεων, αποτέλεσαν οι προτάσεις της Ομάδας Μελέτης για την ενίσχυση του Μηχανισμού προστασίας των ατομικών προσφυγών (CDDH-GPR), αλλά και της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων του ΣΤΕ για την Βελτίωση των Διαδικασιών Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου¹²³. Οι προτάσεις της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων συνοψίστηκαν, κυρίως, σε δύο θέματα,

¹²⁰ Οι υποθέσεις αυτές έχουν χαρακτηριστεί ως committee cases και είναι είτε οι προδήλως απαράδεκτες είτε αυτές που δεν πληρούν τις προϋποθέσεις του παραδεκτού του άρθρου 35 της ΕΣΔΑ.

¹²¹ *Joint Response to Proposals to Ensure the Future Effectiveness of the European Court of Human Rights*, signed by 114 NGOs, April 2004, *Amnesty International's Comments on the Interim Activity Report: Guaranteeing the Long-Term Effectiveness of the European Court of Human Rights*, § 26-31.

¹²² *Amnesty International's Comments*, ο.π. § 5.

¹²³ Έργο της είναι η εξέταση τρόπων με στόχο την βελτίωση του μηχανισμού προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της ΕΣΔΑ, αλλά και των αντίστοιχων μηχανισμών προστασίας στην εσωτερική έννομη τάξη των κρατών- μελών του ΣΤΕ.

αφενός μεν στον έλεγχο της συμβατότητας της νομοθεσίας και της διοικητικής πρακτικής των κρατών-μερών προς την ΕΣΔΑ και αφετέρου στην βελτίωση των εσωτερικών ενδίκων μέσων και των λοιπών μέσων προστασίας του ΕΔΔΑ.

Αναφορικά με το πρώτο θέμα, κρίθηκε απαραίτητη η συνεχής προσαρμογή της εσωτερικής έννομης τάξης των κρατών-μερών και, ειδικότερα, ο συστηματικός έλεγχος της συμβατότητας των νομοσχεδίων, που κατατίθενται για ψήφιση στα Κοινοβούλια, με την ΕΣΔΑ, λαμβάνοντας δεόντως υπόψη και την προσαρμογή του προς τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Στόχος του ελέγχου αυτού είναι η πρόληψη των παραβιάσεων της ΕΣΔΑ, καθώς εκτιμάται πως θα συμβάλει μεσοπρόθεσμα στη μείωση του φόρτου εργασίας του ΕΔΔΑ, το οποίο συνιστά μείζον πρόβλημα. Επομένως, τα κράτη-μέλη θα πρέπει να προβλέψουν τους απαραίτητους ελεγκτικούς μηχανισμούς και επικουρικά δε να ενισχύσουν τους ήδη υπάρχοντες. Έγινε κατανοητό, βέβαια, πως ο έλεγχος συμβατότητας της ισχύουσας νομοθεσίας είναι τεχνικά δυσχερές. Η Ομάδα Εμπειρογνομώνων θεώρησε πως ο εν λόγω έλεγχος μπορεί να πραγματοποιηθεί ad hoc, με αφορμή συγκεκριμένες υποθέσεις ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων ή των ανεξάρτητων διοικητικών αρχών, ή σε συνέχεια καταδικαστικής απόφασης του ΕΔΔΑ. Από τη στιγμή που θα διαπιστώνεται, λοιπόν, ασυμβατότητα από το αρμόδιο θεσμικό όργανο (δικαστήριο, ανεξάρτητη διοικητική αρχή ή Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου), θα πρέπει να κινητοποιηθεί ο κατάλληλος μηχανισμός για την απαιτούμενη τροποποίηση της νομοθεσίας προκειμένου να προληφθούν περαιτέρω παραβιάσεις της Σύμβασης.

Αναφορικά με το δεύτερο θέμα, η Επιτροπή έκρινε πως τα κράτη-μέρη θα πρέπει κατ' αρχήν να λάβουν τα απαραίτητα πρακτικά μέτρα προκειμένου να υφίσταται πραγματική και αποτελεσματική προστασία με ένδικα ή άλλα μέσα των προστατευόμενων από την ΕΣΔΑ δικαιωμάτων. Στο ζήτημα αυτό δόθηκε ιδιαίτερη σημασία από την Επιτροπή, κυρίως όσον αφορά στις υποθέσεις που αφορούν στην υπερβολική διάρκεια της διαδικασίας ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, καθώς αποτελούν κοινό πρόβλημα στα περισσότερα Κράτη-μέλη, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας. Στόχος ήταν και είναι η υιοθέτηση γενικών και αποτελεσματικών μέτρων σε περιπτώσεις που αναδεικνύεται ένα «δομικό πρόβλημα» στην εκάστοτε εσωτερική έννομη τάξη, ώστε να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα των «επαναλαμβανόμενων υποθέσεων» από την πηγή του, να μειωθούν, δηλαδή, οι νέες προσφυγές στο ΕΔΔΑ με ίδιο ή παρόμοιο

αντικείμενο¹²⁴. Η επί της ουσίας λύση του προβλήματος, λοιπόν, θα πραγματοποιηθεί με τη συμμόρφωση των κρατών-μελών προς τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ, έτσι ώστε να περιοριστούν τελείως οι επαναλαμβανόμενες υποθέσεις, για τις οποίες το ίδιο το Δικαστήριο έχει ήδη αποφανθεί υπέρ της παραβίασεως της Σύμβασης.

στ. Οι αλλαγές του 14^{ου} Πρωτοκόλλου¹²⁵

Οι τροποποιήσεις της ΕΣΔΑ με την κατάρτιση του 14^{ου} Πρωτοκόλλου ήταν απαραίτητες προκειμένου να παρασχεθούν άμεσα στο ΕΔΔΑ τα δικονομικά μέσα και η απαραίτητη ευελιξία που θα του επιτρέψουν να εκδικάζει το σύνολο των ατομικών προσφυγών σε εύλογες χρονικές προθεσμίες, ενώ ταυτόχρονα να επικεντρώνεται στις σημαντικότερες υποθέσεις για την προστασία των δικαιωμάτων και της ερμηνείας της Σύμβασης¹²⁶. Οι περισσότερες διατάξεις του 14^{ου} Πρωτοκόλλου, χωρίς να μεταβάλουν δραστικά το θεσμικό πλαίσιο που εγκαθίδρυσε το 11^ο Πρωτόκολλο κατατείνουν προς την επίτευξη του παραπάνω σκοπού, ήτοι την αποσυμφόρηση του ΕΔΔΑ. Η αποσυμφόρηση του έργου του ΕΔΔΑ συνίσταται στην απλούστευση και στην επιτάχυνση της διαδικασίας ενώπιόν του. Οι σχετικές διατάξεις στοχεύουν στην αντιμετώπιση δύο κυρίως προβλημάτων. Το πρώτο αφορά στον χειρισμό των «επαναλαμβανόμενων προσφυγών» και το δεύτερο αφορά στον χειρισμό του μεγάλου όγκου των προσφυγών, οι οποίες είναι προφανώς απαράδεκτες και ξεπερνούν το 90% του

¹²⁴ Working Group Of The Committee Of Experts For The Improvement Of Procedures For The Protection Of Human Rights, «Implementation of the European Convention on Human Rights: Effective remedies at national level», doc. DH-PR(2002)001 rev, «Extracts Of Different Texts Dealing With The Problem Of Clone Cases», doc. GT-DH-PR(2002)002, «Follow-up to the report of the Evaluation Group to examine possible means of guaranteeing the effectiveness of the European Court of Human Rights», doc. DH-PR(2002)007, «Preliminary draft Recommendation of the Committee of Ministers to member States on improving domestic remedies», doc. DH-PR(2003)007, «Preliminary draft Resolution of the Committee of Ministers on judgments revealing an underlying systemic problem», doc. DH-PR(2003)008, «Suggestions regarding the methodology to be adopted for the drafting of progress reports on the implementation of texts concerning the national aspect of the reform», doc. DH-PR(2004)004, «Suggestions regarding the possible revision of the Rules adopted by the Committee of Ministers for the application of Article 46 § 2 of the ECHR», doc. DH-PR(2004)005.

¹²⁵ Η κωδικοποίηση των αλλαγών ακολουθούν την αντίστοιχη κωδικοποίηση του άρθρου του Λ.-Αλ. Σισιλιάνου, «Η Αναθεώρηση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: το 14^ο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ», Νομικό Βήμα, Τόμος 53, Φεβρουάριος 2005.

¹²⁶ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση του 14^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, § 35.

συνολικού αριθμού των υποθέσεων που κατατίθενται στο ΕΔΔΑ¹²⁷. Ορισμένες άλλες διατάξεις αποβλέπουν στην εν γένει ενίσχυση του συστήματος ελέγχου της ΕΣΔΑ, κυρίως δε στην ενδυνάμωση του μηχανισμού εποπτείας της εκτέλεσης των αποφάσεων του ΕΔΔΑ, ζήτημα καίριας σημασίας για την αξιοπιστία του θεσμού¹²⁸.

1. «Επαναλαμβανόμενες υποθέσεις»

Η Διευθύνουσα Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων υπέβαλε τον Απρίλιο του 2003 τις προτάσεις της στην Επιτροπή Υπουργών, με τις οποίες είχε εστιάσει στην αντιμετώπιση των «επαναλαμβανόμενων υποθέσεων», ήτοι αυτές που βασίζονται σε υπάρχουσα νομολογία του Δικαστηρίου (λεγόμενη απόφαση πιλότο – *arrêt pilote*), οι οποίες είναι κατά κανόνα προφανώς βάσιμες (*admissible*) και αντιστοιχούν κατά προσέγγιση στο 65% των αποφάσεων του Δικαστηρίου επί της ουσίας. Η CDDH πρότεινε την τροποποίηση του άρθρου 28 της ΕΣΔΑ περί της αρμοδιότητας των Επιτροπών, ώστε να μην υπάγονται πλέον στην αρμοδιότητα των επταμελών Τμημάτων, αλλά στην αρμοδιότητα των επιτροπών που συγκροτούνται από τρεις δικαστές με στόχο την ταχεία απονομή της δικαιοσύνης¹²⁹. Η εν λόγω πρόταση έτυχε ευρείας αποδοχής τόσο μεταξύ των εμπειρογνομόνων όσο και από το ίδιο το ΕΔΔΑ¹³⁰. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το τροποποιημένο άρθρο 28, μια τριμελής επιτροπή θα έχει αρμοδιότητα αφενός να κηρύσσει, ομόφωνα, μια ατομική προσφυγή ως απαράδεκτη ή να τη διαγράψει από το πινάκιο, αφετέρου να την κηρύσσει παραδεκτή και να αποφαινεται επί της ουσίας της με μία μόνη απόφαση, υπό την προϋπόθεση ότι το ζήτημα ερμηνείας ή εφαρμογής της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της, που τίθεται, αποτελεί αντικείμενο εδραιωμένης νομολογίας του ΕΔΔΑ. Εδραιωμένη νομολογία (εδραιωμένη θέση του Δικαστηρίου) αποτελεί δε και μία απόφαση του Τμήματος Ευρείας Σύθεσης, ακόμα και στην περίπτωση που είναι η πρώτη επί συγκεκριμένου ζητήματος¹³¹. Κατ' αντιστοιχία, από τη στιγμή που το Δικαστήριο θα αποφαινεται, κυρίως, σε επίπεδο Ευρείας Σύθεσης για ένα ζήτημα ή δομικό πρόβλημα που εντοπίζεται στην έννομη τάξη ενός κράτους-μέλους, οι υπόλοιπες προσφυγές που θα

¹²⁷ Βλ. για τον φόρτο εργασίας του ΕΔΔΑ την Απριλολογική Έκθεση του 14^{ου} Πρωτοκόλλου, §7-14.

¹²⁸ Λ.-Αλ. Σισιλιάνου, *ο.π.*, σελ. 220-221.

¹²⁹ Steering Committee for Human Rights, «Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights. Final report containing proposals of the CDDH.», doc. CDDH(2003)006 final, 04.04.2003, proposal B.1., σελ.9-10.

¹³⁰ *Mémoire* *ο.π.*, §13. Βλ. και υπό Κεφάλαιο VI.Γ.

¹³¹ Στην Απριλολογική Έκθεση, *ο.π.*, § 68, χρησιμοποιήθηκε ο όρος «well-established case-law», ο οποίος εξάλλου δεν παραπέμπει σε μακροχρόνια νομολογία επί του ζητήματος.

θέτουν επί της ουσίας το ίδιο ζήτημα θα υπάγονται σε τριμελή επιτροπή, η οποία θα εκδίδει μία απόφαση (αντί δύο ξεχωριστών κατά το ισχύον άρθρο 29§3) επί του παραδεκτού και επί της ουσίας συγχρόνως, η οποία θα παραπέμπει πιθανότατα στην αρχική απόφαση ως προς την αιτιολογία της, τη λεγόμενη «απόφαση πιλότο»¹³². Θα πρέπει δε να σημειωθεί, πως το εναγόμενο Κράτος δεν θα μπορεί να αντιταχθεί μονομερώς προβάλλοντας veto στην εφαρμογή της απλουστευμένης διαδικασίας, θα δύναται μόνο να αμφισβητήσει την εφαρμογή της εν λόγω διαδικασίας. Επιπλέον, η συμμετοχή του εθνικού δικαστή εναπόκειται στην κρίση της ίδιας της τριμελούς επιτροπής και δεν αποτελεί δικονομικό δικαίωμα του εναγόμενου Κράτους¹³³. Τέλος, ως δικλείδα ασφαλείας για τα Κράτη θεωρείται η λήψη όλων των κεφαλαίων της απόφασης με ομοφωνία, να συμφωνούν δηλαδή τόσο για το παραδεκτό της προσφυγής, την διαπίστωση της παραβίασης, όσο και για την δίκαιη ικανοποίηση του άρθρου 41 της ΕΣΔΑ.

2. Προφανώς अपαράδεκτες προσφυγές

Το ΕΔΔΑ υπογράμμισε στις παρατηρήσεις που κατέθεσε το Σεπτέμβριο του 2003 την ανάγκη αντιμετώπισης του χειρισμού των προφανώς απαράδεκτων προσφυγών. Εκτιμώντας το Δικαστήριο ότι ο φόρτος του ΕΔΔΑ θα καταστεί βραχυπρόθεσμα ασφυκτικός, πρότεινε μία άκρως ρηξικέλευθη λύση, αυτής της δημιουργίας ενός ξεχωριστού οργάνου που θα λειτουργούσε ως «φίλτρο» με μόνη αρμοδιότητά του την απόρριψη των εν λόγω προσφυγών. Το ΕΔΔΑ τόνισε, πως η πρόταση του δεν αποσκοπούσε στην επαναφορά του αρχικού συστήματος, το προτεινόμενο όργανο όμως αυτό παρουσίαζε πολλές ομοιότητες με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Κατά συνέπεια, η CDDH τάχθηκε υπέρ της ανάγκης υιοθέτησης ενός μηχανισμού που θα λειτουργούσε ως «φίλτρο», εμμένοντας όμως στην ενότητα του Δικαστηρίου, αλλά και του καθεστώτος των δικαστών που το απαρτίζουν¹³⁴. Έτσι, η

¹³² Η πρόταση αυτή θεωρείται ευνοϊκή και για τον ίδιο τον προσφεύγοντα, καθώς θα πρέπει να αποδείξει μόνο την ταύτιση του ζητήματος της προσφυγής του με εκείνου της «απόφασης πιλότου».

¹³³ Το βασικό επιχείρημα υπέρ αυτής της λύσης ήταν, ότι η υποχρεωτική συμμετοχή του εθνικού δικαστή θα καθιστούσε δυσχερή την εφαρμογή της νέας αυτής διαδικασίας, αναιρώντας ως εκ τούτου σε μεγάλο βαθμό τη ratio της νέας διάταξης.

¹³⁴ Steering Committee for Human Rights, «Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights. Implementation of the Declaration adopted by the Committee of Ministers at its 112th Session (14-15 May 2003). Interim Activity Report», doc. CDDH(2003)026 Addendum I final, 26.11.2003, § 11-21.

συντακτική επιτροπή του 14^{ου} Πρωτοκόλλου κατέληξε στη λύση ενός τετάρτου επιπέδου δικαιοδοσίας, ήτοι του ενός δικαστή. Κατά το νέο προτεινόμενο άρθρο 26, το ΕΔΔΑ θα συνεδριάζει σε μονομελή, τριμελή, επταμελή και δεκαπενταμελή σύνθεση. Ο δικαστής που θα αποφασίζει μόνος του δεν θα είναι εκείνος που εξελέγη για λογαριασμό του Κράτους εναντίον του οποίου στρέφεται η εκάστοτε προσφυγή. Με το νέο άρθρο 24 το έργο της προετοιμασίας της υπόθεσης θα αναλαμβάνουν «εισηγητές», οι οποίοι αποτελούν ένα νέο θεσμό που θα λειτουργήσει στο πλαίσιο της Γραμματείας του Δικαστηρίου και κάτω από την εποπτεία του Προέδρου του ΕΔΔΑ. Οι «εισηγητές» δεν θα ασκούν κανενός είδους δικαιοδοτικές αρμοδιότητες, κατά το νέο άρθρο 27 της ΕΣΔΑ¹³⁵, συγκεκριμένα θα ετοιμάζουν το σχέδιο απόφασης και θα είναι ένα όργανο ανάμεσα στη γραμματεία και στον δικαστή, όπως λειτουργεί περίπου και σήμερα, αλλά χωρίς τόσο εκτεταμένες και μάλιστα διατυπωμένες στη Σύμβαση εισηγητικές αρμοδιότητες, καθώς η εξουσία θα διατηρείται υπέρ του δικαστή. Η απόφαση, λοιπόν, θα ανήκει αποκλειστικά στην αρμοδιότητα του ενός δικαστή, ο οποίος θα δύναται να κηρύξει την προσφυγή απαράδεκτη ή να την διαγράψει από το πινάκιο. Η τελευταία αυτή αρμοδιότητα θα ασκείται μόνο στις περιπτώσεις που δεν χωρεί καμία αμφιβολία για το απαράδεκτο αυτής. Σε αντίθετη περίπτωση, ο δικαστής δεν θα αποφαινεται, αλλά θα διαβιβάζει την υπόθεση σε τριμελή επιτροπή ή σε επταμελές Τμήμα.

¹³⁵ Βλ. επίσης Αιτιολογική Έκθεση, ο.π., §67.

3. Το νέο άρθρο 29, 39 και 26 της ΕΣΔΑ

Η τροποποίηση του άρθρου 29 θα επιτρέπει, όχι μόνο στις τριμελείς επιτροπές, αλλά και στα Τμήματα του ΕΔΔΑ να εκδίδουν κατά κανόνα και όχι κατ' εξαίρεση (κατά το ισχύον άρθρο 29§3 της ΕΣΔΑ) μία μόνο απόφαση επί του παραδεκτού και επί της ουσίας των ατομικών προσφυγών, ενώ επί διακρατικών προσφυγών ο κανόνας των χωριστών αποφάσεων διατηρήθηκε. Η εφαρμογή αυτής της τροποποίησης θα επιταχύνει τη διαδικασία ενώπιον του ΕΔΔΑ, καθώς δεν θα απαιτείται η επίκληση και η αιτιολόγηση ύπαρξης εξαιρετικών περιστάσεων¹³⁶. Η τροποποίηση αυτή εύλογα θα επηρέαζε και τη διαδικασία του φιλικού διακανονισμού. Προς την αποφυγή αυτού του αδιεξόδου, έλαβε χώρα και η συμπλήρωση της παραγράφου 1 του άρθρου 39, σύμφωνα με την οποία ο φιλικός διακανονισμός μπορεί να επέλθει σε οποιαδήποτε φάση της διαδικασίας¹³⁷. Το νέο άρθρο 39 προβλέπει, επιπλέον, ρητά την αρμοδιότητα της Επιτροπής Υπουργών να επιβλέπει την εκτέλεση των αποφάσεων του ΕΔΔΑ, οι οποίες καταγράφουν του όρους του φιλικού διακανονισμού¹³⁸. Η διάταξη αυτή κωδικοποίησε την ήδη υπάρχουσα πρακτική του ΕΔΔΑ να αποστέλει στην Επιτροπή Υπουργών τόσο τις αποφάσεις επί της ουσίας όσο και τις αποφάσεις περί φιλικού διακανονισμού¹³⁹.

Τέλος, κατά το νέο άρθρο 26§2, η Επιτροπή Υπουργών δύναται μετά από σχετικό αίτημα της Ολομέλειας του ΕΔΔΑ και κατόπιν ομόφωνης απόφασης να μειώσει από επτά σε πέντε τον αριθμό των δικαστών για ορισμένο χρονικό διάστημα. Πρόκειται, ουσιαστικά, για εξουσιοδότηση της Επιτροπής Υπουργών, εφόσον το κρίνει απαραίτητο για την αύξηση της αποδοτικότητας του ΕΔΔΑ. Αξίζει να αναφερθεί, πως σε περίπτωση εφαρμογής της εν λόγω διάταξης θα αφορά όλα τα Τμήματα του ΕΔΔΑ, δηλαδή δεν θα νοείται η ταυτόχρονη λειτουργία επταμελών και πενταμελών Τμημάτων¹⁴⁰. Στόχος της εξουσιοδότησης αυτής είναι η αποφυγή της χρονοβόρας διαδικασίας της διαπραγμάτευσης, της υιοθέτησης, της κύρωσης και της επικύρωσης

¹³⁶ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση, *ο.π.*, §73. Η τροποποίηση αυτή συνιστούσε κωδικοποίηση της τότε πρόσφατης πρακτικής του ΕΔΔΑ.

¹³⁷ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση, *ο.π.*, §91-94.

¹³⁸ Committee of Ministers, «Resolution concerning the practice in respect of friendly settlements», doc. RES(2002)59.

¹³⁹ Το ισχύον κείμενο της ΕΣΔΑ δεν προβλέπει ρητά το ρόλο αυτό της Επιτροπής Υπουργών, έχει όμως αποδειχθεί πως η επίβλεψη των όρων των φιλικών διακανονισμών είναι εξαιρετικά σημαντική, καθώς περίπου το 20% των Κρατών παρεκκίνουν από την εφαρμογή των όρων αυτών.

¹⁴⁰ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση, *ο.π.*, § 63.

από τα Κράτη-μέλη ενός νέου Πρωτοκόλλου· η λύση αυτή είναι ενδιαφέρουσα και σπάνια στη διεθνή πρακτική¹⁴¹.

4. Η απόρριψη, ως απαραδέκτων, προσφυγών «ήσσονος σημασίας»

Η αρχική ιδέα για την υιοθέτηση ενός νέου κριτηρίου που θα επέτρεπε στο ΕΔΔΑ να απορρίπτει ως απαραδέκτες ορισμένες προσφυγές ήσσονος σημασίας διατυπώθηκε με την Έκθεση της Ομάδας Αξιολόγησης στην Επιτροπή Υπουργών το Σεπτέμβριο του 2001¹⁴². Η νέα αυτή θεώρηση θα μετέβαλλε προοδευτικά το ΕΔΔΑ σε ένα είδος συνταγματικού δικαστηρίου, ασχολούμενο κυρίως με προσφυγές που θα θέτουν ζητήματα αρχής ως προς την ερμηνεία και εφαρμογή της ΕΣΔΑ¹⁴³. Είναι προφανές, πως η θεώρηση αυτή θα άλλαζε εξ ολοκλήρου τη φυσιογνωμία του συστήματος, επηρεάζοντας καθοριστικά το θεσμό της ατομικής προσφυγής. Από την άλλη πλευρά, όμως, παρατηρήθηκε, ότι το ΕΔΔΑ ασχολείται σε αρκετές περιπτώσεις με προσφυγές πραγματικά μειωμένης σημασίας, κύριος στόχος των οποίων είναι η επιδίκαση ποσού δίκαιης ικανοποίησης, περιορισμένου δε τις περισσότερες φορές¹⁴⁴.

Η CDDH στην προσπάθεια της να διατηρήσει τη φυσιογνωμία του συστήματος ένδικης προστασίας ακολούθησε μία μέση οδό, προτείνοντας την προσθήκη ενός νέου κριτηρίου στο άρθρο 35 της ΕΣΔΑ. Το κριτήριο αυτό θα επέτρεπε στο ΕΔΔΑ να κηρύξει απαραδέκτες υπό ορισμένες προϋποθέσεις, προσφυγές μειωμένου ενδιαφέροντος¹⁴⁵. Η πρόταση αυτή συνάντησε αρχικά αντιδράσεις από ένα περιορισμένο αριθμό αντιπροσώπων της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης, από τις Εθνικές Επιτροπές για τα δικαιώματα του ανθρώπου και των μη-κυβερνητικών οργανώσεων, με αποτέλεσμα να διχαστούν αρχικά και τα μέλη του ΕΔΔΑ¹⁴⁶. Η συμβιβαστική λύση που τελικά υιοθετήθηκε έλαβε χώρα λίγες μέρες πριν από την 114^η Σύνοδο της Επιτροπής των

¹⁴¹ Λ.-Αλ. Σισιλιάνου, ο.π., σελ. 225-226.

¹⁴² Report of the Evaluation Group to the Committee of Ministers on the European Court of Human Rights, ο.π., § 90-98. Βλ. και παραπάνω υπό κεφάλαιο VI.B.

¹⁴³ L. Wilhaber, «A constitutional future for the European Court of Human Rights?», *Human Rights Law Journal*, 2002, σελ. 161-165.

¹⁴⁴ Λ.-Αλ. Σισιλιάνου, ο.π., σελ. 226.

¹⁴⁵ Steering Committee for Human Rights, «Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights. Final report containing proposals of the CDDH.», ο.π., σελ. 13.

¹⁴⁶ Βλ. επίσης παραπάνω υπό κεφάλαια VI.Γ και VI.Δ. Επιπλέον, βλ. και *Mémorandum*, ο.π., § 26.

Υπουργών¹⁴⁷, η οποία περιείχε διάφορες παραμέτρους. Αρχικά, με μεταβατική διάταξη ορίστηκε ρητά ότι το νέο κριτήριο εφαρμόζεται *ex nunc*, χωρίς δηλαδή να επηρεάζει τις προσφυγές που είναι ναί μεν εκκρεμείς, έχουν κηρυχθεί δε παραδεκτές κατά τη θέση σε ισχύ του 14^{ου} Πρωτοκόλλου. Επιπλέον, για δύο χρόνια από τη θέση σε ισχύ του νέου Πρωτοκόλλου μόνο τα Τμήματα θα μπορούν να εφαρμόζουν το νέο κριτήριο και επομένως όχι οι τριμελείς επιτροπές ή οι δικαστές που θα αποφασίζουν σε μονομελή σύνθεση¹⁴⁸.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τη παράγραφο 3 του νέου άρθρου 35 της ΕΣΔΑ, το Δικαστήριο θα μπορεί να κηρύξει απαράδεκτη μια προσφυγή αν εκτιμά ότι ο προσφεύγων δεν έχει υποστεί σημαντική βλάβη, εκτός εάν ο σεβασμός των δικαιωμάτων του ανθρώπου που εγγυώνται η Σύμβαση και τα Πρωτόκολλα της απαιτεί την εξέταση της προσφυγής επί της ουσίας, και υπό την προϋπόθεση ότι δεν θα απορριφθεί γι' αυτό το λόγο καμία προσφυγή η οποία δεν θα έχει εξεταστεί επαρκώς από εθνικό δικαστήριο. Αρχικά, το πρώτο στοιχείο είναι η βλάβη του προσφεύγοντος, η οποία είναι θέμα *ad hoc* εκτίμησης και δείχνει να καλύπτει εννοιολογικά τόσο την υλική όσο και την ηθική βλάβη¹⁴⁹. Το δεύτερο στοιχείο είναι ο σεβασμός των δικαιωμάτων, το οποίο αποτελεί ασφαλιστική δικλείδα και εκτιμάται ότι το ΕΔΔΑ θα προχωρά στην εξέταση επί της ουσίας της προσφυγής ακόμα κι αν ο προσφεύγων δεν έχει υποστεί σημαντική βλάβη, εφόσον η προσφυγή του θέτει ζήτημα αρχής ως προς την ερμηνεία της ΕΣΔΑ ή των Πρωτοκόλλων της, καθώς και σε περιπτώσεις που αναδεικνύεται θέμα συμβατότητας της εσωτερικής έννομης τάξης με τη Σύμβαση¹⁵⁰. Το τρίτο στοιχείο είναι η εξέταση από εσωτερικό δικαστήριο και όχι απλώς από εθνική αρχή· το τελευταίο αυτό στοιχείο ήταν καταλυτικό για την επίτευξη *consensus*¹⁵¹. Η ρήτρα αυτή αντικατοπτρίζει την αρχή της επικουρικότητας της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και

¹⁴⁷ Steering Committee for Human Rights, «Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights. Implementation of the Declaration adopted by the Committee of Ministers at its 112th Session (14-15 May 2003), *ο.π.*, §32.

¹⁴⁸ Βλ. Απολογική Έκθεση, *ο.π.*, § 105.

¹⁴⁹ Steering Committee for Human Rights, «Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights. Implementation of the Declaration adopted by the Committee of Ministers at its 112th Session (14-15 May 2003), *ο.π.*, σελ 26.

¹⁵⁰ Λ.-Αλ. Σισιλιάνου, *ο.π.*, σελ. 228.

¹⁵¹ Το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ απαιτεί σε περίπτωση παραβίασης της Σύμβασης την αποτελεσματική προσφυγή ενώπιον «εθνικής αρχής», η οποία κατά πάγια νομολογία δεν είναι απαραίτητο να είναι δικαστική.

διασφαλίζει ότι κάθε υπόθεση θα αποτελέσει αντικείμενο δικαστικής εξέτασης είτε σε εθνικό είτε σε ευρωπαϊκό επίπεδο¹⁵².

5. Η ενίσχυση των εγγυήσεων ανεξαρτησίας των δικαστών του ΕΔΔΑ

Με το νέο άρθρο 23 ορίζεται, ότι οι δικαστές δεν είναι επανεκλόγιμοι, ότι εκλέγονται για μία και μόνη θητεία, η διάρκεια της οποίας θα είναι τα εννέα χρόνια, ενώ το όριο της ηλικίας τους δεν μεταβλήθηκε¹⁵³. Επιπλέον, με στόχο την εξασφάλιση της συνέχειας του ΕΔΔΑ καταργήθηκαν οι παράγραφοι 2 έως 5 του ισχύοντος άρθρου 23¹⁵⁴. Οι παραπάνω αλλαγές έλαβαν χώρα με επιπλέον στόχο την σταδιακή ανανέωση του Δικαστηρίου, καθώς η θητεία κάθε δικαστή θα αρχίζει σε διαφορετικό χρονικό σημείο¹⁵⁵. Ακολούθως, διατυπώθηκε και η μεταβατική διάταξη του 14^{ου} Πρωτοκόλλου, κατά την οποία η θητεία των δικαστών που έχουν εκλεγεί για πρώτη φορά θα παρατείνεται αυτοδικαίως, ώστε να συμπληρωθούν εννέα έτη, ενώ η θητεία των υπολοίπων δικαστών θα παραταθεί για δύο έτη¹⁵⁶. Τέλος, κατά το νέο άρθρο 26§4 της ΕΣΔΑ τα Κράτη θα καταθέτουν εκ των προτέρων έναν κατάλογο προσώπων που θα

¹⁵² Βλ. Αιτιολογική Έκθεση, ο.π., § 82.

¹⁵³ Η ενίσχυση των εγγυήσεων της ανεξαρτησίας και αμεροληψίας των δικαστών αποτέλεσε πάγιο αίτημα της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης με τη σύσταση 1649(2004), «Candidates for the European Court of Human Rights».

¹⁵⁴ Άρθρο 23 της ΕΣΔΑ: «**Διάρκεια θητείας.** 1. Οι δικαστές εκλέγονται για περίοδο έξι (6) ετών. Είναι επανεκλέξιμοι. Πάντως, η θητεία του ημίσεος των δικαστών που διορίζονται κατά την πρώτη εκλογή λήγει μετά τη συμπλήρωση τριετίας. 2. Οι δικαστές των οποίων η θητεία λήγει στο τέλος της αρχικής περιόδου των τριών (3) ετών ορίζονται με κλήρωση, που πραγματοποιείται από το Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης αμέσως μετά από την εκλογή τους. 3. Για το σκοπό διασφάλισης, στο μέτρο του δυνατού, της ανανέωσης της θητείας του ημίσεος των δικαστών ανά τριετία, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση μπορεί, προτού προβεί σε οποιαδήποτε μεταγενέστερη εκλογή, να αποφασίσει ότι μία ή περισσότερες θητείες των προς εκλογή δικαστών θα έχουν διάρκεια άλλη από εκείνη των έξι (6) ετών, χωρίς να μπορεί ωστόσο αυτή να υπερβαίνει τα εννέα (9) έτη ή να είναι μικρότερη από τρία (3) έτη. 4. Στην περίπτωση που υπάρχει ανάγκη καθαρισμού περισσότερων θητειών και όπου η Κοινοβουλευτική Συνέλευση εφαρμόζει την προηγούμενη παράγραφο, η κατανομή των θητειών γίνεται σύμφωνα με κλήρωση που πραγματοποιεί ο Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου της Ευρώπης αμέσως μετά την εκλογή. 5. Ο δικαστής που εκλέγεται σε αντικατάσταση δικαστή του οποίου η θητεία δεν έχει λήξει συμπληρώνει το υπόλοιπο της θητείας του προκατόχου του. 6. Η θητεία των δικαστών λήγει μόλις συμπληρώσουν το 70ό έτος. 7. Οι δικαστές παραμένουν εν ενεργεία μέχρι να αντικατασταθούν. Συνεχίζουν πάντως να χειρίζονται τις υποθέσεις που έχουν ήδη αναλάβει.

¹⁵⁵ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση, ο.π., § 51.

¹⁵⁶ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση, ο.π., § 106.

μπορούσαν να λειτουργήσουν ως δικαστές ad hoc, από τον οποίο ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου θα επιλέγει κατά την κρίση του, εφόσον παραστεί ανάγκη. Δικαιολογητική βάση της παραπάνω τροποποίησης αποτέλεσαν οι ανησυχίες που είχαν διατυπωθεί από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση αναφορικά με τις απαιτούμενες εγγυήσεις ανεξαρτησίας και αντικειμενικής αμεροληψίας των δικαστών ad hoc¹⁵⁷.

6. Το δικαίωμα παρέμβασης του Επιτρόπου για τα δικαιώματα του ανθρώπου

Ο Επίτροπος για τα δικαιώματα του Ανθρώπου, A. Gil-Robles, υπήρξε ο πρώτος, που κατάθεσε πρόταση, με βάση την οποία θα αποκτούσε ο ίδιος δυνατότητα προσφυγής ενώπιον του ΕΔΔΑ για υποβολή υποθέσεων γενικού ενδιαφέροντος¹⁵⁸. Η πρόταση αυτή υπήρξε αρκετά ενδιαφέρουσα, καθώς απέβλεπε στην αντιμετώπιση της αδυναμίας του συστήματος της ΕΣΔΑ να αντιδρά αποτελεσματικά απέναντι σε μαζικές ή συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η πρόταση αυτή έλαβε αρχικά αρνητικές αντιδράσεις από τις περισσότερες αντιπροσωπείες. Στη συνέχεια, η Γαλλία κατέθεσε εναλλακτική πρόταση, κατά την οποία προβλεπόταν η δυνατότητα του Επιτρόπου, απλώς να παρεμβαίνει σε υποθέσεις ενώπιον του Τμήματος Ευρείας Σύθεσης, με το σκεπτικό ότι οι σημαντικότερες υποθέσεις άγονται ενώπιον του παραπάνω¹⁵⁹. Υπό την εν λόγω, όμως, πρόταση θα στερούνταν ουσιαστικά ο Επίτροπος της δυνατότητας αποτελεσματικής παρέμβασης στην ανάδειξη πραγματικών προβλημάτων γενικότερης σημασίας σε επίπεδο προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στη βάση αυτών των δεδομένων, η CDDH επικεντρώθηκε στη διεύρυνση της γαλλικής πρότασης και ακόλουθα τροποποίησε το άρθρο 36 της ΕΣΔΑ, με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποκτήσει ο Επίτροπος το δικαίωμα να παρεμβαίνει τόσο ενώπιον όλων των Τμημάτων, χωρίς να είναι απαραίτητη σχετική πρόσκλησή του από τον Πρόεδρο του Δικαστηρίου¹⁶⁰.

¹⁵⁷ Drafting Group on the Reinforcement of the Human Rights Protection Mechanism, «Comments reflecting the approach of the Committee on Legal Affairs and Human Rights of the Parliamentary Assembly», doc. CDDH-GDR(2004)007, 10.03.2004.

¹⁵⁸ Steering Committee for Human Rights, «Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights. Implementation of the Declaration adopted by the Committee of Ministers at its 112th Session (14-15 May 2003), ο.π., § 22.

¹⁵⁹ Steering Committee for Human Rights, «Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights. Implementation of the Declaration adopted by the Committee of Ministers at its 112th Session (14-15 May 2003), ο.π., § 23.

¹⁶⁰ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση, ο.π., § 86-89.

7. Η ενίσχυση του μηχανισμού συμμόρφωσης προς τις προτάσεις του ΕΔΔΑ

Είναι αυτονόητο το γεγονός, ότι η έγκαιρη και πλήρης συμμόρφωση προς τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ είναι πρωταρχικής σημασίας για την διατήρηση της αξιοπιστίας και της αποτελεσματικότητας που πάνω από μισό αιώνα προσπαθειών έχει εμπεδώσει στην συνείδηση των κρατών-μελών του ΣτΕ ο δικαιοδοτικός θεσμός του Στρασβούργου¹⁶¹. Η παραπάνω διαπίστωση αφορά κυρίως στις περιπτώσεις που αναδεικνύεται ενυπάρχων δομικό πρόβλημα στην έννομη τάξη του ενάγοντος κράτους, το οποίο πιθανολογείται πως θα προκαλέσει πλήθος ομοειδών προσφυγών¹⁶². Σε τέτοιου είδους περιπτώσεις, η υποχρέωση συμμόρφωσης του άρθρου 46§1 της ΕΣΔΑ έχει ευρύτερο περιεχόμενο. Πρόκειται για μία διασταλτική ερμηνεία της έννοιας της συμμόρφωσης, δεν περιορίζεται δηλαδή απλά στην εκτέλεση του διατακτικού, αλλά εκτείνεται στην ουσιαστική ευθυγράμμιση προς τη νομολογία του ΕΔΔΑ και το πνεύμα των σχετικών εγγυήσεων της ΕΣΔΑ¹⁶³. Η ερμηνεία αυτή διατυπώθηκε τόσο από την Επιτροπή Υπουργών, τον Ιανουάριο του 2001¹⁶⁴, όσο και από την τότε πρόσφατη νομολογία του ΕΔΔΑ¹⁶⁵. Κατά την πορεία των διαπραγματεύσεων, η CDDH τοποθετήθηκε κατά της επιβολής χρηματικών κυρώσεων σε περίπτωση μη συμμόρφωσης του εναγόμενου Κράτους προς την απόφαση, καθώς κάτι τέτοιο θα απαιτούσε την υιοθέτηση περαιτέρω κυρώσεων για την επιβολή προστίμων και θα δημιουργούσε αντίστοιχα προβλήματα με αυτά που προσπαθεί να αντιμετωπίσει το ίδιο το Δικαστήριο με την επιβολή χρηματικής ικανοποίησης στο διατακτικό της απόφασης¹⁶⁶.

¹⁶¹ Ν. Φραγκάκης, «Μια ματιά στο μέλλον της ατομικής προσφυγής μετά μισόν αιώνα εφαρμογής της ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», Νομικό Βήμα, Τόμος 53, Φεβρουάριος 2005, σελ. 215-216.

¹⁶² Βλ. Απιολογική Έκθεση, *ο.π.*, § 98.

¹⁶³ Λ.-Αλ. Σισλιάνος, *ο.π.*, σελ. 232.

¹⁶⁴ Steering Committee for Human Rights, «Collection of texts on the reform of the human rights protection system and in particular the Protocol N° 14 and other texts adopted at the 114th Session of the Committee of Ministers (12-13 May 2004). Rules adopted by the Committee of Ministers for the application of article 46§of the European Convention of Human Rights.», doc. CDDH(2004)015, 03.06.2004.

¹⁶⁵ Βλ. ενδεικτικά τις αποφάσεις *Scozzari and Giunta v. Italy* στις 13.07.2000 (<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=16751969&skin=hudoc-en&action=request>) και *Broniowski v. Poland* στις 22.06.2004. Με την τελευταία απόφαση το ΕΔΔΑ εντόπισε με σαφήνεια τόσο το υπάρχον δομικό πρόβλημα όσο και την πηγή του, προκειμένου να διευκολυνθεί η διαδικασία εκτέλεσης της απόφασης και την λήψη των κατάλληλων γενικών μέτρων συμμόρφωσης από το εναγόμενο κράτος (<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=16751969&skin=hudoc-en&action=request>).

¹⁶⁶ Steering Committee for Human Rights, «Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights. Final report containing proposals of the CDDH.», *ο.π.*, σελ. 41.

Στην βάση των παραπάνω παραδοχών έλαβαν χώρα οι τροποποιήσεις του 14^{ου} Πρωτοκόλλου. Έτσι, λοιπόν, υιοθετήθηκε η δυνατότητα της Επιτροπής των Υπουργών αφενός να ζητά από το ΕΔΔΑ να διασαφηνίσει προηγούμενη απόφασή του με σκοπό τη διευκόλυνση της διαδικασίας εκτέλεσης και αφετέρου να προσφύγει στο Δικαστήριο σε περίπτωση παραβίασης της υποχρέωσης συμμόρφωσης του εναγομένου Κράτους¹⁶⁷. Η πρώτη δυνατότητα, επομένως, που προβλέπεται είναι η αίτηση ερμηνείας, στις περιπτώσεις που η Επιτροπή των Υπουργών εκτιμά, ότι η επίβλεψη της εκτέλεσης μιας οριστικής απόφασης εμποδίζεται από κάποια δυσκολία ερμηνείας της εν λόγω απόφασης. Η απόφαση για την προσφυγή στο ΕΔΔΑ θα λαμβάνεται με πλειοψηφία των δύο τρίτων των αντιπροσώπων της Επιτροπής των Υπουργών. Η νέα αυτή διάταξη του άρθρου 46§3 στόχευε στην επίλυση των διαφορών ως προς την ερμηνεία της απόφασης και κατ' επέκταση στην διευκόλυνση της διαδικασίας εκτέλεσης. Πρέπει να αναφερθεί ότι το αίτημα αυτό της Επιτροπής των Υπουργών δεν θα αφορά σε καμία περίπτωση το κατά πόσον τα μέτρα που έχει λάβει το Κράτος είναι πρόσφορα για το σκοπό της απόφασης¹⁶⁸.

Από την άλλη πλευρά, η Επιτροπή των Υπουργών δύναται, όταν εκτιμά ότι το εναγόμενο Κράτος αρνείται να συμμορφωθεί προς μια οριστική απόφαση, αφού προειδοποιήσει το εν λόγω Κράτος και με απόφαση των δύο τρίτων να προσφύγει στο ΕΔΔΑ υποβάλλοντας του το ζήτημα του σεβασμού από το κράτος-μέρος αυτό της υποχρέωσης συμμόρφωσης του προς την απόφαση¹⁶⁹. Κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων, θεωρήθηκε αρκετή η πολιτική πίεση, η οποία θα ασκηθεί στο Μέρος από την ίδια την προσφυγή της Επιτροπής των Υπουργών ενώπιον του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης, καθώς και ότι θα λειτουργήσει ως μοχλός για την πραγματοποίηση των υποχρεώσεων του κατά την ΕΣΔΑ¹⁷⁰. Η διστακτικότητα υιοθέτησης πιο ριζοσπαστικών λύσεων εξηγείται από το γεγονός, ότι ορισμένοι δικαστές του ΕΔΔΑ είχαν εκφράσει την άποψη, ότι η παραπάνω προσφυγή θα ενείχε τον κίνδυνο σύγχυσης των δικαιοδοτικών αρμοδιοτήτων του Δικαστηρίου με αυτές των πολιτικών της Επιτροπής των Υπουργών¹⁷¹. Στην Αιτιολογική Έκθεση τονίστηκε δε, πως η νέα αυτή διαδικασία θα πρέπει να τίθεται σε εξαιρετικές περιπτώσεις, καθώς ο σκοπός της θα είναι μόνον η τυχόν διαπίστωση της μη συμμόρφωσης του εναγόμενου

¹⁶⁷ Βλ. το τροποποιημένο κατά το 14^ο Πρωτόκολλο άρθρο 46 της ΕΣΔΑ.

¹⁶⁸ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση, ο.π., §97.

¹⁶⁹ Βλ. το τροποποιημένο κατά το 14^ο Πρωτόκολλο άρθρο 46§4 της ΕΣΔΑ.

¹⁷⁰ Βλ. το τροποποιημένο κατά το 14^ο Πρωτόκολλο άρθρο 31 της ΕΣΔΑ.

¹⁷¹ *Mémorandum*, ο.π., §42.

Κράτους προς τις υποχρεώσεις του¹⁷². Τέλος, προβλέφθηκε, πως αν το ΕΔΔΑ καταλήξει σε μία τέτοια διαπίστωση θα αναπέμψει την υπόθεση στην Επιτροπή των Υπουργών προκειμένου να εξετάσει τα ληπτέα μέτρα, ενώ σε αντίθετη περίπτωση η υπόθεση θα παραπέμπεται και πάλι στην Επιτροπή των Υπουργών, η οποία με απόφασή της θα κλείνει την εξέταση¹⁷³. Η διάταξη αυτή αποτυπώνει τη δέσμια αρμοδιότητα της Επιτροπής των Υπουργών να τερματίζει τον έλεγχο συμμόρφωσης του εκάστοτε Κράτους προς την απόφαση, αλλά και ως προς τα εκκρεμή ζητήματα¹⁷⁴.

ζ. Οι προτάσεις που δεν υιοθετήθηκαν

Κατά την διάρκεια των προπαρασκευαστικών διαπραγματεύσεων για την τροποποίηση του συστήματος προστασίας της ΕΣΔΑ, διατυπώθηκαν και εξετάστηκαν πολλές ενδιαφέρουσες προτάσεις για τις υπό συζήτηση τροποποιήσεις του συστήματος ένδικης προστασίας του Στρασβούργου. Οι προτάσεις αυτές κατατέθηκαν τόσο από την Ομάδα Αξιολόγησης όσο και από την Ομάδα Μελέτης για την ενίσχυση του μηχανισμού προστασίας των ατομικών προσφυγών¹⁷⁵ της Διευθύνουσας Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Κάποιες από τις παραπάνω προτάσεις υιοθετήθηκαν με το 14^ο Πρωτόκολλο, ενώ αντίθετα άλλες απορρίφθηκαν κατά την διάρκεια αυτών των διαπραγματεύσεων¹⁷⁶. Οι κυριότερες από τις εν λόγω προτάσεις αξίζουν αναφοράς για την εις βάθος κατανόηση των τάσεων που τελικώς επικράτησαν.

Το Σεπτέμβριο του 2002 έλαβε χώρα στο Στρασβούργο ένα σεμινάριο για την ενίσχυση της αλληλεπίδρασης μεταξύ του ΕΔΔΑ και των εθνικών Δικαστηρίων των Κρατών-μελών. Στο πλαίσιο του εν λόγω σεμιναρίου κατατέθηκε η πρόταση της ίδρυσης περιφερειακών δικαστηρίων, τα οποία ουσιαστικά θα λειτουργούσαν ως πρωτοβάθμια δικαστήρια. Η πρόταση αυτή συνάντησε γρήγορα την απόρριψη της CDDH, με το σκεπτικό ότι, από τη μία πλευρά, ο οποιοσδήποτε μηχανισμός «φιλτραρίσματος» ή πρώτης εξέτασης θα έπρεπε να παραμείνει στην αρμοδιότητα του ΕΔΔΑ, ενώ, από την

¹⁷² Βλ. Αιτιολογική Έκθεση, ο.π., §99-100.

¹⁷³ Βλ. το τροποποιημένο κατά το 14^ο Πρωτόκολλο άρθρο 46§5 της ΕΣΔΑ.

¹⁷⁴ Λ.-Αλ. Σισιλιάνου, ο.π., σελ. 235.

¹⁷⁵ Η Ομάδα Μελέτης για την ενίσχυση του μηχανισμού προστασίας των ατομικών προσφυγών (Reflection Group on the Reinforcement of the Human Rights Protection Mechanism) αμέσως μετά την σύστασή της συνέταξε σχετικό ερωτηματολόγιο για την εξεύρεση τρόπων ενίσχυσης της ατομικής προσφυγής και συγχρόνως ελάφρυνσης του δυσβάσταχτου έργου του ΕΔΔΑ.

¹⁷⁶ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση, ο.π., §34.

άλλη, θα δημιουργείτο ο κίνδυνος έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων και, επιπλέον, το κόστος ίδρυσης τέτοιων δικαστηρίων θα ήταν ιδιαίτερος υψηλό, δεδομένου ότι ήδη το σύστημα αντιμετωπίζει ζητήματα προϋπολογισμού¹⁷⁷.

Οι προτάσεις για τη δυνατότητα έγερσης προδικαστικού ζητήματος στο ΕΔΔΑ από εθνικό Δικαστήριο και αύξησης της αρμοδιότητάς του για έκδοση γνωμοδοτήσεων κατά τα ισχύοντα άρθρα 47 έως 49 της ΕΣΔΑ απορρίφθηκαν τόσο από την Ομάδα Αξιολόγησης όσο και από την Ομάδα Εργασίας της CDDH. Κατά την άποψη των τελευταίων, η υιοθέτηση των δύο παραπάνω προτάσεων ναί μεν θα μείωνε ως ένα βαθμό τον όγκο των ατομικών προσφυγών, όμως θα απαιτείτο εκτενέστερη εξέταση για την εφαρμογή τους, δεδομένης της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου¹⁷⁸. Συγκεκριμένα, δε, κατά την άποψη της Ομάδας Αξιολόγησης, η υιοθέτηση τέτοιων προτάσεων δεν θα μπορούσε να λάβει χώρα, καθώς θα σήμαινε την αύξηση των αρμοδιοτήτων του ΕΔΔΑ, ενώ τη δεδομένη στιγμή προτεραιότητα ήταν μείωση του φόρτου εργασίας του ΕΔΔΑ¹⁷⁹. Τέλος, δύο επιπλέον προτάσεις απορρίφθηκαν, καθώς θα περιόριζαν ουσιαστικά το δικαίωμα της ατομικής προσφυγής. Αυτές αφορούσαν στη χορήγηση στο ΕΔΔΑ της διακριτικής ευχέρειας να εξετάσει¹⁸⁰ ή όχι μία προσφυγή και την υποχρεωτική παράσταση δικηγόρου από το πρώτο στάδιο της διαδικασίας προσφυγής¹⁸¹.

¹⁷⁷ Steering Committee for Human Rights (CDDH) , «Interim Report of the CDDH to the Committee of Ministers “Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights”», 18.10.2002, doc. CM(2002)146, § 18.

¹⁷⁸ Reflection Group on the Reinforcement of the Human Rights Protection Mechanism (CDDH-GDR), «Activity Report», 15.06.2001, doc. CDDH-GDR(2001)010, κεφάλαιο III.

¹⁷⁹ Report of the Evaluation Group to the Committee of Ministers on the European Court of Human Rights, ο.π., § 84.

¹⁸⁰ Βλ. αναλυτικά παραπάνω υπό κεφάλαιο VI.Στ.4.

¹⁸¹ Report of the Evaluation Group to the Committee of Ministers on the European Court of Human Rights, ο.π., § 55 και Reflection Group on the Reinforcement of the Human Rights Protection Mechanism (CDDH-GDR), «Activity Report», ο.π., κεφάλαιο III.

VII. Παρατηρήσεις επί των διαπραγματεύσεων

Η πορεία των διαπραγματεύσεων καταδεικνύει την διαδραστικότητα μεταξύ των παραγόντων, που επηρέασαν την τελική αποτύπωση του κειμένου του τροποποιητικού 14^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Βασικός στόχος της υιοθέτησης των παραπάνω τροποποιήσεων είναι, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η αντιμετώπιση του δυσβάσταχτου πλέον φόρτου εργασίας του Δικαστηρίου, ήτοι ο όγκος των εκκρεμών υποθέσεων ενώπιόν του. Η κατάσταση αυτή οφείλεται, κυρίως, στον υπερδιπλασιασμό των Κρατών μερών της Σύμβασης, στις σημαντικές αποκλίσεις που φαίνεται να παρουσιάζουν από το κεκτημένο της ΕΣΔΑ οι εσωτερικές τάξεις των νέων μερών, στη γενίκευση του δικαιώματος ατομικής προσφυγής ένεκα της εξοικείωσης των δικηγόρων και του νομικού κόσμου γενικότερα με τη Σύμβαση, στην ένταξη των ουσιαστικών διατάξεων της Σύμβασης στην εσωτερική έννομη τάξη των κρατών-μερών με επακόλουθο την δυνατότητα επίκλησής τους ενώπιον των εσωτερικών δικαστηρίων και στην τότε αναμενόμενη περαιτέρω αύξηση των ατομικών προσφυγών λόγω της θέσης σε ισχύ του 12^{ου} Πρωτοκόλλου με το οποίο γενικεύθηκε η απαγόρευση των διακρίσεων¹⁸².

Οι τροποποιήσεις που υιοθετήθηκαν με το κείμενο του 14^{ου} Πρωτοκόλλου αφορούν στον τρόπο λειτουργίας του Δικαστηρίου και όχι στη φύση του δικαιοδοτικού μηχανισμού. Ειδικότερα, οι αλλαγές αφορούν, από τη μία πλευρά, σε οργανωτικές μεταβολές που έχουν έμμεσα επίπτωση στο δικαίωμα της ατομικής προσφυγής και, από την άλλη, συνδέονται ευθέως με την προοπτική της ατομικής προσφυγής στο πλαίσιο του ΕΔΔΑ, αλλά και της προληπτικής εφαρμογής της ΕΣΔΑ από τα εθνικά δικαστήρια. Ζήτημα συνιστά το γεγονός, ότι στο 14^ο Πρωτόκολλο δεν συμπεριλαμβάνονται προτάσεις για το αρχικό στάδιο εφαρμογής της ΕΣΔΑ, ήτοι το στάδιο κατά το οποίο επιλαμβάνεται η εθνική έννομη τάξη από τη στιγμή που λαμβάνει χώρα προσφυγή. Στο στάδιο αυτό υφίσταται η ανάγκη υιοθέτησης προληπτικών μέτρων, «που να αποβλέπουν στο να καταστεί συμβατή με την ΕΣΔΑ η επίμαχη πτυχή της εθνικής έννομης τάξης που θέτει ζητήματα παραβίασης»¹⁸³ (παλαιότερα είχε εισηγηθεί η εκπαίδευση των δικαστών και η εξοικείωσή τους με την ΕΣΔΑ με το να υπηρετούν δικαστές στο ΕΔΔΑ επί ετήσιας βάσης). Η σπουδαιότητα του πρώτου αυτού σταδίου τονίστηκε ιδιαίτερα από τις Εθνικές Επιτροπές για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, από την Επιτροπή Εμπειρογνομόνων και από τις Μη-κυβερνητικές

¹⁸² Λ. –Αλ. Σισιλιάνος, *ο.π.*, σελ. 219.

¹⁸³ Ν. Φραγκάκης, *ο.π.*, σελ 211-212

οργανώσεις, χωρίς να σημαίνει ότι δεν έγινε κατανοητή από τα όργανα του ΣΤΕ κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων. Έτσι, κατά την περίοδο των διαπραγματεύσεων η Επιτροπή των Υπουργών απεύθυνε στα Κράτη-μέλη δύο συστάσεις, με τις οποίες τα κάλεσε να εγκαθιδρύσουν αποτελεσματικότερους μηχανισμούς ελέγχου της συμβατότητας της ισχύουσας και σχεδιαζόμενης νομοθεσίας τους και των διοικητικών τους πρακτικών με την ΕΣΔΑ και να βελτιώσουν τα εθνικά μέσα δικαστικής και διοικητικής προστασίας, ώστε να μην παραβιάζεται το άρθρο 13 της ΕΣΔΑ¹⁸⁴. Οι παραπάνω συστάσεις αποτελούν κείμενα με τα οποία συμπληρώθηκε η υιοθέτηση του 14^{ου} Πρωτοκόλλου.

Η ικανοποιητική αντιμετώπιση των υποθέσεων από τα εθνικά δικαστήρια και τις εθνικές αρχές συνιστά την κυριότερη πρακτική εκδήλωση της υποχρέωσης των μερών, την οποία έχουν αναλάβει οικειοθελώς με την προσχώρησή του στην ΕΣΔΑ. Επιπλέον, η αναγνώριση των πρωτείων των εθνικών αρχών¹⁸⁵ αποτελεί την εκδήλωση της επικουρικότητας του συστήματος του Στρασβούργου, ήτοι της αρχής της επικουρικότητας, στις περιπτώσεις που τα μέρη δεν ανταποκρίνονται προς τη συμβατική τους υποχρέωση. Στη βάση αυτή, η διατύπωση των οποιοδήποτε προτάσεων και η υιοθέτηση όποιων αλλαγών θα πρέπει σε πρώτο επίπεδο να στοχεύουν στην αντιμετώπιση του προβλήματος στην πηγή του. Με άλλα λόγια, θα πρέπει να σκοπούν στην πρόληψη των παραβιάσεων στο εσωτερικό των Κρατών και κατά αυτόν τον τρόπο να μειωθούν οι προσφυγές στο σύστημα του Στρασβούργου και όχι να περιοριστεί το δικαίωμα ατομικής προσφυγής, δηλαδή να βελτιωθεί το επίπεδο προστασίας τους, ώστε να μην υπάρχει η ανάγκη προσφυγής στο ΕΔΔΑ¹⁸⁶.

Επιπλέον, ο μεγαλύτερος αριθμός των τροποποιήσεων που αφορούν στην διαδικασία ενώπιον του δικαιοδοτικού μηχανισμού της ΕΣΔΑ είναι δυνατόν να δημιουργήσει δυσχερή ζητήματα αναφορικά με την τύχη της ατομικής προσφυγής. Κυρίως, δε ζήτημα γεννάται αναφορικά με τη δυνατότητα απόρριψης ως απαράδεκτης μιας προσφυγής «ήσσονος σημασίας», η οποία θα κρίνεται από τα Τμήματα των τριών δικαστών, παρά τις δικλείδες ασφαλείας που υιοθετήθηκαν για τη σωστή χρήση αυτής της

¹⁸⁴ Recommendation (2004)5 of the Committee of Ministers to member states on the verification on the compatibility of draft laws, existing laws and administrative practice with the standards laid down in the ECHR, 12.01.2004 και Recommendation (2004)6 of the Committee of Ministers to member states on the improvement of domestic remedies 12.01.2004.

¹⁸⁵ Ν. Φραγκάκης, *ο.π.*, σελ. 212.

¹⁸⁶ Άποψη που διατυπώθηκε από τον κ. Γιάννη Κτιστάκι σε συνέντευξη μαζί του.

δυνατότητας¹⁸⁷. Θα πρέπει να τονιστεί, ότι κατά τη λογική της ΕΣΔΑ κάθε προσφυγή για παραβίαση ανθρώπινου δικαιώματος αξίζει τη μοναδική και πλήρη εξέτασή της, χωρίς να χωρεί στην έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κανενός είδους διαβάθμιση¹⁸⁸. Φάνηκε, πάντως, από την πορεία των διαπραγματεύσεων, πως η υιοθέτηση αυτής της δυνατότητας προτάθηκε με το σκεπτικό της μείωσης του φόρτου εργασίας των ατομικών προσφυγών από το στάδιο της κατάθεσης τους και ύστερα, ενώ τελικώς υιοθετήθηκε με ιδιαίτερες δυσκολίες και αντιδράσεις.

Από την άλλη πλευρά, οι προδήλως απαράδεκτες προσφυγές συνιστούν μείζον πρόβλημα (καθώς αποτελούν το 90% του συνολικού αριθμού των προσφυγών) στη λειτουργία του Δικαστηρίου. Στη βάση αυτή, καθώς στόχος και κριτήριο αποτέλεσε η μείωση του φόρτου εργασίας του ΕΔΔΑ, προτάθηκε η σύσταση ενός ξεχωριστού οργάνου από το ΕΔΔΑ, η οποία τελικώς υιοθετήθηκε με τη μορφή ενός αποτελεσματικού συστήματος «φιλτραρίσματος» με τη θέσπιση μονομελούς σύνθεσης και την ανάθεση σε ένα δικαστή της αρμοδιότητας να κηρύσσει απαράδεκτη μια ατομική προσφυγή¹⁸⁹. Η παραπάνω τροποποίηση φαίνεται πως αντιμετωπίστηκε από το ΕΔΔΑ με ρεαλισμό, καθώς το Δικαστήριο δεν διαθέτει τους πόρους και την υποδομή για την διεκπεραίωση του ιδιαίτερα μεγάλου αριθμού εκκρεμών υποθέσεων¹⁹⁰.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα θα πρέπει να χαρακτηριστεί η διεύρυνση των αρμοδιοτήτων του Επιτρόπου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, προνοώντας το δικαίωμα υποβολής παρατηρήσεων επί εκκρεμών υποθέσεων και συμμετοχής του στην προφορική διαδικασία ενώπιον του ΕΔΔΑ. Επιπλέον, «επιστέγασμα της αποτελεσματικής προστασίας που προσφέρει η Σύμβαση είναι η υποχρέωση των κρατών-μερών να συμμορφώνονται στις αποφάσεις του Δικαστηρίου στις οποίες είναι διάδικα»¹⁹¹. Η τροποποίηση και ενίσχυση των διατάξεων που αφορούν στην ενίσχυση του ρόλου της Επιτροπής των Υπουργών και του ΕΔΔΑ στο παραπάνω θέμα αναμένεται να ενισχύσει το εξαιρετικής ποιότητας έργο του ΕΔΔΑ, με τέτοιο τρόπο ώστε να αντιμετωπιστεί και

¹⁸⁷ Βλ υπό Κεφάλαιο VI.Στ.4.

¹⁸⁸ Αποψη που διατυπώθηκε από τον κ. Γιάννη Κτιστάκι σε συνέντευξη μαζί του.

¹⁸⁹ Στην παράγραφο 62 της Αιτιολογικής Έκθεσης του 14^{ου} Πρωτοκόλλου αναφέρεται, ότι η εν λόγω τροποποίηση θα συμβάλλει σημαντικά στο χρόνο εξέτασης του παραδεκτού, χωρίς όμως να γίνονται διευκρινήσεις για την αύξηση της παραγωγικότητας του Δικαστηρίου. Για περισσότερα βλ. St. Greer, *ο.π.*, σελ. 142-144.

¹⁹⁰ Μ. Τσίρλη, «Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και οι προδήλως απαράδεκτες προσφυγές: Η αθέατη πλευρά του παγόβουνου», Νομικό Βήμα, Τεύχος 55, Μάρτιος 2007, σελ. 625.

¹⁹¹ Ν. Φραγκάκης, *ο.π.*, σελ. 215.

από αυτή την κατεύθυνση η δυσλειτουργία του συστήματος με την πρόληψη όμοιων παραβιάσεων¹⁹². Τέλος, με το άρθρο 17 του 14^{ου} Πρωτοκόλλου, το οποίο τροποποιεί την παράγραφο 2 του άρθρου 59 της ΕΣΔΑ¹⁹³, άνοιξε και τυπικά ο δρόμος για την προσχώρηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη Σύμβαση. Ο θεσμικός διάλογος των δύο ευρωπαϊκών δικαστηρίων που θα προκύψει από μία τέτοια εξέλιξη αναμένεται να αποτελέσει μείζον γεγονός, το οποίο θα συμβάλλει προς την βαθύτερη ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης¹⁹⁴.

VIII. Μετά το 14^ο Πρωτόκολλο

Το γεγονός, ότι μέχρι τώρα έχουν επικυρώσει το 14^ο Πρωτόκολλο σαράντα έξι κράτη, με μόνη τη Ρωσία να μην έχει επικυρώσει, πράγμα που εμποδίζει την έναρξη ισχύος του¹⁹⁵, έχει οδηγήσει σε αναζητήσεις νέων προτάσεων και λύσεων στηριγμένων στις υπάρχουσες νομικές δομές, ένεκα του αδιέξοδου όπου έχει φτάσει το σύστημα ένδικης προστασίας του Στρασβούργου, καθώς φαίνεται πως το 11^ο Πρωτόκολλο τείνει να εξαντλήσει τα λειτουργικά του όρια. Μία αρνητική συνέπεια που ήδη φαίνεται να έχει προκληθεί με τη λήξη της θητείας ενός μεγάλου αριθμού δικαστών (στις 31 Δεκεμβρίου του 2007) και την έλευση αντιστοίχου αριθμού νέων, και άνευ εμπειρίας. Αντίθετα, το 14^ο Πρωτόκολλο προέβλεπε μία ομαλότερη ανανέωση του δικαστικού προσωπικού.

Με βάση τις παραπάνω παραδοχές, τόσο το Δικαστήριο όσο και το ΣΤΕ έχουν προχωρήσει σε πρωτοβουλίες για την αναζήτηση και υιοθέτηση λύσεων στο προσεχές μέλλον. Οι πρωτοβουλίες αυτές ακολουθούν τρίπτυχη δομή· αρχικά, να δοθεί στο ΕΔΔΑ η δυνατότητα τροποποίησης των μεθόδων εργασίας του με βάση το πνεύμα των

¹⁹² Παράδειγμα λήψης θεσμικού μέτρου για την ρύθμιση δομικών αδυναμιών της εθνικής έννομης τάξης αποτελεί την Ελλάδα η προσθήκη της πέμπτης περίπτωσης του άρθρου 525§1 ΚΠΔ για την επανάληψη ποινικής διαδικασίας και του νέου άρθρου 525Α ΚΠΔ για την αποκατάσταση των αδικώς φυλακισθέντων. Για περισσότερα βλ. Α. Καρράς, *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλας, Τρίτη Έκδοση, Αθήνα 2007, σελ.

¹⁹³ Άρθρο 17 του 14^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ: «2. Η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να προσχωρήσει στην παρούσα Σύμβαση.»

¹⁹⁴ Ν. Φραγκάκης, *ο.π.*, σελ. 213. Για περισσότερα βλ. Ν. Φραγκάκης, «Ανθρώπινα Δικαιώματα και Ευρωπαϊκή Ενοποίηση», *Νομικό Βήμα*, Τόμος 50, Σεπτέμβριος 2002, σελ. 1413 και St. Greer, *ο.π.*, σελ. 47-55.

¹⁹⁵ <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Basic+Texts/Basic+Texts/Protocol+No.+14/> (European Court of Human Rights – Basic Texts).

αλλαγών του 14^{ου} Πρωτοκόλλου, με τέτοιο τρόπο, ώστε να μην παραβιάζεται η νομιμότητα του 11^{ου} Πρωτοκόλλου, δεύτερον, να προετοιμαστεί το Δικαστήριο λεπτομερειακά για τη θέση σε ισχύ του 14^{ου} Πρωτοκόλλου, ώστε όταν επικυρωθεί από τη Ρωσία, να γίνει άμεσα και ομαλά η εφαρμογή του και, τέλος, να προβλεφθούν οι αλλαγές που θα πρέπει να εφαρμοστούν στην μετά το 14^ο Πρωτόκολλο περίοδο¹⁹⁶. Θα πρέπει, πάντως, να σημειωθεί, πως όλες οι προτάσεις που έχουν κατατεθεί στηρίζονται στη λογική της διατήρησης στο ακέραιο της ατομικής προσφυγής, δεδομένου ότι αποτελεί την βάση λειτουργίας του συστήματος.

Οι διαβουλεύσεις για άμεσες και μελλοντικές συζητήσεις βασίζονται σε δύο βασικές συνολικές προτάσεις, την έκθεση του βρετανού λόρδου Woolf και την έκθεση της Επιτροπής των Σοφών.

α. Η Έκθεση του Λόρδου Woolf

Ο βρετανός λόρδος Woolf, ύστερα από πρόταση του ΕΔΔΑ, διερεύνησε τα προβλήματα του Δικαστηρίου και πρότεινε λύσεις μέσω της εκπόνησης μιας Έκθεσης για τις μεθόδους εργασίας του ΕΔΔΑ, η οποία κατατέθηκε το 2005. Η Έκθεσης είχε τη συνδρομή μιας ομάδας εμπειρογνομόνων με στόχο να εντοπίσει τα κατάλληλα μέτρα, που θα επέτρεπαν στο ΕΔΔΑ να ανταπεξέλθει επιτυχώς στον συνεχώς αυξανόμενο φόρτο εργασίας του· ενδεικτικά, μπορεί να αναφερθεί, ότι το 2004 οι εκκρεμείς προσφυγές ανέρχονταν στις 44.100, ενώ το 2005 στις 82.100¹⁹⁷. Συγκεκριμένα, οι κύριες προτάσεις της Έκθεσης του λόρδου Woolf ήταν οι ακόλουθες:

- Το Δικαστήριο θα πρέπει να επαναπροσδιορίσει το είδος των στοιχείων και των πληροφοριών, τα οποία θα πρέπει να συνοδεύουν τις προσφυγές. Θα πρέπει, λοιπόν, να εξετάζονται μόνο οι προσφυγές, οι οποίες θα περιέχουν με πληρότητα όλα τα απαιτούμενα στοιχεία, ενώ οι ατελείς προσφυγές θα απορρίπτονται άμεσα. Κατά τον τρόπο αυτό θα περιοριστεί ο αριθμός των εξεταζόμενων προσφυγών, ενώ η διαδικασία θα καταστεί απλούστερη¹⁹⁸.

¹⁹⁶ Χρ. Λ. Ροζάκης, «Μετά και πέρα από το 14^ο Πρωτόκολλο: Η ανάγκη δομικών αλλαγών στο σύστημα του Στρασβούργου», Νομικό Βήμα, Τόμος 55, Νοέμβριος 2007, σελ.2305-2306.

¹⁹⁷The Right Honourable The Lord Woolf (Michael McKenzie CB QC, Peter MacMahon, Dr. Colm O'Conneide, Laura Clarke), *Review of the Working Methods of the European Court of Human Right*, Δεκέμβριος 2005, σελ. 7-8.

¹⁹⁸ The Right Honourable The Lord Woolf, *ο.π.*, σελ. 19-24.

- Η δημιουργία Γραφείων της Γραμματείας του ΕΔΔΑ σε Κράτη-μέλη, από τα οποία προέρχεται μεγάλος αριθμός अपαράδεκτων προσφυγών. Κύριο έργο των Γραφείων αυτών θα είναι η παροχή πληροφοριών αναφορικά με τα κριτήρια του παραδεκτού και συζήτηση εναλλακτικών μεθόδων επίλυσης των προβλημάτων. Τα εν λόγω Γραφεία θα είναι επιπλέον αρμόδια για την αρχική επεξεργασία των προσφυγών από δικηγόρους, οι οποίες στη συνέχεια θα αποστέλλονται συνοδευόμενες από μία περίληψη σε μία από τις δύο επίσημες γλώσσες στο αρμόδιο τμήμα του Δικαστηρίου. Το τελευταίο θα επιτρέψει στους εισηγητές του Στρασβούργου την ταχύτερη επεξεργασία τους¹⁹⁹.
- Το ΣτΕ, το ΕΔΔΑ και τα Γραφεία της Γραμματείας θα πρέπει να ενθαρρύνουν τη δημιουργία εναλλακτικών μεθόδων ελέγχου των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε εθνικό επίπεδο. Επιπλέον, το ΕΔΔΑ θα πρέπει να αναπτύξει μια πιο δυναμική πολιτική στον θεσμό των φιλικών διακανονισμών²⁰⁰.
- Το ΕΔΔΑ θα πρέπει να προχωρήσει στην έκδοση ενός μεγάλου αριθμού αποφάσεων πιλότων, ώστε στη συνέχεια να επιληφθεί των λεγόμενων επαναλαμβανόμενων υποθέσεων. Θα πρέπει, λοιπόν, να δοθεί προτεραιότητα στην έκδοση τέτοιων αποφάσεων, ώστε να εκδικαστούν άμεσα και οι υπόλοιπες υποθέσεις, των οποίων η έκβαση εξαρτάται από τις παραπάνω. Αντίστοιχα, θα πρέπει να υιοθετηθεί από το ΕΔΔΑ ένα νέο άρθρο, το οποίο θα προσδιορίσει τα ποσοστά των αποζημιώσεων, ενώ αν είναι δυνατό ο ακριβής προσδιορισμός του ποσού να επιδικάζεται από τα εθνικά δικαστήρια²⁰¹.
- Η δημιουργία θέσης «Αναπληρωτή Γραμματέα Διοίκησης» στο Δικαστήριο. Οι αρμοδιότητες του θα αφορούν στην γενικότερη διαχείριση του προσωπικού και τον σωστό καταμερισμό εργασίας στο πλαίσιο αυτό²⁰².
- Η δημιουργία μιας μονάδας εκπαίδευσης των νομικών, που εργάζονται στο Στρασβούργο κρίθηκε καίριας σημασίας²⁰³. Ενώ, τέλος, κρίθηκε απαραίτητη η λειτουργία ενός ανάλογου προγράμματος για τους νέους δικαστές και, κυρίως, όπου

¹⁹⁹ The Right Honourable The Lord Woolf, *ο.π.*, σελ. 25-37.

²⁰⁰ The Right Honourable The Lord Woolf, *ο.π.*, σελ. 38-48.

²⁰¹ The Right Honourable The Lord Woolf, *ο.π.*, σελ. 49-51.

²⁰² The Right Honourable The Lord Woolf, *ο.π.*, σελ. 52-61.

²⁰³ The Right Honourable The Lord Woolf, *ο.π.*, σελ. 61.

επιπλέον κρίνεται απαραίτητα η γλωσσική τους κατάρτιση. Τα παραπάνω θα συμβάλλουν στη ταχύτερη διεκπεραίωση του λειτουργικού τους έργου²⁰⁴.

Κατά την άποψη του λόρδου Woolf, είναι απαραίτητη η άμεση δράση, ώστε να καταστεί το σύστημα να είναι ικανό να ανταπεξέλθει στον ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό ατομικών προσφυγών. Αναγνώρισε, δε, το γεγονός, ότι οι παραπάνω προτάσεις δεν είναι πανάκειες, αλλά θα επιτρέψουν στο ΕΔΔΑ να αντιμετωπίσει τον φόρτο εργασίας του εν αναμονή της υιοθέτησης των θεμελιωδών μεταβολών στο σύστημα προστασίας με τη θέση σε ισχύ του 14^{ου} Πρωτοκόλλου.

β. Η Ομάδα των Σοφών

Η δημιουργία της Ομάδας των Σοφών αποφασίστηκε κατά την διάρκεια της Συνόδου Κορυφής των Αρχηγών κρατών και Κυβερνήσεων τον Μάιο του 2005 στη Βαρσοβία. Σκοπός της δημιουργίας της ήταν η εξέταση τρόπων για την διατήρηση της μακροχρόνιας αποτελεσματικότητας του μηχανισμού ελέγχου της ΕΣΔΑ, στη βάση και των τροποποιήσεων του 14^{ου} Πρωτοκόλλου²⁰⁵. Η κεντρική ιδέα, από την οποία πηγάζουν οι προτάσεις της Ομάδας των Σοφών, είναι η μεταρρύθμιση του συστήματος του Στρασβούργου με τέτοιο τρόπο, ώστε να καταστεί πιο ευέλικτο. Οι προτάσεις της Ομάδας διατυπώθηκαν με την πεποίθηση της θέσης σε ισχύ των αλλαγών του 14^{ου} Πρωτοκόλλου μέχρι το 2007²⁰⁶, επιπλέον με σταθερά το παραπάνω είχαν στόχο να καταδείξουν τις μετά από το 14^ο Πρωτόκολλο ανάγκες. Οι κυριότερες προτάσεις τη Ομάδας των Σοφών είναι οι ακόλουθες:

- Η πρώτη πρόταση αφορά στη δημιουργία ενός δικαστικού σώματος που θα λειτουργήσει ως μηχανισμός φιλτραρίσματος κατά τις τροποποιήσεις του 14^{ου} Πρωτοκόλλου υπό την διαφορά πως το εν λόγω θα ήταν ξεχωριστό όργανο από το

²⁰⁴ The Right Honourable The Lord Woolf, *ο.π.*, σελ. 66.

²⁰⁵ Στην Ομάδα των Σοφών μετέχουν οι κ. Rona AYBAY, από την Τουρκία, κα. Fernanda CONTRI, από την Ιταλία, κ. Marc FISCHBACH, από το Λουξεμβούργο, κα. Jutta LIMBACH, από την Γερμανία, κα. Gil Carlos RODRIGUEZ IGLESIAS, από την Ισπανία, κ. Εμμανουήλ Ρούκουνας, από την Ελλάδα, κ. Jacob SÖDERMAN, από την Φινλανδία, κα. Hanna SUCHOCKA, από την Πολωνία, κ. Pierre TRUCHE, από την Γαλλία, κ. Lord WOOLF of BARNES, από το Ηνωμένο Βασίλειο και κ. Veniamin Fedorovich YAKOVLEV, από τη Ρωσία.

²⁰⁶ Report of the Group of the Wise People to the Committee of Ministers, Strasbourg, Council of Europe, 15.11.2006, doc. CM(2006)203, § 125 και βλ. Π. Βογιατζής, *ο.π.*

ΕΔΔΑ. Το όργανο αυτό θα αποτελείτο από δικαστές και θα είχε τις αρμοδιότητες των μονομελών και τριμελών Επιτροπών κατά το 14^ο Πρωτόκολλο²⁰⁷.

- Ριζοσπαστική ήταν η πρόταση τροποποίησης της ΕΣΔΑ, ώστε να διαχωριστούν οι διατάξεις ουσιαστικού δικαίου από τις δικονομικές και τις διατάξεις λειτουργίας του ΕΔΔΑ. Η παραπάνω τροποποίηση θα λάμβανε χώρα μέσω της υιοθέτησης ενός καταστατικού, με το οποίο θα χορηγείτο η δυνατότητα πιο ευέλικτης αναθεώρησης διατάξεων. Ενδεικτικά, διατάξεις που αφορούν τον αριθμό των δικαστών, τους όρους άσκησης των καθηκόντων τους, την εκλογή των δικαστών, τα κριτήρια του παραδεκτού²⁰⁸.

- Η Ομάδα εξέτασε ιδιαίτερα τις σχέσεις μεταξύ του ΕΔΔΑ και των εθνικών δικαστηρίων. Στη βάση αυτή επανέφερε την πρόταση υιοθέτησης της δυνατότητας του ΕΔΔΑ να εκδίδει γνωμοδοτήσεις προς τα κράτη-μέλη κατόπιν αίτησής τους. Με στόχο την αποφυγή της περαιτέρω αύξησης του φόρτου εργασίας του Δικαστηρίου πρότεινε, ότι την δυνατότητα κατάθεσης αιτήσεων για παροχή γνωμοδοτήσεως θα έχουν μόνο τα Συνταγματικά και Ακυρωτικά Δικαστήρια και θα αφορούσαν τη ερμηνεία της ΕΣΔΑ και των Πρωτοκόλλων της²⁰⁹.

- Η περαιτέρω συμμόρφωση προς τη νομολογία του ΕΔΔΑ στο εσωτερικό των Κρατών και η θεσμοθέτηση ένδικων μέσων που θα αναλάμβαναν ειδικά την εξέταση παραβίασης της Σύμβασης και της μετακίνησης της επιδίκασης των αποζημιώσεων από τα εθνικά δικαστήρια. Η πρόταση αυτή βασίστηκε κυρίως στο γεγονός, ότι το 25% των προσφυγών του 2005 αφορούσε επαναλαμβανόμενες υποθέσεις και κυρίως αυτές που αφορούν τον εύλογο χρόνο²¹⁰.

- Με τις προτάσεις της ενθάρρυνε περαιτέρω την υιοθέτηση των αποφάσεων πιλότων, χωρίς να προτείνει κάτι εκ νέου. Βάσει των αποφάσεων αυτών, το ΕΔΔΑ θα αποφαινεται τόσο για το σύνολο των εκκρεμών προσφυγών όσο και για το υφέρπων συστημικό πρόβλημα, που ενδεχόμενα θα προέκυπτε²¹¹.

²⁰⁷ Report of the Group of the Wise People, *ο.π.*, § 51-65.

²⁰⁸ Report of the Group of the Wise People, *ο.π.*, § 44-50.

²⁰⁹ Report of the Group of the Wise People, *ο.π.*, § 76-86.

²¹⁰ Report of the Group of the Wise People, *ο.π.*, § 87-93.

²¹¹ Report of the Group of the Wise People, *ο.π.*, § 100-105.

- τέλος, προτάθηκε η ενίσχυση των προσπαθειών προς την επίτευξη περισσότερων φιλικών διακανονισμών²¹² και η αύξηση των αρμοδιοτήτων του Επιτρόπου για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Ο ρόλος του τελευταίου θα έπρεπε να καταστεί ενεργότερος, ώστε να δίνεται η δυνατότητα άμεσου εντοπισμού των υπαρχόντων δομικών προβλημάτων, τα οποία, ενδεχόμενα, θα προκαλούσαν κατάθεση ομοειδών προσφυγών. Στόχος είναι η άμεση συνδρομή του Επιτρόπου, ώστε τα ζητήματα αυτά να αντιμετωπιστούν σε εθνικό επίπεδο μέσω της σύστασης οργάνων μεσολάβησης με αρμοδιότητα την αντιμετώπιση των παραβιάσεων²¹³.

Το ίδιο το ΕΔΔΑ²¹⁴, από την πλευρά του και εν αναμονή της εφαρμογής του 14^{ου} Πρωτοκόλλου, έχει συστήσει από το 2005 την Επιτροπή για τις μεθόδους εργασίας (Working Committee on Working Methods), πρόεδρος της οποίας είναι ο Αντιπρόεδρος του ΕΔΔΑ, Χρήστος Λ. Ροζάκης και μέλη της είναι δικαστές από όλα τα Τμήματα και υψηλόβαθμα στελέχη της Γραμματείας, μεταξύ των οποίων η κα. Μαριαλένα Τσίρλη. Αρμοδιότητες της Επιτροπής είναι η διατύπωση πρακτικών λύσεων για την εφαρμογή του 14^{ου} Πρωτοκόλλου και για την βελτίωση λειτουργίας του Δικαστηρίου, δεδομένου του φόρτου εργασίας του (υπολογίζεται ότι οι εκκρεμείς υποθέσεις θα ανέρχονται στις 210.000 το 2010). Έτσι, τροποποιήθηκε η διαδικασία του παραδεκτού, καθώς αφενός έχει καταργηθεί ο εισηγητής για τις προδήλως απαράδεκτες υποθέσεις και αφετέρου έχει ενοποιηθεί η διαδικασία παραδεκτού-παραβίασης για μεγάλο ποσοστό υποθέσεων²¹⁵.

Η Γραμματεία έχει αναδιοργανώσει τον καταμερισμό εργασίας της, κυρίως όσον αφορά τις μεγάλες χώρες, όπως η Ρωσία, και οι οποίες κατέχουν τα μεγαλύτερα ποσοστά προδήλως απαράδεκτων προσφυγών. Έχουν συσταθεί, λοιπόν, ομάδες από έξι έως οχτώ εισηγητές, οι οποίες υπό την καθοδήγηση ενός έμπειρου *référéndaire* ασχολούνται αποκλειστικά με *committee cases*. Το μεγαλύτερο μέρος του προσωπικού ασχολείται με υποθέσεις προφανώς παραδεκτές, ενώ μικρότερο μέρος αυτού ασχολείται με τις προφανώς αβάσιμες. Το πείραμα αυτό δείχνει, ότι έχει θετικά

²¹² Report of the Group of the Wise People, *ο.π.*, § 106-108.

²¹³ Report of the Group of the Wise People, *ο.π.*, § 109-113.

²¹⁴ Οι παρακάτω πληροφορίες αποτελούν αντικείμενο προηγούμενης συνέντευξης με τους κα Μαριλένα Τσίρλη και κ. Χρήστο Λ. Ροζάκη. Επίσης βλ. Χρ. Λ. Ροζάκης, «Μετά και πέρα από το 14^ο Πρωτόκολλο: Η ανάγκη δομικών αλλαγών στο σύστημα του Στρασβούργου», Μ. Τσίρλη, *ο.π.* και Μ. Τσίρλη, «Οι προϋποθέσεις του παραδεκτού της ατομικής προσφυγής», Νομικά Βήμα, Τεύχος 55, Ιούλιος-Αύγουστος 2007.

²¹⁵ Εσωτερικός Κανονισμός του ΕΔΔΑ, Ιούλιος 2007, άρθρο 53.

αποτελέσματα, καθώς έχει αυξηθεί τόσο ο αριθμός των εξεταζόμενων σημαντικών υποθέσεων όσο και ο αριθμός των απαραδέκτων. Τα θετικά αυτά αποτελέσματα δείχνουν να οφείλονται στο γεγονός, ότι έχει μειωθεί ένεκα της εξειδίκευσης που έχει αποκτήσει το προσωπικό που τις προετοιμάζει²¹⁶.

Η αντιμετώπιση των προδήλως απαράδεκτων προσφυγών έχει προκαλέσει έντονες αντιδράσεις από μέρους των ενδιαφερομένων, καθώς οι εν λόγω ενημερώνονται με μία απλή επιστολή, η οποία εκτός από τα μέλη της Τριμελούς Επιτροπής, δεν υπεισέρχεται ιδιαίτερος στους λόγους για τους οποίους απερρίφθη η προσφυγή. Εκ πρώτης όψεως, το παραπάνω φαίνεται λογικό, καθώς το ίδιο το ΕΔΔΑ, καταδικάζει τις παραβιάσεις του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ για την έλλειψη υποχρεωτικής και πλήρους αιτιολόγησης των αποφάσεων. Οι εν λόγω όμως αποφάσεις στην πραγματικότητα αιτιολογούνται, απλώς δεν δημοσιεύονται. «Οι αποφάσεις αυτές είναι απόλυτα τεκμηριωμένες, ωστόσο δεν έχουν τη γνωστή μορφή αποφάσεων που εκδίδονται από τα Τμήματα, οι οποίες περιλαμβάνουν εκτενή παράθεση των αιτιάσεων του προσφεύγοντα και των εφαρμοστέων διατάξεων της ΕΣΔΑ, υπενθύμιση της νομολογίας του ΕΔΔΑ, υπαγωγή των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης στη σχετική νομολογία και το διατακτικό. Η μη δημοσίευση αυτών των αποφάσεων αποτελεί καθαρά συνέπεια των συνοπτικών διαδικασιών, βάσει των οποίων λειτουργούν οι Τριμελείς Επιτροπές. Το Δικαστήριο είναι επιφορτισμένο με την εξέταση πολλών προσφυγών που θέτουν ζητήματα για τα οποία υπάρχει ήδη σταθερή νομολογία, και θεωρεί πλέον αδικαιολόγητη επιβάρυνση να επαναλαμβάνει διαρκώς στον εξωτερικό κόσμο θέσεις, τις οποίες έχει ήδη αναλύσει εκτενώς σε σειρά προηγούμενων αποφάσεων του. Για παράδειγμα, σε σχέση με το δικαίωμα σε «δίκαιη δίκη» που κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, το ΕΔΔΑ έχει επανειλημμένα τονίσει, ότι δεν αποτελεί «τέταρτο βαθμό» δικαιοδοσίας και ότι δεν ελέγχει, εκτός περιπτώσεων εξόφθαλμης αυθαιρεσίας, την επί της ουσίας κρίση των εσωτερικών δικαστηρίων. Μια πρόχειρη έρευνα στις συλλογές αποφάσεων και στην ηλεκτρονική βάση δεδομένων του ΕΔΔΑ αποκαλύπτει πράγματι την πλούσια νομολογία του Στρασβούργου ως προς το ζήτημα αυτό. Συνεπώς, σε μία τέτοια περίπτωση, το Δικαστήριο δεν θεωρεί πια απαραίτητο να δημοσιεύσει το σκεπτικό της απορριπτικής του απόφασης»²¹⁷.

²¹⁶ Χρ. Λ. Ροζάκης, *ο.π.*, σελ. 2308.

²¹⁷ Μ. Τσίρλη, «Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και οι προδήλως απαραδέκτες προσφυγές: Η αθέατη πλευρά του παγόβουνου», *ο.π.*, σελ. 620.

Αντί Επιλόγου

Η ΕΣΔΑ αποτελεί σημαντικό διεθνές κείμενο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου για τρεις κυρίως λόγους. Πρώτον, τα δικαιώματα και οι ελευθερίες κάθε ατόμου διασφαλίζονται με διεθνείς νομικούς όρους, δεύτερον, για πρώτη φορά δημιουργήθηκε μια διεθνής πλήρης και αποτελεσματική σύμβαση για τα ανθρώπινα δικαιώματα με ξεχωριστούς μηχανισμούς προστασίας εκτός των εθνικών δικαιοδοτικών ορίων και, τέλος, τα εθνικά νομοπαρασκευαστικά όργανα των Κρατών-μερών απέκτησαν ένα συγκεκριμένο σημείο αναφοράς για τα ανθρώπινα δικαιώματα με τη συμβολή και της νομολογία του ΕΔΔΑ, το οποίο είναι επιβοηθητικό της διαδικασίας εφαρμογής και ερμηνείας των νόμων. Η Σύμβαση ανήκει στην κατηγορία των σύγχρονων νομοθετικών διεθνών συμφωνιών με πρωταρχικό και κύριο άξονα λειτουργίας τους την προάσπιση της ελευθερίας και της σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας του ατόμου²¹⁸.

Οι συγκυρίες που επέβαλλαν την αρχή των διαβουλεύσεων τόσο για το 11^ο Πρωτόκολλο όσο και για το 14^ο Πρωτόκολλο μπορούν να χαρακτηριστούν παρεμφερείς, κυρίως όσον αφορά την αύξηση των Κρατών-μερών και τις μεταξύ τους αποκλίσεις σε επίπεδο προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την αντίστοιχη «διάδοση» του δικαιώματος ατομικής προσφυγής. Έτσι, με το 11^ο Πρωτόκολλο επήλθαν σημαντικές αλλαγές στη δομή της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρώπη, με κυριότερη τον μετασχηματισμός της τριμερούς μορφής της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, που προέβλεπε η αρχική Ευρωπαϊκή Σύμβαση, στο μονομερές δικαιοδοτικό όργανο που λειτουργεί σήμερα. Αντίθετα, το 14^ο Πρωτόκολλο δεν αναμόρφωσε εις βάθος τον μηχανισμό προστασίας, αλλά προσέφερε σημαντικές δυνατότητες για την επιτάχυνση και απλούστευση της διαδικασίας. Συγκεκριμένα, σχετικά με την εξέταση των προσφυγών εισήγαγε ένα είδους φίλτρου με το θεσμό του μοναδικού δικαστή, τη διεύρυνση των αρμοδιοτήτων των Επιτροπών των Τριών Δικαστών, τις αποφάσεις πιλότους και ένα νέο κριτήριο του παραδεκτού του άρθρου 35 της ΕΣΔΑ, ήτοι της πρόκλησης σημαντικής βλάβης του προσφεύγοντος. Σημαντικές μεταβολές υιοθετήθηκαν επιπλέον στα ζητήματα συμμόρφωσης προς τη νομολογία, ενίσχυσης της ανεξαρτησίας των δικαστών και της ενίσχυσης του ρόλου του Επιτρόπου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Το ζήτημα που

²¹⁸ Ν. Σιταρόπουλος, «Η προστασία από την Ελλάδα θεμελιωδών δικαιωμάτων των αλλοδαπών μέσα από το πρίσμα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Σχετικά ζητήματα ουσίας και εφαρμογής της ΕΣΔΑ στην Ελλάδα», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2003, Τεύχος 2.

αφορά στο 14^ο Πρωτόκολλο είναι η ταχύτητα και η αποτελεσματικότητα στην εξέταση και στην αποφόρτιση του ΕΔΔΑ με προσφυγές που θα μπορούν να εκδικαστούν. Το 14^ο Πρωτόκολλο αποτέλεσε προϊόν συμβιβασμού ανάμεσα σε ρηξικέλευθες λύσεις που είχαν προταθεί από το ΕΔΔΑ και στην αδυναμία των Κρατών-μερών να αναλάβουν το οικονομικό κόστος²¹⁹, αλλά κυρίως τις προσπάθειες διατήρησης του δικαιώματος ατομικής προσφυγής αλώβητου. Το 14^ο Πρωτόκολλο δεν έχει τεθεί ακόμα σε ισχύ, διότι δεν έχουν συγκεντρωθεί οι αναγκαίες κυρώσεις των Κρατών-μερών και συγκεκριμένα εκκρεμεί η επικύρωση της Ρωσίας, η οποία με την άρνηση της τον Δεκέμβριο του 2006, καθυστερεί αδικαιολόγητα τη θέση σε ισχύ των νέων ρυθμίσεων.

Τα τελευταία έντεκα χρόνια η αποτελεσματικότητα του ευρωπαϊκού συστήματος προστασίας απειλείται κυρίως από δύο αιτίες. Πρώτον, το Δικαστήριο είναι θύμα της ίδιας του της επιτυχίας²²⁰, συναντώντας δυσκολίες να αντιμετωπίσει τον διαρκώς αυξανόμενο αριθμό προσφυγών. Το γεγονός αυτό αποτελεί, κυρίως, συνέπεια της αυξανόμενης γνώσης και εξοικείωσης με το δικαίωμα ατομικής προσφυγής στο εσωτερικό των Κρατών-μερών, κυρίως, δε των νέων μερών που προέρχονται από την κατάρρευση του σοβιετικού μπλοκ. Επιπλέον, τα Κράτη-μέλη έχουν διπλασιαστεί τα τελευταία δεκατέσσερα χρόνια, από 23 το 1990 σε 47 το 2004. Δεύτερον, εγείρονται ερωτήματα στο πλαίσιο του ΕΔΔΑ αναφορικά με την «εφαρμογή» του ίδιου επιπέδου προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις υποθέσεις που προέρχονται από τα νέα ανατολικά Κράτη-μέλη σε σχέση με αυτό από τα παλαιά δυτικά μέρη²²¹. Με την κοινή πεποίθηση την προώθηση αλλαγών στη κατεύθυνση του 14^{ου} Πρωτοκόλλου και πέρα από αυτό κατατέθηκαν, από τη μία πλευρά, η έκθεση του βρετανού λόρδου Woolf, στη βάση της δικαστικής του εμπειρίας και στη βάση ενός διαλόγου με το Δικαστήριο για τα άμεσα προβλήματα και τη λύση αυτών και, από την άλλη, οι προτάσεις της Επιτροπής των Σοφών.

Είναι αυτονόητο, βέβαια, ότι όποια μέτρα θεσμικά, δικονομικά και οικονομικά και αν υιοθετηθούν, δεν είναι δυνατό από μόνα τους να ανταποκριθούν στο εύρος που καλύπτει η ΕΣΔΑ. Το ζήτημα της έλλειψης σεβασμού προς τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ οδηγεί σε οπισθοδρόμηση το ευρωπαϊκό κερτημένο στον τομέα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αν τελικά τα ίδια τα Κράτη-μέλη δεν προχωρήσουν στην συμμόρφωση προς τις αποφάσεις ενός οργάνου, της σύστασης του οποίου τα ίδια τα

²¹⁹ Χρ. Λ. Ροζάκης, *ο.π.*, σελ. 2305.

²²⁰ M. B. Dembour, «“Finishing Off” Cases: The Radical Solution to the Problem of the Expanding ECtHR Caseload», *European Human Rights Law Review*, 2002, σελ. 604.

²²¹ G. Letsas, *ο.π.*, σελ 1-2.

μέρη αποφάσισαν, οι οποιοσδήποτε τροποποιήσεις στο θέμα αυτό κρίνονται άγονες²²². Θα πρέπει να τονιστεί εκ νέου, ότι η έννοια της συμμόρφωσης δεν εξαντλείται στην εκτέλεση των όρων του διατακτικού της απόφασης, αλλά αποτελεί μία διασταλτικώς ερμηνευόμενη έννοια, η οποία συνεπάγεται την άμεση εναρμόνιση και ευθυγράμμιση του νομοθετικού πλαισίου με τη νομολογία του ΕΔΔΑ και τη λήψη μέτρων προς την αντιμετώπιση ενδεχόμενων δομικών προβλημάτων. Η πιο σημαντική δε τροποποίηση σ' αυτήν την κατεύθυνση έλαβε χώρα με το νέο άρθρο 16 του 14^{ου} Πρωτοκόλλου, ήτοι η επέκταση του ρόλου του ίδιου του Δικαστηρίου μέσω της διαπίστωσης της παραβίασης υποχρέωσης του εναγομένου Κράτους να συμμορφωθεί προς την απόφαση. Με τη νέα αυτή κρίση του Δικαστηρίου, η Επιτροπή των Υπουργών θα λάβει εναντίον του Κράτους τα απαιτούμενα μέτρα. Το μέτρο αυτό, από τη μία πλευρά ενδέχεται να συμβάλλει αποτελεσματικά προς την τελική συμμόρφωση προς τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ, από την άλλη όμως πλευρά, υφίσταται ο κίνδυνος αύξησης του ήδη μεγάλου φόρτου εργασίας του Δικαστηρίου²²³. Επομένως, εθνικά μέτρα χρήζονται επιβεβλημένα για την επαναφορά του Δικαστηρίου στον πραγματικό του ρόλο, που είναι ο επικουρικός ρόλος προστασίας²²⁴.

Κατά τον κ. Ν. Φραγκάκη, η ΕΣΔΑ αποτελεί την αιχμή του ευρωπαϊκού παραδείγματος, παρά το ότι η εξέλιξη δεν υπήρξε πάντοτε ευθύγραμμη ανοδική. Η έννοια της δίκαιης ικανοποίησης πέρασε από το στάδιο του ηθικού περισσότερο χαρακτήρα, που είχε κατά την πρώτη περίοδο λειτουργίας του, στο στάδιο του υλικό - αποζημιωτικού χαρακτήρα που απέκτησε κατά το μεγαλύτερο μέρος της δεκαετίας του 1990 και έως την στροφή που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια προς μία περισσότερο επιφυλακτική στάση του Δικαστηρίου. Η στάση αυτή συνδέεται ασφαλώς με την συσσώρευση τεράστιου αριθμού προσφυγών, η οποία προκλήθηκε από την ίδια την επιτυχία του συστήματος, το οποίο απειλείται πλέον με ασφυξία. Ο τρόπος αντιμετώπισής της πάντως δεν επιτρέπεται να είναι εκείνος της αποδυνάμωσης της ατομικής προσφυγής, όπως εν μέρει προτείνεται, αλλά η συνειδητή εφαρμογή της από τις εθνικές έννομες τάξεις, διαδικασία στην οποία καλούνται να συνδράμουν ενεργά όχι μόνο η Βουλή και

²²² Η. Καστανάς, «Η συμμόρφωση της Ελλάδας στις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: γενική αποτίμηση», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2003, Τεύχος 2.

²²³ Ν. Φραγκάκης, *ο.π.*, σελ. 216-217.

²²⁴ Χρ. Λ. Ροζάκης, *ο.π.*, σελ. 2310.

τα κόμματα, αλλά και οι κοινωνικοί φορείς, όπως κατ' εξοχήν οι δικηγορικού σύλλογοι²²⁵.

Θα πρέπει, συμπερασματικά, η ανάγκη αυτή οικονομικών αλλαγών να ειδωθεί υπό αισιόδοξο πρίσμα. Το σύστημα του Στρασβούργου θα πρέπει να διατηρήσει το επίπεδο προστασίας που προσφέρει, με απώτερο στόχο την απρόσκοπτη και ομοιόμορφη διεθνή προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρώπη. Ο στόχος αυτός είναι αμφίδρομος, καθώς από τη μία πλευρά τοποθετείται το σύστημα ένδικης προστασίας του ΕΔΔΑ και ενδεχομένως ένα νέο τροποποιητικό 15^ο Πρωτόκολλο²²⁶, ενώ από την άλλη πλευρά τα κράτη-μέλη, στο εσωτερικό των οποίων θα πρέπει να παγιωθεί η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά την ΕΣΔΑ. Καταλήγοντας, λοιπόν, το σύστημα καλείται να αντιμετωπίσει τρεις νέες προκλήσεις, ήτοι τη βελτίωση συμμόρφωσης προς την ΕΣΔΑ σε εθνικό επίπεδο, την περαιτέρω εξυγίανση του ίδιου του δικαστικού συστήματος της ΕΣΔΑ, και, τέλος, την ανάγκη ενδεχομένως νέων θεσμικών καινοτομιών²²⁷.

²²⁵ Βλ. 3^ο Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινολόγων, «Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – 50 χρόνια εφαρμογής», Ποινικά Χρονικά, Νοέμβριος 2003, Τεύχος 11, σελ. 1055.

²²⁶ Π. Βογιατζής, *ο.π.*

²²⁷ St. Greer, *ο.π.*, σελ. 321.

Βιβλιογραφία

α. Συγγράμματα

- I. Α. Καρράς, *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλας, Τρίτη Έκδοση, Αθήνα 2007
- II. Αντ. Δ. Μαγγάνας, Λίλα Χ. Καρατζά, *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Αποφάσεις και πρακτική του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2002
- III. Γ. Κτιστάκης, *Θρησκευτική Ελευθερία και ΕΣΔΑ*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2004
- IV. Γ. Ι. Μίντσης, *Οι διακρατικές προσφυγές στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003
- V. D. Gomien, D. Harris, L. Zwaak, *Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Δίκαιο και Πρακτική*, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, 2001
- VI. Εθνική Σχολή Δικαστών, *Η επίδραση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην ερμηνεία και εφαρμογή του ελληνικού δικαίου*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002
- VII. Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων, *Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, πενήντα χρόνια εφαρμογής*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2004
- VIII. G. Letsas, *A Theory of Interpretation of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, Oxford 2007
- IX. Ι. Δ. Σαρμάς, *Κράτος και Δικαιοσύνη, Ελευθερία με Υπεροχή του Δικαίου, η Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, Τόμος 1, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003

- X. Κ. Χορομίδης, *Ζητήματα Προστασίας της Ιδιοκτησίας και Αναγκαστικής Απαλλοτρίωσης κατά το Σύνταγμα, την ΕΣΔΑ και το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο*, Εταιρία Δικαστικών Μελετών, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή 2007
- XI. St. Greer, *The European Convention on Human Rights. Achievements, Problems and Prospects*, Cambridge University Press 2006
- XII. Στ. Μαθίας, Γ. Κτιστάκης, Λ. Σταυρίτη, Κ. Στεφανάκη, *Η Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην Ευρώπη*, Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, Αθήνα 2006 Αντώνης Δ. Μαγγάνας, *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Αποφάσεις και πρακτική του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2002
- XIII. Στ. Μαθίας, *Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1999
- XIV. Στ. Ε. Περράκης, *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003, Β΄ Έκδοση αναθεωρημένη με συμπλήρωμα
- XV. Στ. Ε. Περράκης, *Διεθνής Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Β΄ Έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή 2000
- XVI. Π. Ι. Κανελλόπουλος, *Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2003, 4^η Έκδοση
- XVII. Π. Μηλιάρης, *Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο του Στρασβούργου*, Εκδόσεις Σάκκουλας Π.Ν., Αθήνα 2001
- XVIII. Π. Νάσκου-Περράκη, *Το Δίκαιο των Διεθνών Οργανισμών. Η Θεσμική Διάσταση*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2002
- XIX. Χρ. Νικ. Σατλάνης, *Θεμελιώδεις έννοιες και διαστάσεις της διεθνούς και ευρωπαϊκής έννομης τάξης*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005

β. Επίσημα Έγγραφα του ΣτΕ και Άρθρα

- I. Αιτιολογική Έκθεση του 11^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ
- II. Αιτιολογική Έκθεση του 14^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ
- III. Γ. – Π. Κατρούγκαλου, «Η επίδραση της ΕΣΔΑ στην εσωτερική έννομη τάξη», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002, Τεύχος 5
- IV. Γ. Παπαδημητρίου, «Ο Έλληνας δικαστής και η ΕΣΔΑ», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002, Τεύχος 5
- V. Committee of Ministers, «Resolution concerning the practice in respect of friendly settlements», doc. RES(2002)59
- VI. Declaration European Ministerial Conference on Human Rights (Rome, 3-4 November 2000): “The European Convention on Human Rights at 50: What future for the Protection of Human Rights in Europe?”
- VII. Drafting Group on the Reinforcement of the Human Rights Protection Mechanism, «Comments reflecting the approach of the Committee on Legal Affairs and Human Rights of the Parliamentary Assembly», doc. CDDH-GDR(2004)007, 10.03.2004
- VIII. Drafting Group on the Reinforcement of the Human Rights Protection Mechanism, «Position paper of the European Court of Human Rights on proposals for reform of the European Convention on Human Rights and other measures as set out in the report of the Steering Committee for Human Rights of 4 April 2003 (CDDH(2003)006 final)», doc. CDDH-GDR(2003)024, 26.09.2003
- IX. Drafting Group on the Reinforcement of the Human Rights Protection Mechanism, «Report», doc. CDDH-GDR(2004)005, 12.03.2004
- X. Έκθεση της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου για το 2003, Εθνικό Τυπογραφείο, 2004

- XI. Εσωτερικός Κανονισμός του ΕΔΔΑ, Ιούλιος 2007
- XII. European Ministerial Conference on Human Rights (Rome, 3-4 November 2000), «Resolution I on institutional and functional arrangements for the protection of human rights at national and European level», doc. CM(2000)172
- XIII. European Ministerial Conference on Human Rights (Rome, 3-4 November 2000), Resolution II on the Respect for Human Rights, a Key Factor for Democratic Stability and Cohesion in Europe: Current Issues.
- XIV. Η. Καστανάς, «Η συμμόρφωση της Ελλάδας στις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: γενική αποτίμηση», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2003, Τεύχος 2
- XV. «Joint Response to Proposals to Ensure the Future Effectiveness of the European Court of Human Rights», signed by 114 NGOs, April 2004, Amnesty International's Comments on the Interim Activity Report: Guaranteeing the Long- Term Effectiveness of the European Court of Human Rights
- XVI. Κ. Χρυσόγονος, «Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου μισό αιώνα μετά», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2001, Τεύχος 5
- XVII. Κοινοβουλευτική Συνέλευση, σύσταση 1649(2004), «Candidates for the European Court of Human Rights»
- XVIII. Λ. – Αλ. Σισιλιάνος, «Οι διεθνείς πτυχές», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002, Τεύχος 4
- XIX. Λ.-Αλ. Σισιλιάνου, «Η Αναθεώρηση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: το 14^ο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ», Νομικό Βήμα, Τόμος 53, Φεβρουάριος 2005
- XX. Λ.-Αλ. Σισιλιάνου, «Η διασφάλιση της βιωσιμότητας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Μια προβληματική σε εξέλιξη», Ποινικά Χρονικά, Μάιος 2004, Τεύχος 5

- XXI. L. Wilhaber, «A constitutional future for the European Court of Human Rights?», Human Rights Law Journal, 2002
- XXII. Mémoire indiquant la position de la Cour européenne de Droits de l'Homme sur les propositions de réforme de la Convention européenne des Droits de l'Homme et autres mesures figurant dans le rapport du Comité directeur pour les Droits de l'Homme du 4 avril 2003, doc. CDDH-GDR(2003)024, 26.09.2003
- XXIII. M. B. Dembour, «“Finishing Off” Cases: The Radical Solution to the Problem of the Expanding ECtHR Caseload», European Human Rights Law Review, 2002
- XXIV. Μ. Τσίρλη, «Οι προϋποθέσεις του παραδεκτού της ατομικής προσφυγής», Νομικό Βήμα, Τεύχος 55, Ιούλιος-Αύγουστος 2007
- XXV. Μ. Τσίρλη, «Προϋποθέσεις του παραδεκτού της ατομικής προσφυγής», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002, Τεύχος 2
- XXVI. Μ. Τσίρλη, «Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και οι προδήλως απαράδεκτες προσφυγές: Η αθέατη πλευρά του παγόβουνου», Νομικό Βήμα, Τεύχος 55, Μάρτιος 2007
- XXVII. Ν. Σιπαρόπουλος, «Η προστασία από την Ελλάδα θεμελιωδών δικαιωμάτων των αλλοδαπών μέσα από το πρίσμα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Σχετικά ζητήματα ουσίας και εφαρμογής της ΕΣΔΑ στην Ελλάδα», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2003, Τεύχος 2
- XXVIII. Ν. Φραγκάκης, «Ανθρώπινα Δικαιώματα και Ευρωπαϊκή Ενοποίηση», Νομικό Βήμα, Τόμος 50, Σεπτέμβριος 2002
- XXIX. Ν. Φραγκάκης, «Μια ματιά στο μέλλον της ατομικής προσφυγής μετά μισόν αιώνα εφαρμογής της ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», Νομικό Βήμα, Τόμος 53, Φεβρουάριος 2005

- XXX. Π. Βογιατζής, «Protocol No 14, present challenges and perspectives for the European Court of Human Rights», The Global Community Yearbook of International Law and Jurisprudence, 2008
- XXXI. Recommendation (2004)5 of the Committee of Ministers to member states on the verification on the compatibility of draft laws, existing laws and administrative practice with the standards laid down in the ECHR, 12.01.2004
- XXXII. Recommendation (2004)6 of the Committee of Ministers to member states on the improvement of domestic remedies 12.01.2004
- XXXIII. Reflection Group on the Reinforcement of the Human Rights Protection Mechanism (CDDH-GDR), «Activity Report», 15.06.2001, doc. CDDH-GDR(2001)010
- XXXIV. Report of the Evaluation Group to the Committee of Ministers on the European Court of Human Rights, EG Court(2001)1, 27.09.2001
- XXXV. Report of the Group of the Wise People to the Committee of Ministers, Strasbourg, Council of Europe, 15.11.2006, doc. CM(2006)203
- XXXVI. Réponse de la Cour européenne des Droits de l'Homme au Rapport d'activités intérimaire du CDDH, doc. CDDH-GDR(2004)1Rev., 10.2.2004
- XXXVII. Steering Committee for Human Rights, «Collection of texts on the reform of the human rights protection system and in particular the Protocol N° 14 and other texts adopted at the 114th Session of the Committee of Ministers (12-13 May 2004). Rules adopted by the Committee of Ministers for the application of article 46§of the European Convention of Human Rights.», doc. CDDH(2004)015, 03.06.2004
- XXXVIII. Steering Committee for Human Rights, «Draft Report», doc. CDDH(2003)008, 04.04.2003
- XXXIX. Steering Committee for Human Rights, «Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights. Final report containing proposals of the CDDH.», doc. CDDH(2003)006 final, 04.04.2003

- XL. Steering Committee for Human Rights, «Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights. Implementation of the Declaration adopted by the Committee of Ministers at its 112th Session (14-15 May 2003). Interim Activity Report», doc. CDDH(2003)026 Addendum I final, 26.11.2003
- XLI. Steering Committee for Human Rights (CDDH) , «Interim Report of the CDDH to the Committee of Ministers “Guaranteeing the long-term effectiveness of the European Court of Human Rights”», 18.10.2002, doc. CM(2002)146
- XLII. The Right Honourable The Lord Woolf (Michael McKenzie CB QC, Peter MacMahon, Dr. Colm O’Cinneide, Laura Clarke), *Review of the Working Methods of the European Court of Human Right*, Δεκέμβριος 2005
- XLIII. Working Group Of The Committee Of Experts For The Improvement Of Procedures For The Protection Of Human Rights, «Extracts Of Different Texts Dealing With The Problem Of Clone Cases», doc. GT-DH-PR(2002)002
- XLIV. Working Group Of The Committee Of Experts For The Improvement Of Procedures For The Protection Of Human Rights, «Follow-up to the report of the Evaluation Group to examine possible means of guaranteeing the effectiveness of the European Court of Human Rights», doc. DH-PR(2002)007
- XLV. Working Group Of The Committee Of Experts For The Improvement Of Procedures For The Protection Of Human Rights, «Implementation of the European Convention on Human Rights: Effective remedies at national level», doc. DH-PR(2002)001 rev
- XLVI. Working Group Of The Committee Of Experts For The Improvement Of Procedures For The Protection Of Human Rights, «Preliminary draft Recommendation of the Committee of Ministers to member States on improving domestic remedies», doc. DH-PR(2003)007
- XLVII. Working Group Of The Committee Of Experts For The Improvement Of Procedures For The Protection Of Human Rights, «Preliminary draft Resolution

of the Committee of Ministers on judgments revealing an underlying systemic problem», doc. DH-PR(2003)008

XLVIII. Working Group Of The Committee Of Experts For The Improvement Of Procedures For The Protection Of Human Rights, «Suggestions regarding the methodology to be adopted for the drafting of progress reports on the implementation of texts concerning the national aspect of the reform», doc. DH-PR(2004)004

XLIX. Working Group Of The Committee Of Experts For The Improvement Of Procedures For The Protection Of Human Rights, «Suggestions regarding the possible revision of the Rules adopted by the Committee of Ministers for the application of Article 46 § 2 of the ECHR», doc. DH-PR(2004)005

L. Φ. Βέλγερης, «Η Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το Σύνταγμα», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1974

LI. Φ. Βέλγερης, «Η ατομική προσφυγή στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1985

LII. Φ. Γεωργακόπουλου, «Οι Ελληνικές Εμπειρίες», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002, Τεύχος 4.

LIII. Χρ. Λ. Ροζάκης, «Μετά και πέρα από το 14^ο Πρωτόκολλο: Η ανάγκη δομικών αλλαγών στο σύστημα του Στρασβούργου», Νομικό Βήμα, Τόμος 55, Νοέμβριος 2007

LIV. Χρ. Λ. Ροζάκης, «Ορισμένες σκέψεις για το νέο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», Το Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002, Τεύχος 1

LV. 3^ο Συνέδριο της Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, «Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – 50 χρόνια εφαρμογής», Ποινικά Χρονικά, Νοέμβριος 2003, Τεύχος 11

γ. Ηλεκτρονική Βιβλιογραφία

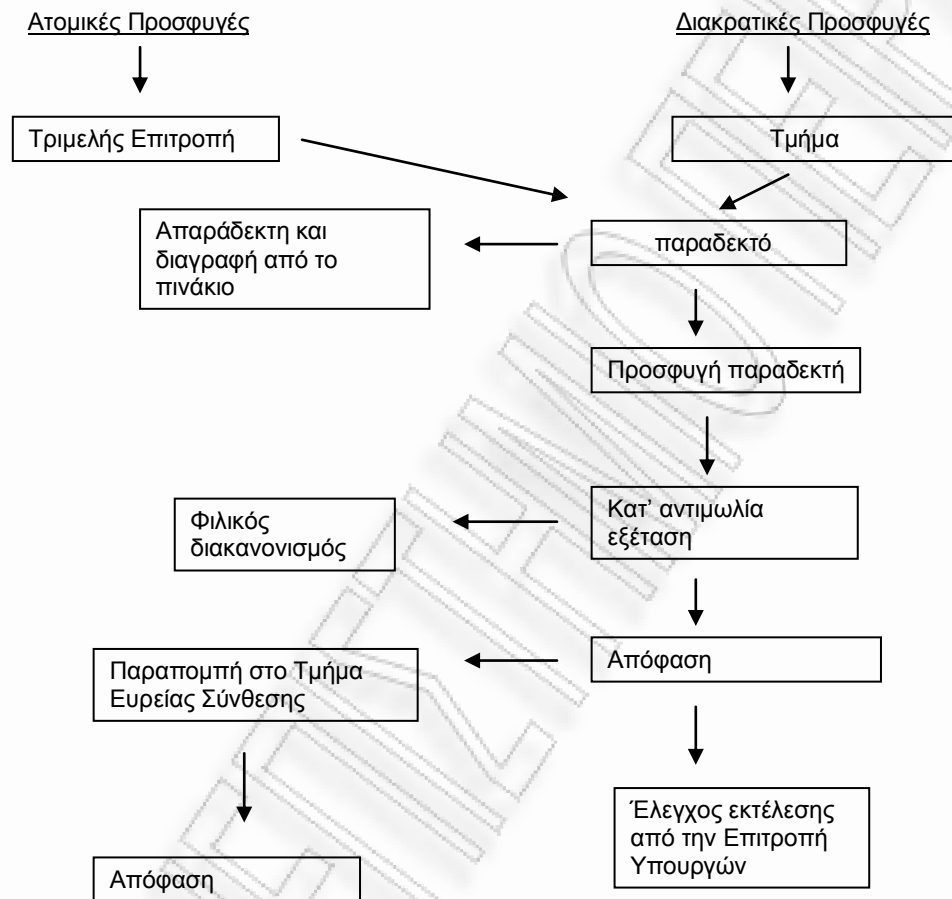
- I. www.coe.int (Συμβούλιο της Ευρώπης)
- II. www.echr.coe.int/echr (Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου)
- III. <http://conventions.coe.int> (Βασικά κείμενα της ΕΣΔΑ και των Πρωτοκόλλων)
- IV. <http://tosyntagma.ant-sakkoulas.gr> (Επιστημονικό Περιοδικό «Το Σύνταγμα»)
- V. <http://www.mfhr.gr/> (Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ερωτηματολόγιο

- 1) Ποιοί ήταν οι λόγοι που οδήγησαν στην ανάγκη υιοθέτησης του 14^{ου} Πρωτοκόλλου;
- 2) Ποιοί παράγοντες επηρέασαν την πορεία των διαπραγματεύσεων προς το 14^ο Πρωτόκολλο;
- 3) Ποιά η θέση του Δικαστηρίου κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων προς το 14^ο Πρωτόκολλο;
- 4) Ποιά η θέση της Επιτροπής των Εμπειρογνομόνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Βελτίωση των Διαδικασιών Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων προς το 14^ο Πρωτόκολλο;
- 5) Σε ποιά σημεία του 14^{ου} Πρωτοκόλλου διατυπώθηκαν οι περισσότερες αντιρρήσεις και πως επιτεύχθηκε συμφωνία;
- 6) Πώς κρίνετε τις αλλαγές του 14^{ου} Πρωτοκόλλου;
- 7) Πιστεύετε πως οι αλλαγές του 14^{ου} Πρωτοκόλλου θα συμβάλλουν ουσιαστικά στην μείωση του φόρτου εργασίας του ΕΔΔΑ, ενώ παράλληλα θα παραμείνει αλώβητο το δικαίωμα της ατομικής προσφυγής;
- 8) Ποιά η θέση του Δικαστηρίου στην μετά το 14^ο Πρωτόκολλο εποχή;
- 9) Ποιά το έργο της Επιτροπής για τις μεθόδους εργασίας του ΕΔΔΑ;
- 10) Πώς λειτουργούν οι committee cases;
- 11) Υπάρχουν μεγάλες αποκλίσεις στο επίπεδο προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο εσωτερικό των κρατών-μερών της ΕΣΔΑ;
- 12) Ποιές χώρες βρίσκονται πρώτες στον κατάλογο των παραβιάσεων και ποια η θέση της Ελλάδας;
- 13) Ποιά είναι τα βασικότερα ζητήματα που θίγονται στις προσφυγές κατά της Ελλάδας;
- 14) Ποιό θεωρείται το μεγαλύτερο πλεονέκτημα και μειονέκτημα του ΕΔΔΑ;
- 15) Χρειάζεται να υιοθετηθούν περαιτέρω αλλαγές για να είναι πιο ευέλικτο και πιο άμεσο του σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου του Στρασβούργου;

Το ισχύον ευρωπαϊκό σύστημα προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Οι αλλαγές του 14^{ου} Πρωτοκόλλου

